

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Yüksek Lisans Tezi

Zafer AKKUŞ

Ankara - 2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE’DE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Yüksek Lisans Tezi

Zafer AKKUŞ

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erol DEMİR**

Ankara - 2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ
ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Prof.Dr. Erol DEMİR

Tez Jürisi Üyeleri

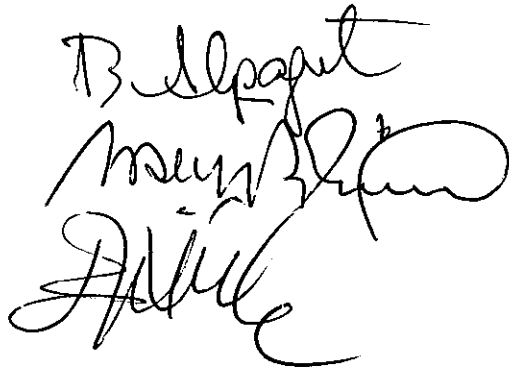
Adı ve Soyadı

İmzası

Prof.Dr. Berna ALPAGUT

Prof.Dr. Coşkun ÖZGÜNEL

Prof.Dr. Erol DEMİR

Tez Sınavı Tarihi : 06/01/2009

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Sorunsalı	1
1.2. Araştırmanın Amacı	4
1.3. Araştırmanın Soruları	4
1.4. Araştırmanın Önemi	5
1.5. Yöntem	6
2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
2.1. Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Tahribatı ve Bozulması	8
2.2. Eski Eserlerle İlgili Temel Kavramlar	8
2.2.1. Eski Eser	8
2.2.2. Eski Eser Kaçakçılığı	9
2.2.3. Eski Eser Mevzuatı	10
2.2.4. Kanun Uygulayıcıları	10
2.2.5. Vatandaşlar	11
2.2.6. Sivil Toplum Kuruluşları	12
2.3.Eski Eser Kaçakçılığının Nedenleri	12
2.3.1.Ülke İçi Nedenler	13
2.3.2.Ülke Dışı Nedenler	13
2.4. Eski Eser Kaçakçılığının Yöntemleri	14
2.4.1. Eski Eser Kaçakçılığı Yapanların Sınıflandırılması	16
2.4.1.1. Defineciler	16
2.4.1.2. Kaçak Kazıcılar	17
2.4.1.3. Soyguncular	18
2.4.1.4. Toplayıcılar	19
2.4.1.5. Pazarlamacılar	20
2.4.2. Taklit Eski Eserle Yapılan Dolandırıcılık Yöntemleri	21
2.4.2.1. Sikke Süsü Vermek	21
2.4.2.2. Antik Harita Görünümü Vererek Arazide Define Olduğunu İddia Etmek	22
2.4.2.3.Basım ve Döküm Yoluyla	22
2.4.2.4.Seramik Eserleri Taklit Etmek	22
2.4.3. Eski Eserlerin Yurt Dışına Kaçırılma Yöntemleri	22

2.4.3.1. Yabancı Turistler Aracılığı İle.....	23
2.4.3.2. TIR'lar ile (Uluslararası Kara Taşımacılığı).....	23
2.4.3.3. Yurt Dışında Çalışan İşçilerimiz Aracılığı İle.....	23
2.4.3.4. Uluslararası Alanda İlegal Olarak Faaliyet Gösteren ve Eski Eser Kaçakçılığını Meslek Haline Getiren Tacirler Aracılığı İle.....	24
2.4.3.6. Koleksiyoncular Aracılığı İle.....	24
3. TÜRKİYE'DE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	25
3.1. Osmanlı İmparatorluğunda Korumacılık ve Eski Eser Kaçakçılığı.....	25
3.2. Cumhuriyet Dönemi Korumacılık ve Eski Eser Kaçakçılığı.....	30
4. YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVE.....	39
4.1. Ulusal Mevzuat.....	39
4.2. Uluslararası Mevzuat.....	45
4.3. Eski Eser Kaçakçılığı ile Mücadele Eden Kanun Uygulayıcıları.....	45
4.3.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	45
4.3.1.1. Eski Eserlerin Korunması ve Çalınan Eserlerle İlgili Yurtiçi Yapılan Çalışmalar.....	50
4.3.1.2. Çalınan Eserlerle İlgili Yurtdışı Çalışmalar.....	54
4.3.1.3. Eğitim Faaliyetleri.....	58
4.3.1.4. Eski Eser Kaçakçılığı ile İlgili Veriler.....	59
4.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü.....	60
4.3.2.1. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı.....	61
4.3.2.2. İnterpol – Europol - Sirene Daire Başkanlığı - Mali Şube Müdürlüğü.....	66
4.3.2.3. İl Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü (Mali Büro Amirliği) ve Mali Şube Müdürlüğü	68
4.3.3. Jandarma Genel Komutanlığı.....	68
4.3.3.1. Jandarma Genel Komutanlığının Eski Eser Kaçakçılığı İle Mücadelede Genel Prensipleri.....	69
4.3.3.2 Kaçak Kazılarda Jandarmanın Yapacağı İşlemler.....	71
4.3.3.3. Kaçak Kazı Yapan Şahıslara Karşı Jandarmanın Hareket Tarzı.....	71
4.3.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü.....	74
4.3.5. Sahil Güvenlik Komutanlığı.....	78
4.3.6. Gümrük Müsteşarlığı.....	79

5. ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLAR	83
5.1. Kurumlar Arası İşbirliği Sorunları	83
5.2. Suçun Önlenmesine Yönelik Toplumda Yaşayan Bireylerdeki Kültürel Bilincin Yeterli Düzeyde Olmaması	88
5.3. Eski Eser Kaçakçılığının Önlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Üzerine Düşen Sorumluluğu Yerine Getirmede Yetersiz Kalması	95
5.4. Para ve Hapis Cezalarının Caydırıcılıktan Uzak Olması ve Uygulanmasına Yönelik Mevzuatta Yetersizliklerin Olması	100
5.5. İkramiyelerin İhbar Mekanizmasını Çalıştırmada Yetersizliği	106
5.6. Eski Eserlerin Bulunduğu Müze ve Ören Yerlerinin Güvenliklerinin İstenilen Seviyede Olmaması	109
5.7. Koleksiyonerler ile İlgili Mevzuat Sorunları ve Yeterli Denetimin İstenilen Düzeyde Olmaması	115
5.8. Eski Eserlerin Envanter Bilgilerinin Çıkarılma İşlemlerinin Devam Etmesi	121
5.9. Define Aranmasına Yönelik İşlemlerde Mevzuat ile Uygulama Arasında Farklılıkların Olması	135
5.10. Mali Kaynak Yetersizliği	139
6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	141
7.ÖNERİLER	149
8.KAYNAKÇA	153
9.ÖZET	166
10.ABSRACT	167
EK- MÜLAKAT SORULARI	

1. GİRİŞ

“Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığının Önlenmesinde Ortaya Çıkan Sorunlar” adlı bu yüksek lisans çalışmamda, Türkiye’de eski eser kaçakçılığının tarihsel süreci ve yapılan çalışmalar ile suçun önlenmesinde ortaya çıkan sorunlar, mevzuat, kurumsal, kanun uygulayıcıları ve vatandaş kapsamında incelemeler yapılmıştır.

Binlerce yıldır birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Anadolu’nun, Türk kimliğinin ve medeniyetinin oluşumuna katkısı büyük olmuştur. Bu kültürel kimliğin farklılığı ve çeşitliliği, yaşanılan ülkeye ve dünyaya eşsiz eserler bırakmış ve bırakmaya da devam etmektedir. Kültür mirasına sahip çıkmanın en önemli yolu kültür ve tabiat varlıklarının korunması ile mümkündür. Zengin mirası oluşturan tarihi ve kültürel eserlerin; izinsiz olarak çıkarılması, kanunsuz şekilde ülke içinde satılması veya ülke dışına kaçırılmasının önlenmesinde ortaya çıkan sorunları tespit etmeyi ve incelemeyi hedefleyen bu çalışma keşfedici türde niteliksel bir araştırmaya dayanmaktadır.

Bu çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın bilimsel yöntemi, ikinci bölümünde eski eser kaçakçılığı terimleri ile ilgili kavramsal çerçevenin belirlenmesi, üçüncü bölümünde Türkiye’de eski eser kaçakçılığının tarihsel gelişimi, dördüncü bölümünde suçla mücadeleye yönelik yasal ve kurumsal yapı, beşinci bölümde eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunlar, altıncı bölümde araştırmanın sonuç ve değerlendirmesi, son bölümde ise öneriler yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Sorunsalı

Anadolu, tarih öncesi ve tarihi devirlerden günümüze kadar birçok kültür ve medeniyetin doğduğu, geliştiği ve dünyaya yayıldığı bir coğrafyadır. Anadolu sentezinin oluşturduğu kültür ve medeniyet mirasını üstlenen Türkiye, dünyanın en zengin tarihi ve kültürel eserlerine sahip ülkeleri arasında bulunmaktadır.

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına gösterilen ilginin yetersizliği, yıllardır süre gelen ihmal, yağma ve bilinçsiz davranışlar, sahip olunan bu varlığın önemli bir bölümünün tahrip edilmesine veya çalınmasına neden olmuştur.

Avrupa’da 18. yüzyılda sanayi ve teknolojinin gelişmesine paralel olarak halkın ekonomik düzeyi yükselmiş ve ekonomik problemlerini çözen fertlerin eski eserlere karşı ilgisi artmıştır. Koleksiyonculuk ve müzecilik faaliyetlerine yönelik birçok örgütlenmeler oluşturulmuştur. Bu girişimlerin neticesinde zengin bir tarihsel ve kültürel mirasa sahip Akdeniz ülkeleri ve Anadolu, Avrupalı gezginler, diplomatlar ve kötü niyetli bilim adamları tarafından yağma edilmeye başlanmıştır (Karaduman, 1999: 9-22).

Osmanlı İmparatorluğu’nda eski eserleri koruma, ancak dinseliliği nedeniyle ve gündelik yaşamda topluma sağladığı işlevi açısından bir önem taşımaktaydı. Geçmiş uygarlıkların bıraktıkları eserlerin korunmasının yasal bir çerçeveye oturtulması 19. yüzyıldan itibaren başlamıştır. İlk 1869 yılında olmak üzere, 1874, 1884 ve 1906’da Osman Hamdi Bey’in öncülüğünde çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnameleri eski eserlerin yasal olarak korunmasında ilk ciddi çabadır. Ancak bu yasal çabalara karşın, gerek halk arasında yeterli kültürel bilincin oluşmaması, gerekse yasa uygulayıcılarının yeterince önemsememesi nedeniyle, Osmanlı toprakları içinde pek çok eser yağmalanarak Avrupa ülkelerine götürülmüştür (Çal, 1991: 353-378, Özdoğan, 2001: 53-54).

Cumhuriyetin ilanından sonra eski eserlere verilen önemin arttığı ve bu çerçevede yapılan girişimlerin neticesinde kurumsallaşmaya doğru adımların hızlandığı bir sürece girilmiştir. Atatürk’ün önderliğinde yeni rejim, ülkemizde geçmişte yaşamış medeniyetlere ait eserlerin ortaya çıkarılması ve korunması konusunda gereken teşviki yapmıştır. Özgünel’in belirttiği gibi (2007: 49-50) Cumhuriyet kurulmadan önce çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnameleri 1930 yılında yeniden revize edilmiştir. 1946 tarihli “Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi”, 1958 tarihli “Kla-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun” ile uygulanmıştır.

1930 yılında revize edilen Asar-ı Atıka Nizamnamesi 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Eski eserler ile ilgili çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1973'te yürürlüğe girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 67 yıl aradan sonra yeni bir yasaya sahip olmuştur. 1973 yılında çıkarılan yasadaki 10 yıl sonra 1983'te 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu yasanın bazı maddeleri 1987 yılında 3386 sayılı yasa ile değiştirilerek yeniden düzenleme yapılmıştır.

2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 2863 sayılı yasanın bir bölümü değiştirilerek yeni maddeler eklenmiştir. 5226 sayılı yasa ile koruma kurulları, müzelerin yönetimleri ve eserlerin korunmasına yönelik maddeler ve diğer bazı maddeler değiştirilmiş ve yeniden düzenlenmiştir (Tulay, 2007: 19). Bu kanunların yanı sıra 1980'li yıllardan günümüze kadar birçok yönetmelik ve diğer hukuki normlar çıkarılmış, çıkarılanlar arasında zaman içerisinde yeni düzenlemeler yapılmıştır.

1970 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı) tarafından hazırlanan ve 1981 yılında Türkiye tarafından onaylanan “Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşmesi” ile “Silahlı Bir Çatışma Halinde, Kültür Mallarının Korunmasına İlişkin Sözleşme” eski eserlerin korunmasına yönelik uluslararası platformda imzalanan en önemli hukuki belge olma özelliğini korumaktadır.

1984 yılında UNIDROIT (Birleşmiş Milletler Uluslararası Özel Hukukun Birleştirilmesi Enstitüsü) bünyesinde hazırlanan “Çalıntı veya Gayrimeşru Yollarla İhraç Edilmiş Kültür Objeleri Hakkında Sözleşmesi” 1970 UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı) Sözleşmesini tamamlamayı amaçlayan uluslararası bir düzenleme niteliğindedir. Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile bölgesel anlamda Avrupa Kültür Sözleşmesi, Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, Avrupa Mimarisinin Korunması

Sözleşmesi, Kültür Malları İle İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Sözleşmesi bulunmaktadır (Akipek, 1999: 274-345, Tulay, 2007: 20-21).

Yapılan bu ulusal ve uluslar arası yasal düzenlemelere karşın eski eser kaçakçılığı ve tahribatı dünyada ve Türkiye’de varlığını sürdürmektedir. Değişik zamanlarda hem kazı alanlarından hem de müzelerden çok sayıda eski eserin ya tahrip edildiği ya da çalındığı görülmüştür (Berkok, 1991: 325-339, Tulay, 2007: 265). Bu yasa dışı faaliyetlerin engellenmesine yönelik gösterilen çabaların istenilen düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir.

Son yıllarda yapılan mevzuat değişiklikleri ile Türkiye’de bu suçla mücadele konusunda önemli ve etkin adımlar atılmaktadır. Ancak bütün yasal ve idari düzenlemelere rağmen eski eserlere karşı yapılan tahribat ve kaçakçılık faaliyetleri devam etmektedir. Bununla birlikte yapılan hukuki ve idari iyileştirmelere karşın eski eser tahribatı ve kaçakçılığının önlenmesi konusunda sorunlar yaşandığı gözlenmektedir. Acaba tahribatın azaltılması ve kaçakçılığın önlenmesine yönelik sorunlar ve bu sorunlarla mücadeleye yönelik öneri ve çözümler neler olabilir? Bu bağlamda bu çalışma, ilgili sorunların tespiti ile sorunlarla mücadeleye yönelik öneri ve çözümleri ortaya koyan bir girişimdir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunların analizinin yapılarak mevzuat, kanun uygulayıcıları ile kurumsal yapının bu bağlamda incelenmesi amaçlanmaktadır. Eski eserlerin korunması, tahribatın azaltılması ve kaçakçılığın önlenmesi amacıyla ortaya çıkan sorunları tespit ederek bir öneriler demeti geliştirmeyi hedeflemektedir.

1.3. Araştırmanın Soruları

Mevcut literatür ile diğer yayınların (gazete, dergi, web) taranması ve gözden geçirilmesiyle, araştırmaya yönelik sorular aşağıdaki şekillerde formüle edilmiştir:

1. Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde yasal çerçeve yeterli midir?
  - 1.1. Mevzuatta yer alan cezalar eski eser kaçakçılığının önlenmesinde etkin rol oynar mı?
  - 1.2. Vatandaş suça iten sebeplerin önlenmesinde kolluk kuvvetlerinin yetkileri yeterli midir?
2. Yasaların uygulanmasında kanunlar arasında koordinasyon eksikliği yaşanmakta mıdır?
3. Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde kurumlar arası işbirliği yerine getirilmekte midir?
4. Eski eser kaçakçılığının ve tahribatının artmasında hangi faktörler rol oynamaktadır?
5. Eski eser kaçakçılığının artmasını etkileyen faktörler arasında ekonomik sorunlar ve kültür bilincinin yeterli düzeyde olmaması mı en fazla yer tutar?
6. Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığı konusunda medya üzerine düşen görevi yerine getirmekte midir?
7. Kolluk güçlerinin son yıllarda yaptığı başarılı operasyonlar suçun azalmasını etkileyen faktörler arasında olabilir mi?
8. Eski eserlerle ilgili uluslar arası geçerliliği olan köken belgesinin olması Türkiye’den yurtdışına kaçırılanların bulunmasında ve yakalanmasında yardımcı olabilir mi?
9. Dedektörlerin kullanımı ile yasal düzenlemenin yapılması eski eserlerin tahrip edilmesini ve kaçakçılığını azaltır mı?

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye’nin çeşitli uygarlıkların yaşadığı bir merkez olması ve birçok kültürel esere sahip olması, bu ülkeyi eski eser kaçakçılığının çekim alanı yapmaktadır. Eski eser kaçakçılığının Türkiye’deki durumunun belirlenmesi amacıyla geçirmiş olduğu tarihsel evrelerinin analiz edilmesi, suçun toplumda ve kültür hayatımızdaki etkilerinin ortaya çıkarılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Eski eser kaçakçılığı ile mücadele eden kamu kurum ve kuruluşlarının etkili mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi, kamu görevlileri tarafından mevzuatın uygulanmasında meydana gelen aksaklıkların giderilmesi, toplumda varlığını devam ettiren kültür bilincinin geliştirilmesine yönelik çözüm önerileri oluşturulmasının çalışmaya kuramsal ve ampirik anlamda yeni bir boyut kazandıracağı düşünülmektedir. Ortaya konulacak çözüm önerilerinin bu konudaki uygulamalara ışık göstermesi ve katkı sağlaması umulmaktadır. Konuya ilişkin çeşitli kamu kuruluşlarının iç hizmetlerinde kullanılan dağınık bilgiler bir yüksek lisans tezi kapsamında bir araya getirilmektedir.

1.5. Yöntem

Bu çalışma, son yıllarda organize bir şekilde artan eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunları incelemeyi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşabilmek için bir önceki kısımda gösterildiği gibi sorular formüle edilmiştir. Oluşturulan bu sorulara cevap vermek için şu yöntemsel süreç uygulanmıştır:

(1) Literatür Değerlendirmesi: Çalışmanın her aşamasında konuyla ilgili kitap, makale, sempozyum bildirileri, yasal mevzuat, kurumlardan alınan faaliyet raporları ve istatistiki bilgiler ile gazete haberlerini içeren dokümanlar toplanıp gözden geçirilmiş ve çeşitli şekillerde yararlanılmıştır.

(2) Mülakat: Eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik çalışmalar yapan kurum yetkilileri ile mülakatlar yapılmıştır. Mülakat yapılan ilgili kurumlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı (Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü), Vakıflar Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müdürlüğü'dür.

Bu mülakatlar yetkililerin görev yaptıkları kurumlarda, konu ile ilgili önceden hazırlanan ve Ek'te gösterilen sorular çerçevesinde yapılmıştır. Mülakat soruları eski

eser kaçakçılığının önlenmesi konusunda ortaya çıkan sorunların belirlenmesine yönelik kurum çalışmaları, mevzuat, uygulamalar ve vatandaşın rolünün belirlenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır.

(3) Kurum Dokümanları: Mülakatlar sırasında uzmanlar tarafından verilen faaliyet raporları ve istatistiki verilerin büyük bir bölümünden araştırmada faydalanılmıştır.

(4) Analiz: Çalışmaya yönelik yapılan literatür araştırmaları, kurum yetkilileri ile yapılan mülakatlar ve istatistiki değerlerin incelenmesi neticesinde elde edilen veriler, sistematik olarak analiz edilip değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’de eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunların öncelikle belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu soruların bilimsel olarak incelenmesi için önce kavramsal çevrenin oluşturulması gereklidir. Bu bölümde, konuyla ilgili hem literatür değerlendirmesi yapılmış hem de temel kavramlar daha geniş düzeyde ele alınmıştır.

2.1. Tarihsel ve Kültürel Çevrenin Tahribatı ve Bozulması

İnsanın tarih boyunca geliştirdiği uygarlıkların ürünü olan kültürel çevre ile bu çevrede oluşan kültürel değerlerin fiziksel çevreye yansıyan görüntüsüyle tarihsel çevrenin yaşadığımız yüzyılda tahribatının giderek yaygınlaştığı görülmektedir (Keleş ve Hamamcı, 2005: 147).

Savaşlar, düzensiz kentleşme, nüfusun artması, ekonomik ve sosyal problemler ile kültürel bilinç eksikliği, insanlığın ortak mirası olan tarihsel ve kültürel çevrenin acımasızca tahrip edilerek bozulmasına veya tamamen yok olmasına neden olmuştur.

2.2. Eski Eserlerle İlgili Temel Kavramlar

2.2.1. Eski Eser

Eski eser deyimi, 15.04.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’ nun 1. maddesinde, “Tarihten önceki devirlerle tarihi devirlere ait olup, bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su içindeki bütün yapılara, taşınır, taşınmaz mallara, aynı nitelikteki her türlü belgeye eski eser denir” şeklinde tanımlanmaktadır.

1710 sayılı kanunu yürürlükten kaldıran 21.07.1983 tarih ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda eski eser deyimi yerine, tanımı

genel olarak hiç değiştirmeden “kültür varlığı” sözcüğünü kullanmakta ve “Kültür varlıkları tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” şeklinde ifade edilmektedir (EGM KOM D.B. 2002: 66).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde 17.06.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.07.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişiklik yapılmıştır. Buna göre “Kültür varlıkları, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır” şeklinde tanımlanmıştır. Eski eser tanımı Akipek’e (1999: 1) göre kültür malı olarak kavramsal boyut kazanır.

Eski eserin genel olarak algılanan tanımı ise; dünya kurulduktan bu yana çeşitli uygarlıklar kuran insanların, yaşayışları, kültürleri, birbirlerine aktardıkları birikimleri hakkında bilgi verebilen her türlü nesnelerdir.

2.2.2. Eski Eser Kaçakçılığı

İzinsiz kazı yapmak veya mevcut koleksiyonlardan çalmak suretiyle elde edilen eski eserlerin yasal olmayan yollarla yurt içinde bir yerden başka bir yere veya yurt dışına çıkarılması olayı olarak tanımlanabilir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. maddesinde ise, Tabiat Varlıkları; jeopolitik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan değerlere Eski Eser, bu eserlerin yasal olmayan yollarla yurtiçi ve yurtdışı ticaretini yapmaya da Eski Eser Kaçakçılığı denilmektedir (Pasinli, 2002: 3).

Karaduman'ın (2007: 18) belirttiği üzere uyuşturucu ve silah kaçakçılığı gibi eski eser kaçakçılığında da itici güç taleptir. Bu talebe bağlı olarak oluşan ve gelişen eski eser kaçakçılığı, (1) kaçak kazı ve soygunlar, (2) elde edilen eski eserlerin taşınması, (3) bir başka gerçek ve tüzel kişinin mülkiyetine geçmesi olarak üç aşamada gerçekleşmektedir.

Birinci aşamada, eski eserin bulunduğu yerden kaçak kazılarla ortaya çıkarılması veya herhangi bir yerden soygun yapılarak çalınması söz konusudur. Bu durumda höyükler, tümülüsler, ören yerleri ve mezarlıklar kaçak kazılara; cami, türbe, kilise, sinagog gibi dini yapılar veya müze ve kütüphane gibi kültür varlıklarının korunduğu mekanlar da soygunlara maruz kalacaktır.

İkinci aşamada, eski eser kaçakçıları tarafından ele geçirilen eserlerin talep edene doğru yasa dışı trafiği başlar. Bunlar yurt içinde ve yurt dışında özel müzeler ve koleksiyoncular olabileceği gibi, bunlara eser satmak isteyen ve ticari amaç güden toplayıcılar da olabilir.

Üçüncü aşamada, eski eserler tescil ettirilerek, mülkiyete geçirilir. Tescil edilme olayı, eski eserlerin müzelerin ve koleksiyoncuların envanter defterine kaydedilmesi şeklinde olabileceği gibi, satış veya ihraç izin belgesi alınarak da yapılabilmektedir. Bazı ülkelerin, bu tür eserlere menşei belgesi düzenledikleri bilinmektedir. Sonuç olarak eski eser kaçakçılığı ile eski eser üzerindeki mülkiyet değişmekte, yasal olmayan bu mülkiyet değişikliği de bazı insanlara ticari kâr sağlamaktadır.

2.2.3. Eski Eser Mevzuatı

21.7.1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 14.07.2004 tarihli ve 5226 sayılı Kültür Ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu İle Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, eski eser kaçakçılığı ile mücadele konusunda yasal mevzuatın kaynağını teşkil etmektedir.

2.2.4. Kanun Uygulayıcıları

Eski eser kaçakçılığı yapanların yakalanması amacıyla Valilikler, Müzeler, İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı) ekipleri ile koordinasyon sağlanmaktadır. Kültür varlıkları kaçakçılığı ile mücadelede işbirliği içerisinde bulunan ulusal birimler:

- Başbakanlık: Gümrük Müsteşarlığı (Gümrükler Genel Müdürlüğü, Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü), Denizcilik Müsteşarlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü,
- Kültür ve Turizm Bakanlığı,
- Adalet Bakanlığı (Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü)
- Dışişleri Bakanlığı (Yurtdışı Tanıtma ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü)
- İçişleri Bakanlığı: Emniyet Genel Müdürlüğü (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı, İnterpol-Europol-Sirene Dairesi Başkanlığı, Asayiş Dairesi Başkanlığı), Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Kaçakçılık İstihbarat Harekat ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığı arasında olmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2007).

2.2.5. Vatandaşlar

Tabi olduğu devlete yurttaşlık bağı ile bağlı olan kimselere vatandaş denilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde, "Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar." hükmü bulunmaktadır. Anılan kanun hükmü vatandaşa tarihi ve kültürel eserlerin korunmasına yönelik bir sorumluluk yüklemiştir.

2.2.6. Sivil Toplum Kuruluşları

Toplumdaki çeşitli sorunları bağımsız olarak ele alıp kamuoyunu bilgilendirme ve aydınlatma görevi yapan, öneriler sunan her türlü birliğe sivil toplum kuruluşu denir (Türk Dil Kurumu [web], 2008).

Türkiye’de tarihi ve kültürel eserlerin korunmasına yönelik olarak çalışma yapan sivil toplum kuruluşları arasında, 1923 yılında İstanbul’da kurulan Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1976 yılında kurulan Türkiye Tarihi Evleri Koruma Derneği ve Türkiye Anıt-Çevre-Turizm (TAÇ) Değerlerini Koruma Vakfı, Mimarlar Odası, Galata Derneği, Zeyrek Koruma Derneği, Cihangir Derneği, İzmir Kültürel ve Doğal Yaşamı Destekleme Derneği, Kültürel ve Doğal Yaşamı Koruma Derneği, Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği (Uçankuş, 2000: 748), Kültürel Mirasın Dostları Derneği, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Tarihi Kentler Birliği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı (TASK) bulunmaktadır (Kültürel Mirasın Dostları Derneği, Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Tarihi Kentler Birliği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı, Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı [web], 2008).

2.3. Eski Eser Kaçakçılığının Nedenleri

Türkiye’de eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik çalışmaların başlangıç noktasını suçun nedenlerine yönelik faaliyetler oluşturmaktadır. Başlangıç noktasını insanın kendisi oluşturmaktadır.

Aybay’a göre (2004: 310) insanoğlu, doğal ve kültürel çevrenin imkanlarını kendi yapay çevresine aktarırken, önlenemez bir hırs ve amaç uğruna, sahip olduğu kaynakları sonuna kadar plansız bir şekilde kullanma ve sömürme batağına saplanmıştır. Sömürülen çevrede bulunan tarihi ve kültürel eserler bilinçsizce yağmalanarak kaçırılmıştır. Eski eserlerin kaçırılma nedenleri ülke içi ve ülke dışı olmak üzere iki grupta incelenebilir.

2.3.1. Ülke İçi Nedenler

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan ülke içi nedenler arasında; kültür bilincinin yeterli düzeyde olmaması, müzelerin üzerine düşen eğitim hizmetlerini yeterince verememesi, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununun eski eser kaçakçılığını önlemede yetersiz olması, kurumlar arası işbirliği sorunları, sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinin istenilen düzeyde olmaması, eski eser bilincinin yanlış olması ve yetersizliği, kitle iletişim araçlarının ve basının etkili kullanılmaması, eğitim müfredatında “Eski Eser” ve “Müze” kavramlarına yeterince yer verilmemesi, ödenek yetersizliği, personel ve güvenlik görevlisi yetersizliği, teknik donanım yetersizliği, eski eserin üretilmeyen ve ticari meta oluşu, buna karşılık tüketilmesi, müzelerin satın alma gücünün düşüklüğü, ceza yasalarının yaptırımının yetersizliği, konuya yönelik eğitim programlarının azlığı, kültürel bilinçlendirmedeki yetersizlikler gelmektedir (Berkok, 1991: 337).

2.3.2. Ülke Dışı Nedenler

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan ülke dışı nedenler arasında; Batılı ülkelerin yüksek satın alma gücü, yabancı müzeler ve koleksiyoncuların tarihsel ve kültürel mirastan pay alma isteği, uluslar arası sanatsal ortam oluşturmaları, koleksiyonculuk tutkusu ve yatırım anlayışı, bireylerin toplumsal statüde kültürel kaygı nedeniyle ayrıcalık elde etmek isteği, konu ile ilgili uluslar arası kuruluşların etkin olmayışı, ikili anlaşmalarda konunun gereğince vurgulanamaması, eski eser kaçakçılığından zarar gören ülkeler arasında yeterli işbirliğinin bulunmaması, turizmde büyük bir çekiciliğe yol açması, yabancı ulusların yasal düzenlemelerinin ülkelere “eski eser” girişine uygunluğu bulunmaktadır (Berkok, 1991: 338).

Asgari’ye göre (2006: 32) dünyadaki sanat piyasasını kızıştıran eski eser kaçakçılığı ile ülkeler üç grupta incelenebilir:

- (1) Eser ‘ihraç’ eden Türkiye, Suriye, Yunanistan, İran, Irak, Afrika, Orta ve Güney Amerika Devletleri gibi devletler tarihi ve kültürel eser açısından zengin olmalarına rağmen ekonomik durumu bugün zayıf olan ülkelerdir.
- (2) Eser ‘ithal’ edenler ise ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi tarihi ve kültürel eser açısından fakir olmasına rağmen ekonomik durumu iyi olduğu için alış gücü yüksek olan ülkeler arasında yer almaktadır.
- (3) İsviçre, İngiltere, ABD gibi sanat piyasası görevi yapan aracı ülkeler ise de müzayedelere kanunsuz olarak ulaşan eski eserleri, en yüksek fiyatı ödeyebilen kurum ve şahıs tarafından satın alınmakta ve dünyanın dört bir yanına dağılmaktadır.

2.4. Eski Eser Kaçakçılığının Yöntemleri

Hızlı kentleşme, antik şehir merkezlerinin yoğun olarak bulunduğu sahil kesimlerde yapılaşma, yol, baraj, inşaat gibi devlet kuruluşları tarafından yapılan bayındırlık çalışmaları ve kaçak yapıların hızla yayılması sonucunda, tarihi ve kültür varlıklarının yok olma ile karşı karşıya kalmıştır. Bu süreç, Türkiye’nin geçmişine ait izlerin dünyadan silinmesi anlamına gelmektedir (Çambel, 1991: 383).

Kültür varlıklarının gerek bu çalışmalar sonucu zarar görmesi gerekse ekonomik ve sosyal nedenlerle genellikle kırsal alanlarda izinsiz kazılar yapılmak suretiyle çıkarılarak yurt içinde bir yerden başka bir yere veya yurt dışına kaçırılması olayları sıklıkla görülmeye başlanmıştır.

Türkiye’deki eski eser kaçakçılığı olayları kırsal kesimlerde kaçak kazılar ile müze veya ören yerlerinin soyulması sonucu meydana gelmekte olup, eski eserlerin yurt dışına pazarlanmak üzere yasadışı yollardan ülke dışına çıkaracak kişilere verilmektedir. Anadolu kökenli eserlerin pazarlandığı merkezlere ve şahıslara ulaştırılması ile organize bir oluşum ortaya çıkmaktadır.

1980’li yıllardan itibaren kaçak kazılar ile birlikte müze ve ören yeri soygunlarının da ön plana çıktığı görülmektedir. Müze ve ören yerlerinde teşhir edilen veya camı, mescit, kilise, türbe, kütüphane vb. yerlerde korunan tarihi ve kültürel eserler çalınmaya başlanmıştır (Karaduman, 1999: 20). Hatta yaşadığımız dönem itibariyle PKK dahil terör örgütleri de maddi kazanç sağlamak için eski eser kaçakçılığına başlamışlardır. Yasadışı örgütlerin mali kaynak oluşturmak için yöneldikleri eski eser kaçakçılığı organize bir şekil alarak, polisiye teknik ve takiplerle üzerinde durulması gereken ciddi boyutlara ulaşmıştır (Karabağlı, 1996).

Erel’e göre (1991: 318) Batı Anadolu bölgesinde çok miktarda olan ve birçoğu arkeolojik kazılarla incelenmemiş olan ören yerleri, define bulmak tutkusunda bulunan ya da geçimlerini antika kaçakçılığından sağlayanlar için uygulama alanları olmuştur. Arkeolojik katmanları tahrip edilen bu alanlarda, toprak üzerinde görülen en ufak işlemeli taş ya da yazıt parçası, defineye götüren gizli işaretler olarak algılanmaktadır.

Defineciler harabe, ören yeri ve tümülüs gibi taşınmaz kültür varlıklarını dedektörler ile sahip olma hayallerini düşlemekte olup, defineciliğin özellikle kırsal kesimde yaygınlaştığı görülmektedir (Karaduman, 1999: 30). Devletin define ruhsatı vermesi, halk arasındaki define beklentisini haklı gösterdiği ölçüde gizli ve izinsiz kazılara da ivme kazandırmaktadır (Erel, 1991: 318).

Tesadüfen bulunan veya bir kazı sırasında ortaya çıkan tarihi ve kültürel eserler, bilgisizlik ve bilinçsizlik sonucu resmi makamlara haber verilmeksizin kayıp veya yok edilmektedir. Genellikle kıymetli madenden veya taştan yapılmış para, mücevherat gibi küçük eşyalar gizlice satılmaktadır. Yapı kalıntıları, mimari parçalar gibi taşınması mümkün olmayan eserler ise yerinde imha edilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarında yapılan tahribatın en önemli sebeplerinden biri de, bulunan tarihi ve kültürel eserlerin, yeni projelerin hayata geçirilmesini engelleyeceği düşüncesidir. Konya Türbe Hamamı ile Sahip Ata Buzhaneleri bu yüzden yıkılmışlardır. Bugün Türkiye’de mimari kültür varlıklarının tahribatından

sorumlu olanların başında, belediyeler, dernekler ve kooperatifler gelmektedir (Önge, 1991: 421-422).

Son yıllarda dedektörler ile birlikte dozer ve kepçe gibi büyük iş makineleri kullanılmaya başlanmış, yapılan tahribat bölgenin geçmişine ait izleri taşıyan doku ve yapılarının yok edilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. Maden arama ruhsatı alan bazı kişilerin maden arama yerine eski eser aradıklarına dair uzmanların görüşleri bulunmaktadır.

2.4.1. Eski Eser Kaçakçılığı Yapanların Sınıflandırılması

Eski eser kaçakçılığı günümüzde organize bir suç haline gelmiştir. Bu suçu işleyenlerin ortak amacı emek harcamadan kısa yoldan zengin olmaktır. Eski eser kaçakçılığı yapanlar genel olarak defineciler, kaçak kazıcılar, soyguncular, toplayıcılar ve pazarlamacılarıdır.

2.4.1.1. Defineciler

Defineyi bulmak amacıyla izinli veya izinsiz kazı yapan veya yaptıran kişilere defineci denir (Akkaya, 1993: 287-291). 2863 Sayılı Kanununun 50. maddesi, define aramayı vatandaşa hak olarak vermiştir. Define kazıları devlet müzelerinin denetiminde, sit ve mezarlık alanlarının dışında yapılabilmektedir. Defineci izin almaksızın define aramak amacıyla kazmayı toprağa vurduğu zaman kaçak kazıcı durumuna düşmektedir. Defineciler kaçak kazıcılığa eğilimli kişilerdir.

Defineciler, çevresinden öğrendikleri, bildikleri ve hayallerini yaşadığı olayları topluma aktarmak suretiyle konuya ilgisi olan insanlar tarafından önemsenmesi ile içinde bulunduğu gruba eleman kazandırmayı başarmaktadırlar. Toplumun her kesiminden insanı bir araya getirebilmektedirler. Grup içinde saygı görmesi ve yaşamının sürmesi de bu hayallerin yansıtılmasına bağlıdır. Çabuk inanırlar ve hayal dünyaları çok geniştir. Hatta bulacakları hazine kendilerine göre

herkesi ve devleti bile önemli ekonomik güç haline getirecek büyüklüktedir (Arslan, 1999, Kızılkoyun, 2001, Koşay, 1974: 119).

Karaduman'a göre (2007: 53-54) definecilik, rivayetlere dayanan hazinelerin, dinsel faktörler kullanılarak aranması gibi masum bir görüntü sergilese de, definecilerin harabe, ören yeri ve tümülüs gibi taşınmaz tarihi ve kültür eserlerine yöneldikleri, günümüzde yaygın olarak kullanılan dedektörlerin bu hayallerini süslediği ve defineciliğin özellikle kırsal kesimde yaygınlaştığı görülmektedir.

2.4.1.2. Kaçak Kazıcılar

Kaçakçılık örgütünün en uç elemanı alan kaçak kazıcıların hedefleri; ören yerleri, tümülüsler ve nekrapol gibi alanlarda kaçak kazı yaparak tarihi ve kültürel eserleri izinsiz olarak çıkartmaktır. Mezarların belirlenmesinde genellikle ya dedektör ya da şiş kullanılmaktadır (Erkanal, 1989: 84). Kullandıkları aletler arasında, çelik şiş, dedektör, kazma ve kürek bulunmaktadır.

Defineci kökenli kaçak kazıcılar sonradan toplayıcılar tarafından yönlendirilmek suretiyle eğitilmişlerdir. Küçük yerleşim birimlerinde yaşarlar ve bulundukları çevrede kaçak kazı yaparlar. Bu çalışmalarını başka yerlerde edindikleri bir ortak vasıtası ile gerçekleştirebilirler. Elde ettikleri tarihi ve kültürel eserleri irtibat halinde bulundukları toplayıcılara satarlar.

Kaçak kazıcıların en büyük yardımcıları halk arasında “makine” adı verilen dedektörlerdir. Bugün kaçak kazılarda kesinlikle dedektör kullanılmakta olup, 1984 yılında Elmalı sikkelerinin dedektörle bulunması, aletin kullanımını yaygınlaşmasına neden olmuştur (Karaduman, 2007: 54-55).

Tulay'a göre (2007: 25) kaçak kazıcılar genellikle takım halinde çalışmakta olup, tek başına çalışanların da olduğu bilinmektedir. Kendi dedektörleriyle veya kendilerine verilen dedektör ile çalışırlar. Her takım 3 ile 7 kişi arasında değişmekle

birlikte kendi dedektörcüsü olmasının yanında bu konuda uzman kişilerin kaçak kazı yapmak üzere dışarıdan takıma çağrıldıkları da olabilmektedir.

Türkiye’de dedektör sayısının 800.000-850.000 arasında olduğu sanılmakta olup, 7 dedektör üreten firmanın olduğu ve her yıl 50.000 dedektörün ithal edildiği bilinmektedir. Türkiye’de kaçak kazılar Marmara, Ege, Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerinde daha sıklıkla görülmektedir.

2.4.1.3. Soyguncular

Müzelerde ve ören yerlerinde korunmakta olan eserlerle, dinsel yapılarda ve mezarlıklarda bulunan taşınmazların ayrılmaz parçaları olan veya buralarda korunan tarihi ve kültürel eserleri çalan kişilere soyguncu adı verilmektedir. 1980’li yıllardan itibaren kaçak kazılar ile birlikte soyguncuların da ön plana çıktığı görülmektedir. Günümüzde yasadışı ve terör örgütleri de maddi kazanç sağlamak amacıyla eski eser kaçakçılığı olayları içinde yer almışlardır (Karabağlı, 1996).

Soygunlar, bu konuda profesyonel olarak çalışan kişiler tarafından ekip halinde gerçekleştirilmektedir. Kimi zaman tek başına amatör olarak hırsızlıkların yapıldığı görülse de hem soyguncu hem de kaçak kazıcılar müze soygunlarına karışmaz, hatta çoğu kez müze soygunlarına karşı olduklarını söylemektedirler.

Soygun ve hırsızlıklar, sabaha karşı 3 veya 4 kişiden oluşan takımlar halinde yapılmaktadır. Bazı müzelerin soyulma biçimleri incelendiğinde, soygunların aynı kişilerce yapıldığını düşündürmektedir. Örneğin, İzmir-Tire Müzesi, Aydın-Milet Müzesi’nin ve Muğla-Bodrum Müzesi’nin soyulma yöntemleri aynıdır. Kültür varlıklarına yönelik tahribat, hırsızlıklar ve müze soygunları sonbahar ve kış aylarında yoğunluk göstermekte olup, çalınan eserler belli yolları izleyerek yurt dışına çıkarılmaktadır (Tulay, 2007: 38).

Türkiye’de müze soygunları arasında en büyük örnek, 1976 yılında meydana gelen Ankara Gordion Müzesi soygunudur. 1976 yılında Aydın Aphrodisias Müzesi,

1979 ve 1980 yıllarında ise Diyarbakır Müzesi iki defa soyulmuştur. 11.12.1992 tarihinde Afyon Müzesi soyulmuş, ancak soyguncular polisin başarılı operasyonları sonunda, çaldıkları tarihi ve kültürel eserlerle birlikte yakalanmışlardır. Kahramanmaraş Müzesi ise 12.09.1994 tarihinde soyulmuş ve müze bekçisi de soyguncular tarafından öldürülmüştür (Karaduman, 2007: 55).

Son on (10) yılda Türkiye’de soyulan 60’a yakın müzeden 3000’nin üstünde kültür varlığının çalındığı yazılı kaynaklarda belirtilmektedir (Yücel, 1999: 107). Cumhuriyet döneminde, daha önceden kaçırılan 14.692 eser, ikili görüşmeler, açılan davalar ve İnterpol aracılığıyla ülkemize iade edilmiştir. 1997-2003 tarihleri arasında iade edilen kültür varlığı sayısı 3.971 adet olarak tespit edilmiştir (Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü, 2003: 10).

2.4.1.4. Toplayıcılar

Bu grup içerisinde bulunan kaçakçılar, hem teşvik edici ve yönlendirici olmakla birlikte kaçak kazıcı ve soyguncuların elde ettikleri tarihi ve kültürel eserleri toplayıp, taşıyarak veya taşıttırarak pazarlamacıya ulaştıran kişilere toplayıcı denilmektedir. Kaçak kazıcılar ve soyguncular ile karşılaştırıldığında, toplayıcılar eski eserden daha iyi anlar ve piyasasını da bilirler. Yurt içinde ve yurt dışındaki pazarlamacılarla organik bağlarının bulunduğu bilinmektedir (Karaduman, 2007: 56).

Tulay’a göre (2007: 31) toplayıcılar içinde özellikle kırsal kesimi gezen, kasaba pazarlarında etkinlik gösteren koku satıcısı “esansçılar”, köy ve kasabaları dolaşarak çeşitli malları satan “çerçiler” ve pazarlarda genellikle bıçak, makas, bakır eşya gibi malzeme satan kişilerin olduğu bilinmektedir. Bu grubun içinde en fazla dikkat çekenler halı ve kilim satıcılarıdır. Bu kişiler, köyleri ve kasabaları dolaşarak evlerdeki eski halı ve kilimleri talan etmişlerdir. 15-20 yıl önce çok hızlı olarak başlayan bu talan, çok eser kalmamasına karşın devam etmektedir.

Koruma yasalarını ve bu yasaların açıklıklarını iyi bilen toplayıcılardan bir kısmının devlet müzelerinden koleksiyonculuk belgesi alarak Kültür ve Turizm

Bakanlığı çatısı altında yasal olmayan faaliyetlerini sürdürmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bu koleksiyoncuların ellerinde bulunan kültür varlıklarını envanter defterlerine kaydetmeden koleksiyonlarında tuttukları, müşteriye bulduktan sonra pazarladıkları bilinmektedir. Ancak, bu tür koleksiyoncuların tespit edilmesi zor olmamakta, izin belgeleri iptal edilerek, bir daha kendilerine ruhsat verilmemektedir (Karaduman: 2007: 56).

2.3.1.5. Pazarlamacılar

Karaduman'ın belirttiği gibi (2007: 56) bu grup içinde yer alan kaçakçılar, eski eser kaçakçılığında belirli bir tecrübeye sahip kişilerdir. Ekonomik açıdan bir mali gücü oluştururlar. Eski eser kaçakçılarının büyük risklere girerek elde ettikleri kazancın büyük bölümüne emek harcamadan sahip olurlar. Pazarlamacıların büyük bir kısmı yurt dışında yaşar. Yurt içinde kolluk kuvvetleri tarafından arananlar, yurt dışında yaşamaya ve faaliyetlerini orada sürdürmeye başlarlar.

Eski eser alım satım işi ile uğraşanlar, çoğunlukla il ve ilçelerde bulunurlar. Arkeolojik bölgelerde ise köylerde de bulunabilmektedirler. Bu durumda o köy çevresinde çıkan eserler, maddi olarak güçlü ve etkili kişilerce satın alınarak daha büyük alıcılara ulaştırılmaktadır. Genellikle bu eserler İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentteki (özellikle İstanbul'daki) büyük kaçakçılara, oradan da yurt dışına gitmektedir.

Bazı bölgelerdeki eski eser alıcılarının büyük patron konumuna geldikleri görülebilir. Çok değerli eserler çıktığında, bekletilmeksizin asıl alıcıya ulaştırılmaktadır. Yurt dışına pazarlamayı yapan bu kişilerin bir kısmı yurt dışında yaşamaktadır. Anılan konuya en dikkat çekici örnek olarak Elmalı Definesi'nin yurt dışına kaçırılması verilebilir. Bulunan eserler kademeli bir şekilde elden ele geçmiş, bilinen bir kaçakçı ailenin katılımı ile yurt dışında dağıtımı yapılmıştır (Acar ve Kalyan, 1988'den akt. Tulay, 2007: 32).

Yurt içindeki pazarlamacıların, yurt dışındaki müzayedeler, galeriler, müzayedeciler, koleksiyoncular ve müze yetkilileri ile bağlantılarının olduğu bilinmektedir. Bu kişilerin bir bölümü ise, yasal olmayan yollardan yurt içindeki koleksiyonculara ve özel müzelere eski eser satmakta veya müzayedelere eski eser vermektedirler. Bu eserlerin bir kısmının yurt içinde alımı ve satımı serbest olup, yurt dışına çıkarılması yasak olan ve fotoğraflı envanterleri de ilgili kurumca yapılmamış bulunan kültür varlıklarıdır (Karaduman, 2007: 57).

Pazarlamacılar, çeşitli yollarla tarihi ve kültürel nitelikleri taşıyıcı bir görünüm kazandırılan taklit eserleri bilerek veya bilmeyerek iç ve dış piyasaya sürmektedirler. Yeterli sayıda iyi uzmanı bulunmayan müzeler de bu eserleri alabilmektedir (Muscarella, 2000'den, akt. Karaduman, 2007: 57).

Son zamanlarda büyük kentlerdeki alıcı kişilerin atlanarak, eski eserlerin kuryelerle yurt dışına satılmak veya incelenmek üzere götürüldükleri bilinmektedir. Almanya'da Türk kökenli kişilerin açmış oldukları galerilerde Türkiye'den giden birçok eser bulunmaktadır. İsviçre'nin Türkiye'den giden eserlerin pazarlanmasında önemli bir yeri vardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde yurt dışına kaçırılan eserlerin büyük bir kısmı ABD'de ortaya çıkmıştır. Bu ülkenin Anadolu kökenli eski eserlere yönelik büyük ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Karun Hazinesi, Elmalı Defnesi, Kumluca (Sion) Eserleri, Aphrodisias Eserleri, Herakles Lahdi, Marsyas Heykeli, Zeugma Mozaïği ABD'ye kaçırılan eski eserlere bir örnektir (Tulay, 2007: 33).

2.4.2. Taklit Eski Eserlerle Yapılan Dolandırıcılık Yöntemleri

2.4.2.1. Sikke Süsü Vermek

Antik devirde yaşamış ünlü kişilerin, mitolojik sahnelerin çeşitli figürlerin benzerlerini yaparak sikke görüntüsü vermek suretiyle yapılan dolandırıcılık şeklidir.

2.4.2.2. Antik Harita Görünümü Vererek Arazide Define Olduğunu İddia Etmek

Önceden tespit ettiği bir araziyi kazarak içine sahte eski eser süsü verilmiş parçaları yerleştirir. Elindeki sahte haritayı arazi sahibine veya diğer kişilere göstererek, haritada belirtilen sahte eserleri gömdüğü arazide define olduğuna inandırır. Araziyi kazarak sahte eserleri çıkartır ve eserleri düşük fiyata arazi sahibine veya başka şahıslara satmak suretiyle yapılan dolandırıcılık şeklidir.

2.4.2.3. Basım ve Döküm Yoluyla

Hazırlanan kalıplarda antik konular içeren sikke, heykelcik, çeşitli süs eşyaları, geçmiş kültürlerin günlük hayatta kullandıkları vb. eserlerin kalıplarını yaparak ve basarak eski eser görünümü vermek suretiyle yapılan dolandırıcılık şeklidir.

2.4.2.4. Seramik Eserleri Taklit Etmek

Özellikle seramik atölyeleri, çanak-çömlek, kap-kacak ve terra kotta denilen pişmiş küçük heykelcikleri ve seramik eserleri taklit ederek eski eser görünümü verip piyasaya sürülmesi yoluyla yapılan dolandırıcılık şeklidir (Efe, 2004: 58).

2.4.3. Eski Eserlerin Yurt Dışına Kaçırılma Yöntemleri

Eski eserler yurt dışına genellikle küçük parçalar halinde kaçırılmaktadır. Kaçırılan eserlerin kişilerin üzerinde, ceplerinde, çanta ve valizlerinde rahatlıkla taşınabilecek boyuttaki eserler olduğu görülmektedir. Bu yöntemler aşağıda belirtilmiştir:

2.4.3.1. Yabancı Turistler Aracılığı İle

Türkiye'yi gezmek amacı ile gelen yabancı turistlerden arkeolojik ve etnoğrafik eserlere meraklı olanların gezileri sırasında gözüne kestirdikleri eserlerden parçalar almaktadırlar. Hatta taşınabilecek boyuttaki eserleri olduğu orjinal hâli ile otolarına, yatlarına yerleştirmek suretiyle yurt dışına kaçırabilmektedirler. Son yıllarda özellikle Kapıkule ve İstanbul Atatürk Havalimanı hudut kapısından çıkış yapmak isteyen turistlerin hareketlerinden kuşku duyularak yapılan kontrollerde küçümsenmeyecek miktarda eski eser yakalanmıştır.

Aynı zamanda, turizm konulu kaçakçılık olayı deniz yoluyla da yapılmaktadır. Türkiye'de turizm hareketinin başlamasıyla resmi eski eser kaçakçılığının da başladığı düşüncesi ileri sürülmektedir. “Yat turizmine açılan Akdeniz ve Ege koylarının kaçakçılar için cennet durumunda olduğu savunuldu” (Akyıldız, 1996). Günümüzde de en çok tercih edilen kaçakçılık yolunun deniz yolu olduğu, limanlara yatları ile gelen turistler tatillerini geçirirken eski eserleri de kaçırmakta oldukları anlaşılmaktadır.

2.4.3.2. Tır'lar ile (Uluslararası Kara Taşımacılığı)

Uluslar arası kara taşımacılığının önemli unsurlarından olan tırlar mahkeme kararı olmadıkça genel olarak hudut kapılarında ve gümrüklerde kontrol edilmemektedir. Sadece evrak üzerinde işlem yapılmaktadır. Gümrük kapılarındaki özel bir ihbar veya istihbarı bir bilgi olmadığı takdirde kontrol evrak üzerinde yapılmaktadır. Bu nedenle tır şoförlerinin de yurt dışına eski eser kaçırma da etkin rol oynamakta oldukları söylenmektedir.

2.4.3.3. Yurt Dışında Çalışan Türk İşçileri Aracılığı İle

Yurt dışında çalışan Türk işçileri ve yakınlarının yurda izinli olarak gidiş-dönüşleri esnasında çok sayıda eski eseri kaçırdıkları bilinmekte, vatandaşların izin

ayları olan ayların devamındaki aylarda yurt dışında sergilenen Türk eserlerinin sayısının artması bu kaçırılma yöntemini doğrulamaktadır.

2.4.3.4. Uluslar Arası Alanda İlegal Olarak Faaliyet Gösteren ve Eski Eser Kaçakçılığını Meslek Haline Getiren Tacirler Aracılığı İle

Türkiye ve dışında bulunan eski eserler hakkında geniş bilgiye sahip olup, kültür varlıkları piyasasını yakından takip eden ve yaptığı işi meslek haline getiren tacirlerin yasal olmayan yollardan yurt içinden ve yurt dışından yaptığı eski eser kaçırılma yöntemidir.

2.4.3.5. Koleksiyoncular Aracılığı İle

Genellikle eski eser kaçakçılığının yoğun olarak görüldüğü İstanbul, İzmir ve Antalya illerinde koleksiyonculukla uğraşan bazı kişilerin vatandaşlar tarafından kendilerine getirilen eski eserleri satın alıp, büyük paralar karşılığında yurt dışına çıkarılmalarını sağlamak suretiyle meydana gelen bir kaçırılma yöntemidir (Efe, 2005: 21-22).

3. TÜRKİYE’DE ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye’de korumacılığın ve eski eser kaçakçılığının Osmanlı İmparatorluğu ve Cumhuriyet Dönemindeki tarihsel gelişimi üzerinde durulmuştur.

3.1. Osmanlı İmparatorluğu’nda Korumacılık ve Eski Eser Kaçakçılığı

Dünyada eski eser kaçakçılığının başlangıç tarihini belirlemek zor görünmektedir. Bir hırsızlık türü olarak bu suçun insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Bilinen bir gerçek var ki, genellikle savaşlar sonunda, civarda bulunan değerli kültür varlıkları zorla alınarak yağmalanmakta ya da yok edilmekteydi (Akurgal, 1988: 268).

Türkiye’de eski eser kaçakçılığının başlangıcını Avrupa’da 17. yüzyılda gelişmeye başlayan koleksiyonculuk ve müzecilik faaliyetlerinin oluşturduğu görülebilir. Avrupa toplumları kendi kültür kökenini araştırmak üzere eski Yunan ve Roma medeniyetlerini araştırmaya başlamıştır. Bu çalışmaların sonucunda zengin bir kültürel mirasa sahip olan Akdeniz ülkeleri ve Anadolu’da bulunan eserler yağmalanarak Avrupa müzelerine götürülmüştür. 20. yüzyılın ilk yarısına kadar azalarak devam eden bu yağma hareketi yaşadığımız dönemde de kaçak kazı ve soygunlara bağlı olarak varlığını sürdürmektedir (Karaduman, 2007: 19).

Osmanlı İmparatorluğu’nda bugün kültür varlığı olarak da tanımlanan yapıtlara karşı çeşitli düzenlemeler ve uygulamalar yapılmıştır. Özellikle vakıf kurumunun yaptığı katkılar ile dini, sosyal, kültürel ve ekonomik içerikli birçok anıtsal yapı oluşturulmuş, yine aynı kurumun sağladığı imkanlarla bu yapıların bakım ve onarımları yapılarak sürekliliği sağlanmıştır.

Batılılaşma sürecinde, “eski eser” kavramına yeni boyutlar getirilmiş, müzecilik alanında ilk girişimler başlamış, koruma alanında yeni örgütlenme modelleri ve uygulama yöntemleri geliştirilmiştir. Bu çerçevede, 1846 yılında

Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa'nın öncülüğünde İstanbul'da bulunan Aya İrini Kilisesi ilk müze olarak kurulmuştur (Su, 1965: 7). Osmanlı döneminde açılan bu müze, eski eserlerin korunması yönündeki ilk girişim olarak kabul edilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu, ilk müzesini kurduktan sonra, eski eserlerini korumaya yönelik tedbirleri zaman içinde alarak geliştirmeye başlamıştır. 08.08.1858 tarihli Ceza Kanunnamesinin 133. maddesi ile kutsal ve anıtsal yapılara yapılacak tecavüzlere çeşitli müeyyideler konulmuştur (Mumcu, 1969: 68).

1878 yılında eski eserlerin korunmasına yönelik olarak kurulan ilk gönüllü kuruluş İzmir Kütüphane ve Müze Cemiyetidir (Madran, 2002: 79). Bu cemiyet eski eserlerin korunması konusunda ilk sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilebilir.

Tanzimatla birlikte 1848-1917 yılları arasında koruma konularında 42 adet yasal ve yönetim ile ilgili düzenleme yapılmış olup, eski eserlerin korunmasına yönelik doğrudan düzenlemeler bulunmamaktadır. Bu düzenlemeler, yeni bir kentsel düzen oluşturabilmeye yönelik geleneksel yapının yenilenmesi düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Madran, 2002: 17).

13.11.1869 tarihli Asar-ı Atıka Nizamnamesi eski eserlerin korunmasına yönelik 8 maddeden oluşan ilk yasal düzenlemedir. Nizamnamenin ilk maddesinde eski eser aramak isteyenlerin Maarif Nezareti'nden izin alması gerektiği, ikinci maddesinde ise eski eserlerin yurt dışına çıkartılmayacağı belirtilmektedir. Bu düzenleme ile öncelikli olarak Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde kazı ve araştırma yapan yabancı ekiplerin çalışmaların denetlenmesi amaçlanmıştır (Akat, 1990: 14).

Osmanlı döneminde konusu sıkça anılan kaçakçılık olayını, Troya'da 1870 yılında kazılara başlayan H. Schliemann gerçekleştirmiştir (Schliemann, 1881'den akt. Esin, 1991: 18-21). H. Schliemann, Homeros'un İliada destanında adı geçen Troya kentini bulmak istiyordu. 1873 yılında Priamos'un Hazinesi olarak yanlış

adlandırdığı (Lloyd, 1997: 55) bir grup eser bulmuş ve bu eserleri Yunan asıllı eşi Sophia'nın yardımıyla yurt dışına kaçırmıştır. Yaptığı ilk kazılarda değerli olan tarihi ve kültürel yapılara zarar vermiştir (Ceram, 1982: 53).

H. Schliemann, yazılarında yaptığı hırsızlığı dikkat çekici sözlerle kapatmak istemiş ve “Bulduğum değerli şeylerin hepsini kendime saklayarak, onların bilim adına kurtardım. Tüm uygar dünya yaptıklarım yüzünden beni alkışlayacaktır” demiştir (Schliemann, 1874'den, akt. Esin, 1991: 43).

1874 yılında çıkarılan ikinci Asar-ı Atıka Nizamnamesi ile eski eserler devlet malı sayılmıştır. Bu nizamname gerek tesadüfen gerekse kazılarda bulunan eserlerin 1/3'ünü devlete, 1/3'ünü hafire veya bulana, 1/3'ünü de arazi sahibine veren ve Osmanlı İmparatorluğu'nda kazı yapan yabancıları memnun etmeye çalışan bir düzenleme olarak ortaya çıkmıştır. 1881 yılında Musul yakınlarında Koyuncuk mevkiinde Mr. Rafsam tarafından yapılan kazıda elde edilen eski eserlerin paylaşılmasına ilişkin bir belgenin incelenmesinde ortaya çıkarılan 707 parça eserden; 684 parçanın İngilizlere, sadece 23 parçanın Osmanlı hükümetine bırakıldığı anlaşılmaktadır (Su, 1965: 21).

1884 yılında çıkarılan üçüncü Asar-ı Atıka Nizamnamesi'nde yapılan değişiklikle kazılardan çıkan eski eserlerin paylaşımını durdurması, yabancıların beğendikleri eserleri alabilmek için, elçilikleri veya doğrudan doğruya devlet başkanlarının aracılığı ile talepte bulunmalarını ortaya çıkarmıştır (Temelkuran, 1973: 39).

Louvre Müzesi'ndeki bazı eserleri tamamladığı gerekçesiyle, Müze-i Hümayunda bulunan yedi adet eserin Fransa elçisi tarafından Padişah'tan hediye olarak istenmesi, bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Bu eserlerin verilip verilemeyeceği hususu, Osman Hamdi Bey tarafından incelenmiş, bunlardan beş adet levha ve sütunun 25.5.1892 tarihli Padişahın kararı ile hediye edilmiştir. Osman Hamdi Bey, bu eserlerden ancak iki tunç heykeli, daha önce Louvre Müzesi'ne

verilmiş olan eserlerle ilgisi bulunmadığını beyan ederek kurtarabilmiştir (Temelkuran, 1969: 74-76).

Üçüncü Asar-ı Atıka Nizamnamesi'nin çıkarılmasında da önemli rol oynayan Osman Hamdi Bey'in 1881 yılında Müze-i Hümayun Müdürlüğü'ne getirilmesi ile arkeolojik kazılar, taşınmaz eski eserlerin korunması gibi koruma konularındaki faaliyetler artmıştır (Akat, 1990: 14). Osman Hamdi Bey Türkiye'ye, arkeoloji müzesi, bir arkeoloji kütüphanesi ve Sanayi-i Nefise Mektebi kazandırmıştır. Kültür varlıklarının tahribini ve ihmalini önlenmesine yönelik olarak arkeoloji biliminin kurumsallaşmasını sağlamıştır (Mansel, 1996: 52-53).

Osman Hamdi Bey döneminde yapılan yeni yasal düzenlemelerle yurt dışına eski eser çıkartılmasının yasaklanması, yeni müze kurulması, bilimsel sergileme yöntemlerinin kullanılmaya başlanması, devletin görevlendirdiği kurulların da kazı yapması, müzelerin yayın yapması, il müzelerinin kurulması gibi alanında ilk olan faaliyetlerin uygulanması örnek olarak gösterilebilir (Madran, 2002: 48).

En geniş kapsamlı Asar-ı Atıka Nizamnamesi olarak bilinen 1906 Nizamnamesi, sadece Türk-İslam çağı öncesi eserleri değil, tüm kültürlerle ait değerleri eski eser kapsamı içerisinde değerlendirmiştir. Bu nizamname ile korunması gerekli kültürel varlıkların çerçevesi genişletilmiş ve evrensel kültür anlayışı bağlamında önemli bir adım atılmıştır. 1906 yılına kadar yapılan düzenlemelerde, arkeolojik kalıntıların korunması ile kamu ve özel mülkiyette bulunan eski eserlerin devlete ait olduğu hükmü bulunmaktadır (Madran, 2002: 43).

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne paralel olarak vakıf sistemi de bozulmuştur. 1900'lü yılların başında Mimar Kemaleddin'in onarım hamlesi geçici olmuş, eski eserler tarih sahnesinden silinmeye devam etmiştir. Eserlerin yıkılmasından idareciler de nasibini almıştır (Ongan, 1947: 26-27). İstanbul'da özellikle Cemil Topuzlu Paşa'nın şehreminliği sırasında çok sayıda eski eserin imar hevesiyle yıktırıldığı bilinmektedir. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında eski eser tahribatının çok büyük olduğu söylenmektedir (Çal, 1991: 355).

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini yaşayan bir kaymakamın hatırası, 1907 yılında M. F. Oppenheim tarafından alınan izinle Mezopotamya'da Subaşı-Resulayn kazası dâhilinde bulunan Teil-Halef mevkiinde yapılan kazılar ile ilgilidir. Halep Valiliği'nin Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği bir raporda, bu kazılardan çıkan eserlerin, Alman Konsolosluğu'na getirilerek İskenderun limanından yurt dışına götürülmek istendiği bildirilmiş ve müsaderesi için izin istenmiştir. Alman Büyükelçisi'nin Babı-ali'ye gönderdiği notada, eserlerin bulunduğu sandıklarda resmi evrakın bulunduğu, Almanya'ya verilmediği taktirde bu hareketin harp sebebi sayılacağı belirtilmiştir. Olayın ciddi bir durum arz etmesi nedeniyle vali istifa etmek zorunda kalır ve eserler 1914 yılında Berlin'e götürülmüştür (Tümay, 1952: 1542-1543).

Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve teknolojik açıdan Batı'ya bağımlılığı, ülkenin kalkınması için yabancılara devamlı davetkar durumda bulunması, eski eserlerin korunmasına ilişkin bilinçsizlik, doğru yaklaşımları belli bir ölçüde engellemiştir (Goode, 2004'den akt. Kürüm, 2005: 47). Yabancı şirketler bir taraftan Osmanlı İmparatorluğu'na teknoloji ve ulaşım kolaylığını getirirken, diğer taraftan ise eski eser tahribatını ve kaçakçılığını da arttırmışlardır (Kürüm, 2005: 47).

Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve ekonomik açıdan en güçsüz olduğu 19. yüzyılda eski eser kaçakçılığı adeta bir talana dönüşmüş ve yurt dışına götürülen eserler, eski eser kaçakçılığı tarihinin ülkedeki en önemli örneklerini oluşturmuştur. Bunların arasında Berlin'deki Pergamon Müzesi'nde sergilenen Bergama Zeus Sunağı ve Milet Güney Agora kapısı, Almanya'da ve büyük bir kısmı Rusya'da bulunan Troya eserleri, Viyana Müzesi'nde (Viyana Kunsthistorisches Museum) bulunan Trysa mezar anıtı, Londra'da British Müzesi'nde (British Museum) bulunan Halikarnassos Mausoleumu gibi birçok anıtsal eser ve önemli koleksiyonlar belirtilebilir (Karaduman, 2007: 30).

20. yüzyılın başında eski eserlerin korunması ve kaçakçılığın önlenmesine yönelik yasal ve kurumsal düzenlemeler de yapılmıştır. Yalnızca taşınmaz kültür

varlıkları ile ilgili hükümler içeren ilk yasal düzenleme ise, 28.07.1912 tarihli Muhafaza-i Ağabeydat Nizamnamesidir. Tespit ve tescil işlerini yürütmekle görevlendirilen ilk kurum ise de, 1917 yılında İstanbul için kurulan Muhafaza-i Asar-ı Atıka Encümeni'dir. Bu kurum 1924 yılında, Cumhuriyetin bir kurumu olarak da tescil edilmiştir (Sezgin, 1993: 19).

3.2. Cumhuriyet Dönemi Korumacılık ve Eski Eser Kaçakçılığı

Cumhuriyet döneminde eski eserlerin korunması yönelik çalışmaların ivme kazandığı, açılan yeni kurumlar ve yapılan düzenlemeler ile eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik girişimlerin arttığı bilinmektedir.

Kurtuluş savaşından sonra Atatürk, toplumda ulus bilincini uyandırma ve ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartma çabası içerisinde girmiş ve bu hedefe yönelik bir kültür politikası uygulamaya çalışmıştır. Bu bağlamda ilk hükümetin 03.05.1920 tarihli programında “asâr-ı tarihîyenin erbabına yazdırılması” ve asâr-ı atıka-i millîyenin tescil ve muhafaza edilmesi” hususları belirtilmiştir (Öztürk, 1989: 15).

Milli hükümetin kurulmasından sonra, 09.05.1920 tarihli hükümet programında ise, “Milli Eski Eserlerimizi” derleme ve koruma çalışmalarından söz edilerek, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Türk Asar-ı Atıkası Müdürlüğü kurulmuştur (Bilget, 1991: 342).

1922 yılında "Müzeler ve Asar-ı Atıka Hakkında Talimatname" başlıklı bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelgede, “eski eserlere ilişkin işlemlerin merkezde Hars idaresi, illerde bu idareye bağlı olarak Maarif Müdürlüklerince yapılacağı, yerel müzelerin sorumluluğunun Maarif Müdürlüklerinde olduğu belirtilmiş ve milli, dini ve güzel sanatlara ait eserlerin, ayrıca İslam öncesi eserlerin toplanması, müzelere konulması ve envanterlerinin yapılması” istenmiştir (Reşid, 1927'den akt. Karaduman, 2007: 31).

Atatürk, Anadolu’da yaşayan eski kültürlerin araştırılmasına yönelik kazılar yaptırarak, toplumu Anadolu coğrafyasında kültürel bir temele oturtmaya çalışmıştır. Bu çerçevede, Topkapı Sarayı'nın onarılarak ziyarete açılması için İstanbul Asar-ı Atıka Müdürlüğü'ne bağlanması ve onarımına başlanması hususunda 1924 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı aldırılmıştır. Bu karar ile sarayın onarımlarına başlanmış ve bir bölümü 1927 yılında ziyarete açılmıştır (Önder, 1990: 12-13).

Atatürk’ün girişimleriyle başlayan çalışmalar ile birlikte Cumhuriyet'in ilk müze binasının temelleri 25.9.1925 tarihinde Ankara'da atılmıştır. Kuruluşu sırasında Halk Müzesi, Millî Müze, Hars Müzesi olarak adlandırılmış ise de, Etnoğrafya Müzesi olarak, 27.5.1928 tarihinde Afgan Kralı Amanullah Han'ın ziyaretleri sebebiyle açılmıştır (Koşay, 1963: 1-4).

Cumhuriyet yönetimi, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde birliği sağlamaya çalışmış ve halk kitlelerini çevresine toplayan tekke ve zaviyeleri kapatmıştır. Ancak burada bulunan Selçuklu ve Osmanlı kültür varlıklarını müze ve kütüphanelerde korumaya alarak, gelecek kuşaklara tanıtmayı amaçlamıştır.

1925 yılında tekke, zaviye ve türbelerin kapatılmasından sonra, kapatılan 773 tekke ve 905 türbenin eşyası, Bakanlar Kurulu'nun kararı doğrultusunda, il ve ilçelerde bu çalışmalar için kurulan komisyonlar tarafından toplanarak, müze ve vakıflara teslim edilmiştir (Koşay, 1949: 2-3).

06.04.1926 tarih ve 3426 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Konya’da bulunan Mevlânâ Tekke ve Türbesi müzeye çevrilerek, 02.03.1927 tarihinde ziyarete açılması Türk müzeciliği açısından bilinçli bir adım olarak görülmektedir.

Atatürk’ün 19.2.1931 tarihinde Konya’daki gezisi sırasında Başbakan İsmet İnönü’ye gönderdiği telgrafında Karatay Medresesi, Alaaddin Camii, Sahipata Medrese, Camii ve Türbesi, Sırçalı Mescid ve İnce Minare’nin acil olarak tamir edilmesini belirtmektedir. Bu telgrafın hemen ardından, 01.04.1931 tarihli Bakanlar

Kurulu kararıyla, Başbakanlık Müsteşarı başkanlığında bir komisyon kurulmuş ve bu komisyon öncelikle,

- (1) Anıtların bakım ve onarımları, çeşitli yasal düzenlemelerle değişik kurumlara bırakıldığı ve bu nedenle anıtların ihmal edildiği,
- (2) Belediyeler ve Özel İdareler, anıtların değeri ve korumanın önemine ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, yol açmak, eski eserin arsasını satmak gibi nedenlerle bunları yıkmak istediği şeklinde saptamalar yapmıştır.

Komisyonun bu raporu çerçevesinde, 1933 yılında Anıtları Koruma Komisyonu kurulmuştur. Komisyon belgelemeden başlayarak, röleve ve anıtların onarımına kadar uzanan koruma sürecine ilişkin programlar hazırlamıştır.

Komisyonun ilk etkinliklerinden en önemlisi onarılacak yapıların saptanmasıdır. Yapılar iki temel gruba ayrılarak, Anadolu-Türk sanatının ürünleri olan yapıları Macit Kural, arkeolojik alan ve yapıları ise Avusturya Arkeoloji Enstitüsü üyesi Miltner incelemiştir (Madran, 2000: 4). Bu girişim, dönemin koruma çabalarına ivme kazandırmıştır. Arık, 1953 yılında yayınladığı “Türk Müzeciliğine Bakış” isimli yapıtında, bu olayı şöyle dile getirmektedir:

"İstiklal Harplerinin sonunda, memleket kurtulup haraplıkla savaş her yanda başlayınca, memleketi büyük bir imar faaliyeti kapladı... Bu yeniden yapılanım ve yenileştirmenin bazen bir imar azgınlığına kadar gittiği, bunun tarihi anıtlar sevgisini de silip süpürdüğü görüldü... Bu programsızlıklara Atatürk'ün şiddetli bir müdahalesi son verebildi" (Madran, 2002:15).

Bu uyarı sonrasında, sorunları saptamak üzere oluşturulan komisyonun 1932 yılında yazdığı raporda, üyelerden Antikite ve Müzeler Müdürü H. Z. Koşay'ın önerileri, günümüzde ortak dünya mirası söyleminin benzeri bir yaklaşımın izlerini taşımaktadır:

“Onarılacak yapılar sadece bizim için değil, tüm insanlık için bir değer olduğundan, kaynak bulmak için gerekirse uluslar arası kuruluşlara başvurulmalıdır.”

1930'lu yılların en önemli koruma etkinliklerinden birisi de anıtsal yapıların envanterinin hazırlanmasıdır. 1922 yılında illerde başlatılan belgeleme çalışmaları ile 1933 yılına kadar 3500 kadar anıtsal yapı tescil edilmiştir. Ayrıca bu dönemde eski eserlerin yenilenmesi çalışmalarına da önem verilmiştir (Madran, 2002: 118).

Eski eserlerin korunması yönelik çalışmalar yapan ve koruma ilkeleri belirleyen Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti 1931 yılında Atatürk tarafından kurulmuştur. Bu kurul 1933-1935 yılları arasında 3500 yapı üzerinde çalışarak bunların onarım raporlarını hazırlamıştır (Akat, 1990: 14). Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti, 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır. 1935-1936 yıllarında ise Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin açılması ile birlikte fakültenin tarih ve arkeolojiye büyük yer verdiği bilinmektedir (Karaduman, 2007: 35-38).

Atatürk, Anadolu'nun eski uygarlıklarının gün ışığına çıkarılması için gereken teşviki ilgili kurumlara yapmıştır. Ahlatlıbel kazısı Atatürk'ün emriyle 1933 yılında başlatılmıştır.

1935 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından başlatılan Alacahöyük kazıları genç Cumhuriyetin Hitit eserleri açısından zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Bu memleketin tarihine duyulan yeni ilgi, Atatürk'ün “Ankara'da merkezi bir Eti (Hitit) Müzesi'nin kurulması fikrini ilk defa telkin etmesiyle” farklı bir boyuta ulaşmıştır (Karaduman, 2007: 35-38).

Atatürk'ün Ankara'da merkezi müze kurulması düşüncesi çerçevesinde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1935 yılında okullara gönderdiği "Antikite ve Tarihî Eserlerden Derslerde Nasıl İstifade Edileceği Hakkında Andıç" ta:

“Yurdumuzdaki eserler Eti, Frigya, Lidya, Roma, Bizans, Selçuk, Osmanlı, ne ad verilmiş olursa olsun, onların hepsi Türk

eserleridir. Bu adlar olsa olsa türlü devirlerin ayırt edilmesine yarayabilir. (...) Memleketimizdeki tarihî eserleri ve antikiteyi korumak için en verimli yol, ulusun bütün fertlerini küçük yaştan beri tarihî eserlere karşı ilgilendirmek ve bunun ulusal bir borç ve bir ödev olduğunu kendilerine her fırsatta anlatmaktır. (...) Her okulda Türk tarihine ve Türk Devrimine ait belge ve eserlerden birer müze yapılacaktır. (...) Okulda kurulacak tarihî eserler müzesine konulabilecek eserleri bulmaya ve okula armağan etmeye talebeyi teşvik için (...) bir bildiri yazılarak (...) asılacaktır” (Ayas, 1948’den, Edis, 1939’dan akt. Karaduman: 2007:36).

Bu genelge, genç Cumhuriyetin, geçmiş uygarlıkların eserlerine gösterdiği hassasiyetin genç kuşaklara benimsetilmeye çalışıldığını açık bir biçimde göstermektedir. Bu genelge sonucu okullarda toplanan eski eserler, ilerleyen yıllarda kurulacak il müzelerinin temellerini oluşturmuştur. Bu çalışmayı yürüten öğretmenler bu müzelere görevli olarak atanmıştır. Üniversitelerden yetişen meslek grupları, 1970’li yıllardan itibaren bu görevi sürdürmüşlerdir (Karaduman, 2007: 36).

Türkiye Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı sırasında Amerika’ya götürülen Sard eserlerinin iadesini sağlayarak, kültür varlıklarının kaçırılmasına karşı gösterdiği duyarlılığını büyük bir başarı ile ortaya koymuştur. Çok ağır sütun, sütun başlığı ve kaidelerden oluşan beş parça eser, taşıma zorluğu nedeniyle Amerika’da bırakılmasına izin verilerek, 53 sandık eser ve 30 Lidya altını ile 120 sikkenin 1924 yılında iadesi sağlanmıştır (Mansel, 1948: 1-12).

18.07.1944 tarihinde Antikite ve Müzeler Müdürlüğü yerine Eski Eserler ve Müzeler Umum Müdürlüğü kurulmuştur. 1944 yılında Eski Eserler ve Müzeler Birinci Danışma Komisyonu toplantısında kentlerdeki imar etkinlikleri ve koruma konuları tartışılmıştır. Bu kentsel çevre bağlamında koruma konularının tartışıldığı ilk toplantıdır.

1950’li yıllarda yapılan imar hamleleri ile Barbaros Bulvarı, Vatan ve Millet caddelerinin açılışı dönemin genel politikalarını yansıtmaktadır. Bu yolların açılışı

sırasında, kentteki Bizans ve Osmanlı uygarlıklara ait kültürel yapılar tahrip edilmiş, tarihi yapılar yap-sat süreci ile yenilenmesi öngörülmüştür.

O dönemde Belediyede mimar olarak görev yapan Aron Angel döneme ilişkin anılarını şöyle aktarmaktadır:

“1952 yılında İstanbul Vali ve Belediye başkanlığı görevine, Lütfü Kırdar'ın yerine Fahrettin Kerim Gökay getirilir. O dönemin dışı açılma ve liberalleşme politikalarının bir uzantısı olarak, yürürlükteki plan kararlarından da önemli sapmalar olmuştur. Hilton Otelinin yer aldığı alan, planda 2 nolu park alanı olarak öngörülmüştü. Farklı sıkıntıların yaşandığı II. Dünya Savaşı döneminde bile alan kamulaştırılarak park alanı olarak düzenlenebilmiş idi. Ancak, daha sonra Ankara'dan gelen baskılara dayanamayan o dönemin yerel yöneticileri Belediye Mimarının itirazlarına rağmen, böylesi bir kamusal alan içinde, Amerikalılarla işbirliği içinde Hilton Otel'i yaptırmışlardır” (Boysan, 1999: 30-39).

Adı geçen mimar Aron Angel'di. Bu uygulama sonrasında, o “şahsi çıkarların revaçta olduğu bir kurumda çalışmaktan utanç duyduğunu” belirterek görevinden istifa etmiştir. Bu gelişme kentin yaşatılması gerekli tarihi ve kültürel değerlerinin, uluslararası girişimlerin de baskısı ile yitirilmesinin örneklerinden birisidir.

1950'li yıllarda kurumsal yapıda değişiklik yapılmış olup, 02.07.1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur. 30 yıllık çalışma dönemi içinde GEEAYK, Türkiye'de tarihi ve kültürel değerlerin belgelenmesi, koruma ilke ve kararlarının geliştirilmesi ve bunların kent planlama sürecine yansıtılmasını sağlamada önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Buna rağmen dönemin koruma yerine yeni gelişmeye yönelik imarcılık anlayışı Kurulca alınan korumaya yönelik kararlarının yaşama geçirilmesini oldukça sınırlı bırakmıştır (Kiper, 2006: 122).

Burdur'un 26 km. güneybatısında yer alan Hacılar köyünde 1957-1960 yılları arasında kazı yapan James Mellaart, Anadolu arkeolojisi için önem arz eden bir yerleşim yeri tespit etmiş, ancak bu kazının akabinde 1961 yılında köyde yaşayanlar burada kaçak kazıya başlamış ve yıllarca devam etmiştir. Valilik buraya bir karakol kurmasına rağmen kaçak kazılar durdurulamamıştır. 1967 yılında burada bir inceleme yapan Alman gazeteci Kuno Steuben, tahrip ve soygunun devam ettiğini, ele geçirilen eserlerin Antalya sahillerine demir atan yatlar ile kaçırıldığını ifade etmiştir. İlerleyen yıllarda ise bu eserlerin sahtelerinin de yapılarak, aynı yolla yurt dışına kaçırıldığı bilinmektedir (Mellaart, 1970'den, Dalli, 1963'den, Aytül, 1967'den, Muscarella, 2000'den akt. Karaduman, 2007: 38-39).

Burdur'un Gölhisar ilçesine bağlı İbecik köyünde bulunan Dikmen Tepe üzerinde yer alan antik Boubon kenti de 1960 yılında başlayan kaçak kazılarla büyük ölçüde tahrip edilmiştir. Köylülerin içinde çok sayıda heykel ve değerli eser bulunduğundan "müze" olarak isimlendirdikleri Sebasteion'da ele geçirilen bronz heykeller yurt dışına kaçırılmış ve bir kısmı 1967 yılında Amerika'da ortaya çıkmıştır. Bu ören yerinden kaçak kazılarla elde edilen eserlerden bazıları Burdur Müzesi'ne envanterine alınmış ise de büyük çoğunluğu yurt dışına kaçırılmış, çeşitli müze ve koleksiyonculara satılmıştır. Burada kaçak kazı yapan köylülerden birinin kazılar ile ilgili tuttuğu günlük kaçak kazıcılığın nasıl yapıldığına dair önemli bilgiler vermektedir (İnan, 1994: 5, 7, 26, 31).

Cumhuriyet döneminde müzelerin gelişmesi, eski eser kaçakçılığına karşı daha duyarlı bir bürokratik yapılanmanın oluşumunu sağlamıştır. Bu bürokratik yapılanma, eski eser kaçakçılığını bir ölçüde engellemesine rağmen önleyememiştir. Eski eser kaçakçıları yeni yöntemler geliştirerek, gümrük kapıları, havalimanları ve deniz yolu dahil tüm yurt dışına çıkış yollarını kullanmışlardır. 1967 yılında yayınlanan bir yazı dizisinde, eserlerin yurt dışına kaçırma yolları arasında özel muafiyeti olan Amerikan A.P.O. postası en baş sırada sayıldığı bilinmektedir (Aytül, 1967'den akt. Karaduman, 2007: 39).

Ünlü eski eser kaçakçısı Robert Emanuel Hecht isimli Amerikalı da Türkiye'ye turist görünümünde gelerek, çok sayıda eser toplamış bunları yurt dışına çıkarırken 1962 yılında yakalanmıştır. Kendisi bu eserleri müzeye hediye etmek amacı ile bildirmek suretiyle turizmi yanlış anlayan makamların zaafından faydalanıp ceza almaktan kurtulmuştur (Fıratlı, 1967: 7). Müsadere edilen eserlerin büyük bir kısmını sikkeler oluşturur. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nin envanterine giren 666 adet sikkenin 336 adedi Perge şehir sikkesi olup bir define niteliğindedir (Akyay, 1966: 242).

Türkiye'de yabancıların birçok eski eser kaçakçılığı olaylarının içinde olması yanında, mali değerinin yüksek olması nedeniyle bundan faydalanmak isteyen ve suça meyilli olan vatandaşların da zaman içerisinde bireysel veya grup halinde suça yöneldikleri bilinmektedir.

Karaduman'ın 1990'lı yıllardaki gazete taramalarından çıkardığı sonuçta 1980 öncesinde silah ve uyuşturucu kaçakçılığı yapan örgütlerin, bu tarihten sonra, cezai yaptırımları daha az olan eski eser kaçakçılığına yönelmeleri, kaçakçılığın bu aşamasında hızlı bir yükselişe neden olduğunu tespit etmiştir. Hatta günümüzdeki terör örgütleri de maddi kazanç sağlamak için eski eser kaçakçılığına yönelmişlerdir. Bu çerçevede, bireysel ve örgütsel olarak kaçak kazıların yanısıra soygunların ön plana çıktığı görülmektedir. Müze ve ören yerlerinde teşhir edilen veya cami, mescit, kilise, türbe, kütüphane vb. yerlerde korunan tarihi ve kültürel eserlerin hırsızlığında artış olmuştur.

Bu dönemde yurt dışına kaçırılan eserlerin az olduğunu söylemek imkansızdır. Buna rağmen, eski eser kaçakçılığı büyük boyutlardan küçük eser boyutuna inmiş ve süreklilik kazanarak devam etmiştir. Türkiye'nin eski eser kaçakçılığından mağdur olan ülkelere göre, kültür ve tabiat varlıklarına daha çok sahip çıktığı, eski eser kaçakçılığını önlemede çok daha tutarlı ve sistemli bir yol izlediği, uluslar arası platformlarda bu mağdur ülkeleri etrafına alarak mücadeleyi çok yönlü sürdürdüğü bilinmelidir (Karaduman, 2007: 41).

Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün önderliğinde eski eserlerin korunması ve kaçakçılığı konusunda atılan adımlar ile kurumsallaşma sürecinde hızlı bir gelişme kaydedilmiştir. 20. yüzyılın son çeyreği ile 21. yüzyılın başlarında yapılan mevzuat değişiklikleri ile eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik yasal çerçeveye oturtulmuş ve halen çalışmalar devam etmektedir. Türkiye'nin anılan suçtan zarar gören ülkelerin başında gelmesine rağmen kurumların sistemli çalışmaları ve yapılan başarılı operasyonların, suçun önlenmesine ve azaltılmasına yönelik önemli faaliyetler olarak nitelendirilmektedir.

4. YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde, eski eser kaçakçılığı mevzuatı ve bu suç ile fiili olarak mücadele eden kamu kuruluşları ve kolluk kuvvetleri tanıtılacak ve çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir.

4.1. Ulusal Mevzuat

Eski eser yasalarında kültür varlıklarının korunmasına yönelik kurallar belirlenirken, devletin, gerçek ve tüzel kişilerin hak ve sorumlulukları ortaya konulmuş, kuralların uygulanabilmesi için ikramiye ve ceza hükümlerine yer verilmiştir.

Eski eserlerin korunmasına yönelik ilk girişim 09.08.1858 tarihinde Ceza Yasasındaki 133. madde ile yapılan düzenlemedir. 26.4.1863 tarihli bir emirnameden kazı izinlerinin belirli koşullara bağlandığı, bulunacak eski eserlerden ikili olanların ancak bir tanesinin alınabildiğini ve müzelerin eski eser yönünden zenginleşmesinin düşünüldüğü bilinmektedir (Karaduman, 1999: 8-9).

13.02.1869 tarihinde hazırlanan tüzük ile kazıların izne bağlandığı, eski eserlerin yerlerinden çıkarılmaları ve kazı yapan yabancıların çıkardıkları eserleri ülkelerine götürmeleri yasaklanmıştır. Ancak bu nizamname özellikle yabancılar tarafından ihlal edilmiş, politik ve ekonomik baskılar sonucu tam olarak uygulanamamıştır. Yabancılar 1840 yılında ilk kazı izninin verildiği ifade edilse de, bu o zamanki Osmanlı toprakları için geçerli olmuştur (Su, 1965: 8). Anadolu'daki ilk kazı izini İngiliz John Turtle Wood'a Ayasuluk (Selçuk-Efes) kazısı için 1864 yılında verildiği bilinmektedir (Paksoy, 1993: 206-210).

1869 yılındaki tüzükten sonra çıkan yasa, Müze-i Hümayun'un başına getirilen Anton Dethier'in hazırlamış olduğu “Asar-ı Atîka Nizamnamesi” olup 07.04.1874 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu yasa eserlerin yurt dışına çıkarılmasına izin vererek, kazı yapan kişilerin eserleri seçme hakkı getirmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bu durum yaşanırken, İtalya'da 1685 yılında, Yunanistan'da ise 1835 yılında eserlerinin yurtdışına çıkarılmalarını yasaklanmıştır. Böylelikle imparatorluğu talan etmeyi amaç edinen yabancıların bu düzenleme işini kolaylaştırmıştır. Bergama'da kazı yapan Almanlar tüm çalışmaları boyunca yasalara uymadan, Zeus Sunağı ve birçok kültür varlığını ülkelerine götürmüşlerdir (Su, 1965: 21-22).

Yabancılar kazı izini verildiğinden bu yana, eski eserlerin resmi olarak talan edilmesi başlamıştır. Yapılan kazılar sonucu elde edilen eserlerin alınması yabancılar tarafından hiçbir zaman hırsızlık olarak görülmemiştir. Yabancı bir dergide yayınlanan şu cümleler ilginçtir:

“...Örneğin Bergama'nın Zeus Sunağı, Babil Tören Yolunun Parçaları, Milet'in Roma Döneminden kalma agora kapısı ve erken İslamiyet döneminden kalma Masatta çöl sarayı gibi muhteşem anıtlar, Mısır, Irak ya da Türkiye gibi ülkelerde yapılan kazılardaki hizmetlerin karşılığında ödenmiş ücretlerdi. Bu eserlerin hiçbiri de savaş ganimeti değildi, Lehmann'ın gururla söylediği gibi, tümü de yasal yollarla elde edilmişti” (Janben, 2001'den akt. Tulay: 2007: 17-18).

Kurtuluş Savaşı öncesi Anadolu'da bulunan eski eserler kimi ülkelere pay edilerek talana uğramıştır. Türkiye'de ilk demiryolu, İngilizlerin 28 Eylül 1857 yılında yapımına başladıkları ve 7 Haziran 1866'da tamamladıkları Aydın-İzmir demiryoludur. Bu yol Tralleis, Magnesia, Ephesos (Efes), Metropolis, Nysa, Aphrodisias, Myous, Miletos ve Priene gibi antik kentlerden veya yakınlarından geçmektedir. Demiryolu yapımı bölgenin yağma edilmesini kolaylaştırmıştır (Deniz, 2000: 39). Tulay'a göre (2007: 18) Konya-Bağdat demiryolunu Osmanlı Anadolu Demiryolu Kumpanyası ismini alan bir şirket yapacaktır. Yapılan anlaşmaya göre, demiryolu üzerinde bulunan maden ve taş ocaklarının işletilmesi de aynı şirkete verilmiştir. Şirket ormanlardan yararlanacağı gibi arkeolojik kazılar da yapma yetkisine de sahiptir.

1874 yılında çıkarılan nizamnameden sonra Osman Hamdi Bey'in zamanında hazırlanan yeni yasa, 21.2.1884 tarihinde uygulamaya konulur. Bu yeni "Asar-ı Atıka Nizamnamesi"ne göre, bulunan eserlerin 2/3'ü devlete, 1/3'ü arazi sahibine verilmektedir. Böylelikle eserlerin yurtdışına çıkarılmaları önlenmiştir. Ancak bu yasa alınan özel izinler, politik baskılar ve padişah fermanları ile uygulanabilirliği tam olarak sağlanamamıştır. 1884 tarihli nizamnameden sonra 1906 tarihinde çıkarılan Nizamname Osmanlı İmparatorluğu zamanında eski eserlerin korunmasına yönelik olarak çıkarılan son hukuki düzenlemedir (Karaduman, 2007: 70).

Cumhuriyet kurulmadan önce çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnameleri 1930 yılında yeniden revize edilmiştir. 1946 tarihli "Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi", 1958 tarihli "Kla-i Atikadan Belediyelere, Vilayete Terk Olunacak Yerler Hakkında Kanun" ile uygulanmıştır (Özgünel, 2007: 49-50). 1930 yılında revize edilen Asar-ı Atıka Nizamnamesi 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 25.4.1973 tarihinde çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile Türkiye yeni ve düzenli bir yasaya sahip olmuştur. 10 yıl sonra 23.07.1983 yılında Eski Eserler Kanunu yürürlükten kaldırılarak 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu yürürlüğe konulmuştur.

2863 sayılı yasanın bazı maddeleri 17.6.1987 tarihinde çıkarılan 3386 sayılı yasayla değiştirilmiştir. 14.7.2004 tarihinde yürürlüğe giren 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile 2863 sayılı yasanın kimi maddeleri değiştirilmiş, yeni maddeler eklenmiştir. 29 maddelik bu yasa, genel olarak koruma kurulları, müzelerin yönetimleri ve korumacılıkla ilgili maddelerin değiştirilmesi ve düzenlenmesi şeklinde olmuştur (Tulay, 2007: 19).

Yürürlüğe giren kanunlar ile tarihi ve kültürel eserlerin yurtdışına çıkartılması ve yurtdışından getirilmesi bir çerçeveye oturtulmuş olsa da kanun değişiklikleri, kaçak kazıları önlemeye yönelik çarelerin aranması olduğu kadar, eski eser korumacılığının da sağlam bir temele oturtulamadığı ve bir arayış içinde olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Karaduman, 1999: 20).

Eski eser kaçakçılığı ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çerçevesinde İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ile Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı'na bağlı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü ekipleri tarafından mücadele edilmektedir. Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik olarak çıkarılan kanunlar Tablo-1'de gösterilmiştir. Tablo-1'de görüldüğü gibi kanunların özellikle 1980'li yıllardan çıkarıldığı gözlemlenmektedir.

Tablo-1: Eski Eserlerin Korunması ve Kaçakçılığının Önlenmesine Yönelik Olarak Çıkarılan Kanunlar

S.No	Kanun Numarası	Kanun Adı	Yürürlüğe Giriş Tarihi
1	2863	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	23.07.1983
2	2872	Çevre Kanunu	11.08.1983
3	2873	Milli Parklar Kanunu	11.08.1983
4	2960	Boğaziçi Kanunu	22.11.1983
6	4434	Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun	05.08.1999
7	4533	Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu	20.02.2003
8	4848	Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun	29.04.2003
9	5225	Kültür Yatırımları ve Girişimlerini Teşvik Kanunu	21.07.2004
10	5226	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	14.07.2004
11	5366	Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun	16.06.2005

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü [web], 2007

Kanunların yanısıra, eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik olarak çıkarılan yönetmelikler Tablo-2’de gösterilmiştir. Tablo-2’de de görüleceği üzere yönetmeliklerin genellikle son 30 yıl içerisinde çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Çıkarılan hukuki normlarla adli veya idari yönden eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.

Tablo-2: Eski Eserlerin Korunması ve Kaçakçılığının Önlenmesine Yönelik Olarak Çıkarılan Yönetmelikler

S.No	Yönetmeliğin Adı	Yürürlüğe Giriş Tarihi
1	Milletlerarası Müzeler Konseyi (ICOM) Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği	11.12.1970
2	Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İş Yerleri İle Depoların Yönetimi Hakkında Yönetmelik	11.01.1984
3	Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik	22.01.1984
4	Müzelerle Müzelere Bağlı Birimlerde ve Ören Yerlerindeki Kültür Varlıklarının Film ve Fotoğraflarının Çekilmesi Mülaj ve Kopyalarının Çıkarılması Hakkında Yönetmelik	26.01.1984
5	Define Arama Yönetmeliği	27.01.1984
6	Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik	15.03.1984
7	Kültür ve Tabiat Varlıkları ile İlgili Olarak Yapılacak Araştırma Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik	10.08.1984
8	Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye İle İlgili Yönetmelik	11.08.1984
9	Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik	13.08.1984
10	Tarihi ve Bedii Değeri Olan Taşınmaz Malların Kiraya Verilmesi Hakkında Yönetmelik	16.12.1984
11	Özel Hukuka Tabi Gerçek ve Tüzel Kişilerin Mülkiyetinde Bulunan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Katkı Fonu Yönetmeliği	24.06.1985
12	Tasarrufu Kısıtlanan Bina, Arsa ve Arazi Hakkında Yönetmelik	17.11.1986
13	Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik	10.12.1987

14	Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik	03.05.1988
15	Kesin İnşaat Yasağı Getirilen Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Bulunduğu Sit Alanlarındaki Taşınmaz Malların Hazineye Ait Taşınmaz Mallar İle Değiştirilmesi Hakkında Yönetmelik	08.02.1990
16	Kültür ve Turizm Bakanlığı – Türk Karasularında Sportif Amaçlarla Yapılacak Aletli Dalışlara İlişkin Yönetmelik	03.03.1990
17	Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği	30.04.1990
18	Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik	03.11.2003
19	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları Çalışmaları İle Koruma Yüksek Kuruluna Yapılacak İtirazlara Dair Yönetmelik	12.01.2005
20	Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Ait Katkı Payına Dair Yönetmelik	13.04.2005
21	Koruma, Uygulama ve Denetim Büroları, Proje Büroları İle Eğitim Birimlerinin Kuruluş, İzin, Çalışma Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	11.06.2005
22	Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının Yapı Esasları ve Denetimine Dair Yönetmelik	11.06.2005
23	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Kapsamındaki Kültür Varlıklarının Rölöve, Restorasyon, Restitüsyon Projeleri, Sokak Sağıklaştırma, Çevre Düzenleme Projeleri ve Bunların Uygulanması İle Değerlendirme, Muhafaza, Nakil İşleri ve Kazı Çalışmalarına İlişkin Mal ve Hizmet Alımlarına Dair Yönetmelik	18.06.2005
24	Taşınmaz Kültür Varlıklarının Onarımına Yardım Sağlanmasına Dair Yönetmelik	15.07.2005
25	Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik	26.07.2005
26	Kültür Yatırım ve Girişimlerinin Nitelikleri ve Nicelikleri Yönetmeliği	16.08.2005
26	Kültür Yatırım ve Girişimlerine Taşınmaz Kullanılması Hakkında Yönetmelik	20.10.2005
27	Ulusal Müze Başkanlıklarının Kuruluş ve Görevleri Hakkında Yönetmelik	11.11.2005
28	Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	27.11.2005

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı [web], 2007

4.2. Uluslararası Mevzuat

Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, çalınan eserlerin ele geçirilmesinde ve iade edilmesinde, ülke dışında uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaktadır. Türkiye bu alanda çeşitli uluslararası anlaşma ve sözleşmelere imza atarak taraf olmuştur. Bu anlaşma ve sözleşmeler Tablo-3'te gösterilmiştir.

Tablo-3: Türkiye'nin Taraf Olduğu ve Onayladığı Uluslararası Sözleşme ve Yönetmelikler

S.No	Hukuki Belge	Onay Tarihi
1	Silahlı Bir Çatışma Halinde Kültür Mallarının Korunmasına Dair Sözleşme	02.04.1965
2	Milletlerarası Anıtlar Ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği	18.05.1974
3	Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç Ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi Ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme	26.01.1981
4	Dünya Kültürel Ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi	14.02.1983
5	Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	22.07.1989
6	Kültür, Eğitim ve Bilim Alanında İşbirliği Anlaşması	04.12.1997
7	Kültürel Varlıkların Kaçakçılığının Önlenmesi ve İadesinin Sağlanması Konusunda Karşılıklı Yardım Anlaşması	22.07.1998
8	Uluslararası Çalınmış ve Kanunsuz Şekilde İhraç Edilmiş Kültürel Varlıkların Geri Verilmesi UNIDROIT Sözleşmesi	01.07.1998
9	Yasadışı Yollarla Dolaşan Kültürel Eserlerin Yakalanması ve İade Edilmesi Konularında Gümrük İşbirliği Anlaşması	12.11.1998
10	Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi	05.08.1999

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2008.

4.3. Eski Eser Kaçakçılığı ile Mücadele Eden Kanun Uygulayıcıları

4.3.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı¹

Anayasanın 63. maddesi, kültür ve tabiat varlıkları ile değerlerinin korunmasını sağlamak ve bu amaçla, destekleyici ve teşvik edici tedbirleri almakla

¹ Bu bölüm Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilileri ile yapılan mülakatlarda verilen bilgi notları ve bakanlığın web sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Devleti görevli kılmıştır. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile bu görevi Kültür ve Turizm Bakanlığı'na vermiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 29.04.2003 tarih ve 4848 sayılı kanun ile kurulmuştur. Bakanlığın, kültürel değerlerin yaşatılması, geliştirilmesi, yayılması, tanıtılması, değerlendirilmesi ve benimsetilmesi, tarihî ve kültürel varlıkların tahribini ve yok edilmesinin önlenmesi, yurdun turizme elverişli bütün imk nlarını ülke ekonomisine olumlu katkı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi, turizmin geliştirilmesi, pazarlanması, teşvik ve desteklenmesi için gerekli önlemleri alınması, kültür ve turizm konularıyla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirilmesi ve bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunulması, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapılması konularında çalışmaları düzenlenmiştir. Bu  er evede, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın eski eserlerin korunması ve kaçakçılığını ilgilendiren görevleri arasında;

- a) “Milli, manevi, tarihi, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle mill  bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak,
- b) Tarihi ve kültürel varlıkları korumak” (Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2008) bulunmaktadır.

Türkiye'nin sahip olduğu taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının belirlenerek korunması, değerlendirilmesi ve yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki  alışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında;

- a) “Yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almak,

- b) Gerekli görülen yerlerde müzeler, rölöve ve anıtlar müdürlükleri, restorasyon ve konservasyon laboratuvarları kurulmasını teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek, özel müzelerin kurulmasına rehberlik etmek, desteklemek ve belirli esaslar çerçevesinde bunları kontrol altında bulundurmak,
- c) Milli sınırlarımız dışında kalan, korunması gerekli, ata yadigârı taşınmaz kültür varlıklarını tespit etmek, karşılıklı kültürel anlaşmalar ve kültürel mübadele programları çerçevesinde bunların bakım ve onarımlarını sağlayıcı tedbirleri almak,
- d) Müzelerin geliştirilmesi, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bakımı ve restorasyonu konularında gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- e) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurullarına verilen görevlerin yerine getirilmesini sağlamak amacıyla araştırma, inceleme, tespit, değerlendirme ve planlamaya yönelik hizmetleri yapmak veya yaptırmak,
- f) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve koruma kurulları kararlarının alınmasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamak,
- g) Gerekli görülen yerlerde kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları ile büro müdürlükleri kurulmasını Bakanlık makamına teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek,
- h) Her türlü imkân ve araçtan faydalananarak, koruma kültürünün geliştirilmesini sağlamak, (Ek ibare: 14/7/2004-5225/13 md.) kültür yatırımları ve girişimlerinin belgelendirme işlemlerini ilgili birimlerin koordinasyonunda yürütmek, bunların faaliyetlerini denetlemek, kültür varlıklarının tahsis, restorasyon, restitüsyonlarıyla ilgili ihale ve kontrollük işlerini yapmak veya yaptırmak” bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2008).

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze ve ören yerlerindeki kültür varlıklarının fotoğraflı envanter bilgileri çıkarılmaktadır. Bu işlem, ülke içinde gerçekleştirilen bilimsel kazı ve araştırmalar sonucu bulunan eserler ile halk tarafından edinilen ve müzelere kazandırılan varlıklar nedeniyle sürekli devam etmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nca envanter çalışmaları devam ederken, ekonomik koşulların zorlaşmasına paralel olarak artan kültür varlığı kaçakçılığını önlemek için yapılan çalışmalar yurt içindeki kamu kuruluşları ve yurt dışındaki ülke ve diğer uluslar arası kuruluşlar ile işbirliği içinde gerçekleştirmektedir.

2000-2003 yılları arasında Kültür ve Turizm Bakanlıkları ayrı kurum olduklarından bütçeleri de ayrılmıştır. 2004 yılından itibaren Kültür ve Turizm Bakanlığı birleştirilerek tek bakanlık olmuş ve bütçesi de birleştirilmiştir. Eski eserlerin muhafaza edilmesi ve kaçakçılığının önlenmesi konusunda 2000 ile 2008 yılları arasındaki Kültür ve Turizm Bakanlığı’na ayrılan bütçenin Genel Bütçe içinde aldığı miktar ve yüzde incelendiğinde % 0,37- % 0,48 arasında değişen bir oran gözlemlenmektedir. Bu yıllar arasında en düşük oran 2003 yılında % 0,37 en yüksek oran ise 2001 yılında % 0,48’dir. Bakanlığın yıllar itibariyle (2000-2008) Genel Bütçe içindeki payını gösteren istatistiki bilgiler Tablo-4’te gösterilmiştir.

Tablo-4: Kültür ve Turizm Bakanlığının 2000-2008 Yılları Arasında Genel Bütçe İçinden Aldığı Pay

YILI	KÜLTÜR	TURİZM	BÜTÇE TOPLAMI	GENEL BÜTÇE	PAY%
2000	120.939.800	56.288.200	177.228.000	46.702.436.000	0,38
2001	158.658.000	72.584.600	231.242.600	48.219.490.000	0,48
2002	278.000.000	165.778.000	443.778.000	97.831.000.000	0,45
2003	349.327.000	190.130.000	539.457.000	146.805.170.000	0,37
2004	0	0	587.925.000	149.858.129.000	0,39
2005	0	0	646.392.000	153.928.792.910	0,42
2006	0	0	712.381.000	170.156.782.052	0,42
2007	0	0	816.378.000	200.902.066.401	0,41
2008	0	0	826.586.000	218.044.132.372	0,38

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2007

Kurumların 2007 bütçesi ile 2008 tasarısının mukayesesini gösteren bilgiler Tablo-5’de gösterilmiştir. 2007 bütçesi içerisinde Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Genel Bütçeden aldığı bütçe ödeneği, aşağıda belirtilen Milli Savunma, Adalet, İçişleri, Maliye, Milli Eğitim, Sağlık ve Tarım ve Köy İşleri Bakanlıkları ile Hazine Müsteşarlığı’ndan sonra % 0,40 oran ile gelmektedir.

2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bütçe tasarısında öngörülen bütçe ödeneği 826.586.000 YTL olarak teklif edilmiş olup, Genel Bütçeden aldığı pay oranı % 0,37 olmaktadır. TBMM Genel Kurulunda 2008 bütçe tasarısı kabul edilmiş olup, tablo-5’te belirtilen miktarlar kesinleşmiştir. 2007 yılında genel bütçeden yüzde olarak ayrılan pay, 2008 yılından ayrılan paydan daha fazla görülmektedir. Ancak 2008 yılının bütçesi YTL olarak 2007 yılı bütçesinden daha fazladır.

Tablo-5: Kurumların 2007 Bütçesi ile 2008 Bütçe Tasarısının Mukayesesi

KURUMU	2007 BÜTÇE ÖDENEĞİ	2008 BÜTÇE ÖDENEĞİ	ARTIŞ ORANI %	ALDIĞI PAY (2007)	ALDIĞI PAY (2008)
Hazine Müsteşarlığı	58.293.458.000	62.161.316.000	6,6	28,33	27,84
Adalet Bakanlığı	2.824.007.000	2.847.927.000	0,8	1,37	1,28
Milli Savunma Bakanlığı	13.052.398.000	13.272.707.000	1,7	6,34	5,94
İçişleri Bakanlığı	1.181.744.000	1.346.945.000	14,0	0,57	0,60
Maliye Bakanlığı	46.000.676.401	38.243.081.527	-16,9	22,36	17,13
Milli Eğitim Bakanlığı	21.355.634.000	22.915.565.000	7,3	10,38	10,26
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı	738.991.000	686.460.000	-7,1	0,36	0,31
Sağlık Bakanlığı	6.581.455.000	10.828.070.000	64,5	3,20	4,85
Ulaştırma Bakanlığı	821.608.000	1.051.485.000	28,0	0,40	0,47
Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı	6.609.407.000	6.888.486.000	4,2	3,21	3,08
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı	377.710.000	364.758.000	-3,4	0,18	0,16
Kültür ve Turizm Bakanlığı	816.378.000	826.586.000	1,3	0,40	0,37

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2007

4.3.1.1. Eski Eserlerin Korunması ile Çalınan Eserlerle İlgili Yurtiçi Yapılan Çalışmalar

Türkiye’de eski eserlerin kaçakçılığı ve hırsızlığına karşı Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Kazılar ve Araştırma Dairesi Başkanlığı Kaçakçılık ve İstihbarat Şube Müdürlüğü tarafından mücadele edilmektedir.

Yurt içinde çalınan eserlerin fotoğraflı envanter bilgileri, Bakanlığa bağlı tüm müze müdürlüklerine, özel müzelere, koleksiyonerlere, eski eser ticareti yapanlara ve müzayede evlerine gönderilmektedir. Ayrıca bu eserlerin yurtdışına çıkışlarının önlenmesi amacıyla fotoğraflı envanter bilgileri, Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı'na gönderilmektedir. Eski eser kaçakçılığı yapanların yakalanması amacıyla Bakanlık, Valilikler, Müzeler, İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Teşkilatı) ekipleri ile koordinasyon sağlanmaktadır.

Türkiye’de eski eser kaçakçılığı ile ilgili olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı (Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü), Denizcilik Müsteşarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Diyanet İşleri Başkanlığı, Maden Teknik Arama Genel Müdürlüğü, Adalet Bakanlığı (Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü), Kültür ve Turizm Bakanlığı (Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü), Müze Müdürlükleri, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, Dışişleri Bakanlığı (Yurtdışı Tanıtma ve Kültür İşleri Genel Müdürlüğü), İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Kaçakçılık İstihbarat Harekat Bilgi İşlem (KİHBİ) Daire Başkanlığı) arasında işbirliği yapmaktadır.

Müzeler ve bağlı birimlerinde meydana gelen hırsızlık olaylarının boyutlarının artması nedeniyle, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının her türlü tehlikeye karşı korunması amacıyla Bakanlıkça genelgeler çıkarılmaktadır. 08 Ocak 2002 tarih ve 201 sayılı Bakanlık genelgesi ile müze müdürlüklerine bağlı

birimlerde, ören yerlerinde ve kazı alanları ile depolarında çalınma ihtimali bulunan küçük eşyaların müze müdürlüklerine taşınması istenmiştir.

Kaçak kazı yapanların kullandıkları aletler arasında bulunan ve herhangi bir eser çıkaramasa da, kazma ve kürekle sit alanlarında tahribata neden olan dedektör kullanımı ile ilgili ulusal mevzuatta yasaklayıcı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanunu çerçevesinde Bakanlık Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından çıkarılan 05 Nisan 2001 tarihli genelge ile Valiliklerden, dedektör kullanımının yasaklanması istenmiştir. Bugüne kadar Türkiye genelinde 30 ilde dedektör kullanımı yasaklanmıştır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik çerçevesinde koleksiyonculuk yapmak isteyenlere belge verilmektedir. Müze müdürlüklerinin kontrolündeki koleksiyonere ait denetleme tutanakları Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından incelenmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerin denetiminde 1481 koleksiyoner koleksiyonercilik yapmakta olup, Türkiye genelinde 2007 yılına ait koleksiyoncuların müzelere göre dağılımı Tablo-6'da gösterilmiştir.

Tablo-6: Koleksiyoncuların Müzelere Göre Dağılımı ve 2007 Yılına Ait Koleksiyoncu Sayısı

İl	Müze	Koleksiyoncu Sayısı
Adana	Adana Müzesi	54
Adıyaman	Adıyaman Müzesi	4
Afyon	Afyon Müzesi	3
Aksaray	Aksaray Müzesi	7
Amasya	Amasya Müzesi	6
Ankara	Anadolu Medeniyetleri Müzesi	61
Ankara	Etnografya Müzesi	74
Ankara	Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi	44
Antalya	Alanya Müzesi	14
Antalya	Antalya Müzesi	35
Antalya	Side Müzesi	1
Aydın	Afrodisias Müzesi	1
Aydın	Aydın Müzesi	13
Aydın	Milet Müzesi	12
Balıkesir	Balıkesir Müzesi	53
Bartın	Amasra Müzesi	3
Bilecik	Söğüt Müzesi	4

Bitlis	Ahlat Müzesi	1
Bolu	Bolu Müzesi	12
Burdur	Burdur Müzesi	3
Bursa	Bursa Müzesi	44
Bursa	İznik Müzesi	4
Çanakkale	Çanakkale Müzesi	9
Çankırı	Çankırı müzesi	2
Çorum	Çorum Müzesi	2
Denizli	Denizli Müzesi	4
Diyarbakır	Diyarbakır Müzesi	6
Edirne	Edirne Müzesi	3
Elazığ	Elazığ Müzesi	8
Erzurum	Erzurum Müzesi	4
Eskişehir	Eskişehir Müzesi	26
Gaziantep	G.Antep Müzesi	11
Giresun	Giresun Müzesi	4
Hatay	Hatay Müzesi	32
Isparta	Isparta Müzesi	1
İstanbul	Arkeoloji Müzesi	292
İstanbul	Ayasofya Müzesi	19
İstanbul	Topkapı Sarayı	24
İstanbul	Türk ve İslam Eserleri Müzesi	72
İstanbul	Yıldız Sarayı	23
İstanbul	Hisarlar Müzesi	4
İzmir	Bergama Müzesi	10
İzmir	Çeşme Müzesi	7
İzmir	Efes müzesi	2
İzmir	İzmir Müzesi	89
İzmir	Ödemiş Müzesi	3
İzmir	Tire Müzesi	6
K.Maraş	K.Maraş Müzesi	16
Karaman	Karaman Müzesi	4
Kars	Kars Müzesi	5
Kastamonu	Kastamonu Müzesi	2
Kayseri	Kayseri Müzesi	8
Kırklareli	Kırklareli Müzesi	4
Kırşehir	Kırşehir Müzesi	10
Kocaeli	Kocaeli Müzesi	3
Konya	Akşehir Müzesi	1
Konya	Konya Ereğli	3
Konya	Konya Müzesi	24
Kütahya	Kütahya Müzesi	9
Manisa	Manisa Müzesi	8
Mardin	Mardin Müzesi	3
Mersin	Anamur Müzesi	3
Mersin	Mersin Müzesi	14
Mersin	Silifke müzesi	4
Mersin	Tarsus Müzesi	10
Muğla	Bodrum Müzesi	33
Muğla	Fethiye Müzesi	13
Muğla	Marmaris Müzesi	22
Muğla	Milas Müzesi	2
Muğla	Muğla Müzesi	7
Nevşehir	Nevşehir Müzesi	15
Nevşehir	Ürgüp Müzesi	6
Niğde	Niğde Müzesi	3
Ordu	Ordu Müzesi	16
Rize	Rize Müzesi	1
Sakarya	Sakarya Müzesi	7
Samsun	Samsun Müzesi	17
Sinop	Sinop Müzesi	7

Sivas	Sivas Müzesi	6
Ş.Urfa	Urfa Müzesi	7
Tekirdağ	Tekirdağ Müzesi	5
Tokat	Tokat Müzesi	11
Trabzon	Trabzon Müzesi	2
Uşak	Uşak Müzesi	2
Van	Van Müzesi	1
Yozgat	Yozgat Müzesi	4
Zonguldak	Krz.Ereğli Müzesi	8
TOPLAM		1442

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2007

Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerine göre Kanun kapsamına girmeyen eserlerin alım satımı için Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne bağlı Müze Müdürlüklerince eski eser ticaret ruhsatı verilmektedir. Müze Müdürlüklerinin kontrolündeki ticaret ruhsatlarına ait denetleme tutanakları incelenmektedir. 2007 yılında taşınır kültür varlığı ticareti ruhsatnamesine sahip olanların il ve müze olarak dağılımı Tablo-7’de gösterilmiştir.

Tablo-7: 2007 Yılında Taşınır Kültür Varlığı Ticareti Ruhsatnamesine Sahip Olanların Dağılımı

İl	Müze	Ruhsatname Sayısı
Ankara	Etnografya Müzesi	3
Bitlis	Ahlat Müzesi	1
Bursa	Bursa Müzesi	3
Bursa	İznik Müzesi	1
Çorum	Çorum Müzesi	1
Erzurum	Erzurum Müzesi	1
İstanbul	Ayasofya Müzesi	8
İstanbul	Topkapı Sarayı	26
İstanbul	Türk İslam Müzesi	52
İstanbul	Divan Edebiyatı	4
İstanbul	Türbeler Müzesi	0
İstanbul	Yıldız Sarayı	2
Kastamonu	Kastamonu Müzesi	5
Kocaeli	Kocaeli Müzesi	1
Mersin	Anamur Müzesi	1
Muğla	Marmaris Müzesi	1
Nevşehir	Nevşehir Müzesi	1
Rize	Rize Müzesi	1
Sivas	Sivas Müzesi	1
Tokat	Tokat Müzesi	1
Trabzon	Trabzon Müzesi	3
TOPLAM		117

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı-Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2008

2863 sayılı Kanun çerçevesinde sit alanları ve mezarlıklar dışında Define kazıları yapılabilir. Bakanlığa yapılan başvurular ile ilgili Müze Müdürlüklerince incelenmekte uygun görülenler için izin verilmekte gerçekleştirilenler hakkında düzenlenen sonuç raporları değerlendirilmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 35. maddesi su altındaki kültürel varlıklarının tespit edilmesini ve korunmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede su altında korunması gerekli Kültür ve Tabiat Varlıklarının bulunduğu bölgelerin yağmalanmasını önlemek amacıyla tespit edilen ve koordinatları belirlenen alanlara dalış yasağı getirilmiştir.

Yeni tespit ve incelemeler göz önünde bulundurularak sualtı kültür varlıklarının bulunduğu alanlar 2001 ve 2002 yıllarında yeniden düzenlenmiştir. Buna göre ören yerlerinin bulunduğu sahillerde aletle dalış yapılmamaktadır. Serbest dalış bölgesi olarak düzenlenen alanlarda yapılan dalışlar sırasında herhangi bir korunması gerekli kültür ve tabiat varlığına rastlanması halinde en yakın mülki idare amirine veya müzeye haber vermek zorunludur. Kaçak dalışlar sonucunda bulunan amphoralar Sahil Güvenlik Komutanlığı ekipleri tarafından yakalanarak ilgili müzeye teslim edilmektedir.

4.3.1.2. Çalışan Eserlerle İlgili Yurtdışı Çalışmalar

Yasa dışı yollarla yurt dışına kaçırılmış eserlerin geri alınabilmesi için uluslararası platformlarda yoğun bir mücadele sürdürülmekte, hukuksal yollarla, ikili görüşmelerle ve anlaşma yoluyla pek çok tarihi ve kültürel eserin iadesi ile ilgili çalışmalar Bakanlık tarafından yürütülmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bu görevi yerine getirirken Dışişleri Bakanlığı ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü İnterpol-Europol-Sirene Daire Başkanlığı ile eşgüdüm halinde çalışmaktadır.

Türkiye’de kanunsuz olarak yurt dışına kaçırılan Anadolu kökenli eserlerin iadesi amacıyla Bakanlık tarafından,

- Herhangi bir müzeden veya ören yerinden çalınan esere ilişkin fotoğraflı envanter bilgileri Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla yurt dışı temsilciliklerine iletilerek; müze, koleksiyoner, müzayede evlerinden araştırılması talep edilmektedir. İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü – İnterpol-Europol-Sirene Dairesi Başkanlığı) aracılığı ile İnterpole üye ülkelere bildirilmekte, eserin bulunması halinde İnterpol (Uluslar arası Kriminal Polis Teşkilatı) koordinesinde iadesi sağlanmaktadır.
- Eser kaçak kazılarla bulunup yasadışı yollarla yurtdışına çıkarılmışsa, 1970 UNESCO Sözleşmesi veya Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi (ülkemizce onaylanmış ancak henüz uluslararası anlamda uygulanması için bir talep götürülmemiştir) ve ikili anlaşmalar ile iadesi sağlanması için çalışılmaktadır.
- Eserin kanunsuz yollarla yurtdışına çıkarıldığının belgeler ile ispat edilmesi halinde ilgili ülkeden iadesi talep edilmekte, isteğin kabul edilmemesi halinde yurtdışında bulunan avukatlık firmaları aracılığıyla dava yoluna gidilmektedir.

Kültür varlıklarının yasadışı dolaşımını önlemek amacıyla, eski eser kaçakçılığına ilişkin uluslararası sözleşmeler, yasal düzenlemeler Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından takip edilerek ilgili uluslararası toplantı ve faaliyetlere katılmaktadır.

1900-2004 yılları arasında yasadışı yollarla yurtdışına kaçırılan ve Uluslar arası Kriminal Polis Teşkilatı (İnterpol) tarafından bulunan eserler Tablo-8’te gösterilmiştir.

Tablo-8: 1900-2004 Yılları Arasında Türkiye’de Çalınan ve İnterpol Tarafından Bulunan Eserler

ESERİN ADI	KAÇIRILDIĞI TARİH	BULUNDUĞU ÜLKE	BULUNDUĞU MÜZE/YER
İzmir Agora Örenyeri Deposundan Çalınan Mermer Erkek Heykel Başı	16.02.2004	Almanya	Baviera Adli Polis Ofisi

Balıkesir Saraylar Açık hava Müzesinden çalınan Zırhlı İmparator Heykel başı	16.01.2001	Almanya	Münih
Kocaeli Müzesi Müdürlüğü fuar alanından çalınan heykel başı	2002	Almanya	Münih
Sultan II. Selim Türbesi'ne ait çiniler	20. yy'ın başı	Fransa	Louvre Müzesi
Troya Eserleri		Rusya Federasyonu	Hermitage Müzesi
316 parça tarihi eser		Avusturya	20.02.2005 tarihinde yakalanan eserlerin en kısa zamanda ülkemize iadesi beklenmektedir.
Diyarbakır Müzesi Sfenks Figürin	1979	Danimarka	
Akşehir Seydi Mahmut Hayrani Türbesi'ne Ait Sanduka	1976	Danimarka	
Cizre Ulu Camii Kapı Tokmağı	1969	Danimarka	
İst.Nuruosmaniye Kütüphanesine ait Kur'an sayfaları	İki sayfanın 1991'de çalındığı tespit edilmiştir.	Danimarka	
Herakles Heykeli Üst Yarısı (Alt yarısı Antalya Müzesinde)	1980 yılından sonra	Amerika	Üst yarısının mülkiyeti Boston Museum of Fine Arts ile Shelby White-Leon Levy adlı koleksiyonerlerde bulunmaktadır.
Kumluca Eserleri (dini amaçlı gümüş kaplardır, bir kısmı Antalya Müzesinde bulunmaktadır)	Antalya Kumluca'daki Kiliseden 1963 yılında gitmiş	Amerika	Dumbarton Oaks Müzesi

İtalya İnterpolü'nce Ele Geçirilen Yazıt	1997	İtalya	
Bulgaristan Malko-Tırnova'da yakalanan eserler.		Bulgaristan	Bulgaristan
Sırbistan ve Karadağ'ın Batrovci sınır kapısında ele geçirilen eserler		Sırbistan	Belgrad Ulusal Müzesi

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2007

Türkiye'den çalınan ve İnterpol tarafından bulunan eserlerin iadesi ile ilgili işlemler Bakanlık tarafından yürütülmekte olup, Dışişleri Bakanlığı aracılığı ile girişimlerde bulunmaktadır. 1980 yılı sonrası Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın girişimleri neticesinde iadesi sağlanan eserler Tablo-9'de gösterilmiştir.

Tablo-9: 1980 Sonrası İadesi Sağlanan Eserler

S. NO	İADE TARİHİ	İADESİ SAĞLANAN ESERİN ADI	İADE EDEN ÜLKE
1	1980	Aphrodisias Eserleri	ABD
2	1982	Tunç Vazo	ABD
3	1980	Herakles Lahdine Ait Parça	ABD
4	1924,1942, 1980,1987	Boğazköy Tabletleri Ve Sfenks	Almanya
5	1991	Osmanlı Tombak	İngiltere
6	1991	93 Parçadan Oluşan Osmanlı Giysi Koleksiyonu	ABD
7	1991	Bronz Vazo	İtalya
8	1991	Antiochos I. Baş Fragmenti	Almanya
9	1988,1991, 1992,1999	Elmalı Sikkeleri	İsviçre,ABD
10	1993	Lidya Eserleri	ABD
11	1994	Gemici Feneri	ABD
12	1994	Girlandlı Lahit	ABD
13	1994	Marsyas Heykeli	ABD
14	1994	Aphrodisias Friz Bloğu	ABD
15	1994	Aphrodisias Örenyeri'nden Çalınan Meleager Başı	ABD
16	1995	İzmir Birgi Aydınoğlu Mehmet Bey Camii'den Çalınan Minber Kapısı	İngiltere

17	1995	Erdek Açık hava Müzesi'nden Çalınan Torso	ABD
18	1995	İzmir Müze Müdürlüğü Bahçesi'nden Çalınan Kadın Heykeli	İsviçre
19	1997	Mermer Kadın Başı	Avusturya
20	1998	Kurşun Mühür	ABD
21	1998	Atatürk'ün Gümüş Sigara Tabakası	ABD
22	1998	Henkel Koleksiyonunda Bulunan Eserler	Almanya
23	1999	Divriği Ulu Camii'ne Ait Ahşap Pano	İngiltere
24	1999	Manş Denizi Batığı'ndaki Eserler	İngiltere
25	1999	Konya Beyşehir Eşrefoğlu Camii Giriş Kapısı Panoları	Danimarka
26	2000	Heatrow Havaalanı'nda Ele Geçirilen Eserler	İngiltere
27	2000	Menil Koleksiyonundaki Zeugma Mozaigine Ait Parçalar	ABD
28	2000	Nuruosmaniye Kütüphanesi'nden Çalınan Kur'an-ı Kerim	ABD
29	2000, 2001	Oklahoma Eserleri I-II	ABD
30	2001	Karsruhe'den İade Edilen Pişmiş Toprak Heykelcik	Almanya
31	2000	Topkapı Sarayı Müzesi'nden Çalınan Kur'an-ı Kerim	Kıbrıs
32	2001	Tutlingen'de Ele Geçirilen Eserler	Almanya
33	2001	Bremen'de Ele Geçirilen Eserler	Almanya
34	2001	Mermer Kabartma Levha	Almanya
35	2002	Bronz Dionysos Heykeli	İngiltere
36	2006	Aphrodisias Friz Bloğu	İngiltere
37	2006	Suben Sınır Kapısında Ele Geçirilen Eserler	Avusturya

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü [web], 2007

4.3.1.3. Eğitim Faaliyetleri

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği içinde çalışan kurumların kendi bünyelerinde yapmakta oldukları hizmet içi eğitim seminerlerine, Bakanlık Kaçakçılık ve İstihbarat Şube Müdürlüğü uzmanları tarafından, Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Gümrük Müsteşarlığı görevlilerine Kültür Varlığı Kaçakçılığının Önlenmesi ve Mevzuatı konularında seminerler verilmektedir.

Bakanlığa bağlı Müze müdürlüklerince; il güvenlik mensuplarına, ören yerlerinde ve yakın çerçevesinde oturan vatandaşlara, illerdeki ilköğretim okullarına kültür varlıklarının tanıtılması, korunması, kaçakçılığının önlenmesi konulu seminer

ve konferanslar düzenlenmesi ile müze ve ören yerlerini tanıtıcı gezilerin yapılması sağlanmaktadır.

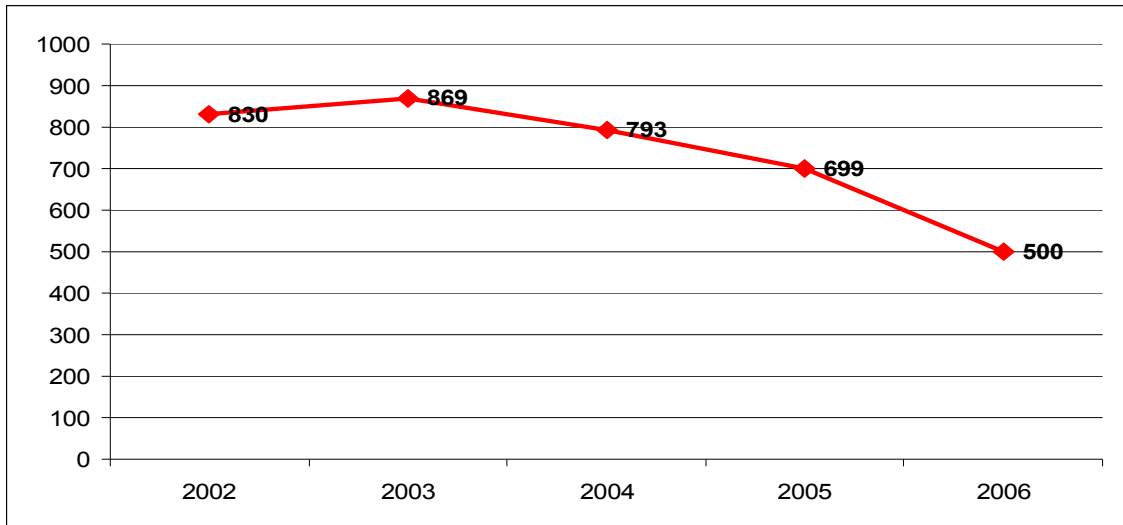
4.3.1.4. Eski Eser Kaçakçılığı ile İlgili Veriler

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne ulaşan istatistiki bilgiler sürekli güncellenmektedir. 2002-2006 yılları arasındaki meydana gelen Kültür varlığı kaçakçılığı olayları Şekil-1’de, Müze ve ören yerlerinden kaçırılan eserler Şekil-2’de gösterilmiştir.

Kültür varlığı kaçakçılığı olayları ile ilgili olarak 2002 yılında 830, 2003 yılında 869, 2004 yılında 793, 2005 yılında 699, 2006 yılında ise 500 olay meydana gelmiştir. Şekil-1’de bulunan olay istatistikleri incelendiğinde, 2003 yılından itibaren olay sayısında görünür bir azalma meydana gelmiştir.

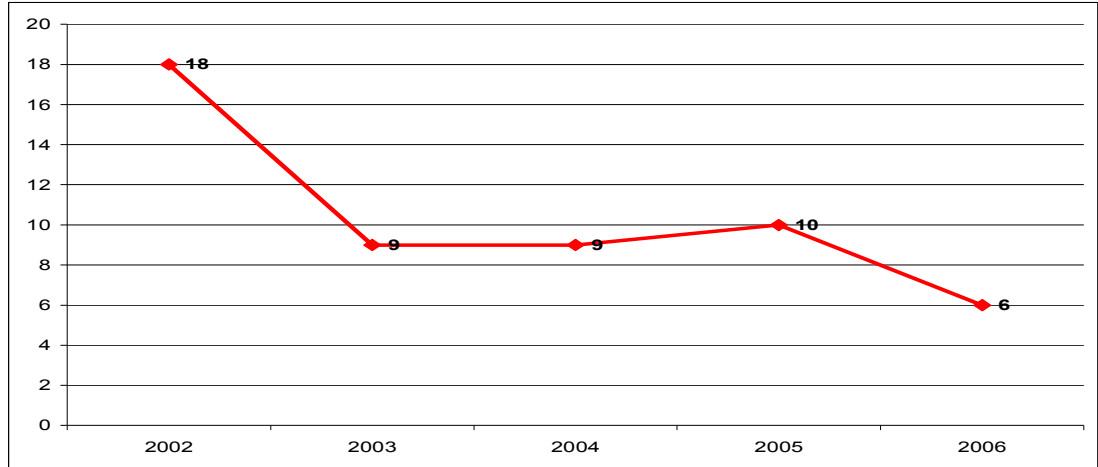
Müze ve ören yerlerinden kaçırılan eserler ile ilgili olayların istatistiki bilgilerini gösteren Şekil-2’de görüldüğü üzere 2002 yılında 18, 2003 ve 2004 yıllarında 9, 2005 yılında 10 ve 2006 yılında ise 6 olay meydana gelmiştir. 2003 yılından itibaren müze ve ören yerlerinden kaçırılan eserlerle ilgili olaylarda azalma gözlemlenmektedir.

Şekil-1: Kültür Varlığı Kaçakçılığı Olayları (2002-2006)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Raporu - 2006

Şekil-2: Müze ve Ören Yerlerinden Kaçırılan Eserler ile İlgili Olaylar (2002-2006)

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Raporu - 2006

4.3.2. Emniyet Genel Müdürlüğü

Tarihi dönemlerden günümüze kadar kültürel varlıklar, arz ettikleri önem ve sahip oldukları estetik değerler yüzünden gerek savaş, gerekse barış zamanında sürekli el değiştirmişlerdir. Bazen eski eserler farklı bir kültüre duyulan öfke yüzünden tahrip edilmiş, bazen de yağmalanarak ait olduğu tarihi çevreden alınarak başka yerlere götürülmüştür (Özel, 1998: 88-89).

Tarihi ve kültürel çevre zenginlikleri oluşturan bu eserlerin korunması konusunda ülkenin iç güvenliğinin teminatı olan Emniyet Teşkilatına önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Emniyet Teşkilatı'nın yapısı 4 Haziran 1937 tarihinde çıkartılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu'nun da belirtilmiştir. Bu kanunun 1. maddesinde; "Memleketin umumi, emniyet ve asayiş işlerinden Dahiliye Vekili mesuldür. Dahiliye Vekili bu işleri, kendi kanunları dairesinde hareket eden Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı ve icabında diğer bütün zabıta teşkilatı vasıtası ile ifa ve lüzum halinde İcra Vekilleri Heyeti kararı ile ordu kuvvetlerinden istifade eder." ve 3. maddesinde ise "Umumî zabıta silâhlı bir kuvvet olan polis ve jandarmadır" hükümleri bulunmaktadır.

2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 1. maddesinde “Polis, asayiş, amme, şahıs tasarruf emniyetini ve mesken masuniyetini korur. Halkın ırz can ve malını muhafaza ve ammenin istirahatını temin eder.” ve Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü’nün 5. maddesinde ise “... Her nevi kaçakçılığın maznun ve mahkumlarını yakalamaya ve haklarında kanunen yapılması lazım genel muameleye başlamaya mecburdur.” hükümleri bulunmaktadır.

Mevzuat çerçevesinde, Emniyet Genel Müdürlüğü merkez teşkilatında Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, İnterpol-Europol-Sirene Dairesi Başkanlığı taşrada ise İl Emniyet Müdürlüğü Mali Şube Ekipleri ile yurt dışından Türkiye’ye ve Türkiye’den yurt dışına yönelik veya yurt içinde çeşitli yollardan yapılan eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

4.3.2.1. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı

Dünya pazarlarında önemli bir yer tutan ve talebi çok yoğun olan Türkiye’de bulunan eski eserlerle ilgili yurt içinde meydana gelen tüm kaçakçılık olayları Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı tarafından değerlendirilmekte olup, suçun polisiye teknik ve yöntemler kullanılarak önlenilmesinde önemli çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı eski eser kaçakçılığı ile mücadelede yaptığı başarılı operasyon ve çalışmalar ile Türkiye’de bulunan kültürel varlığına korunmasına yönelik önemli katkılar yapmaktadır. 2007 yılında ondördü (14) planlı olmak üzere toplam üçyüz kırkdokuz (349) operasyon Daire Başkanlığı tarafından gerçekleştirilmiştir.

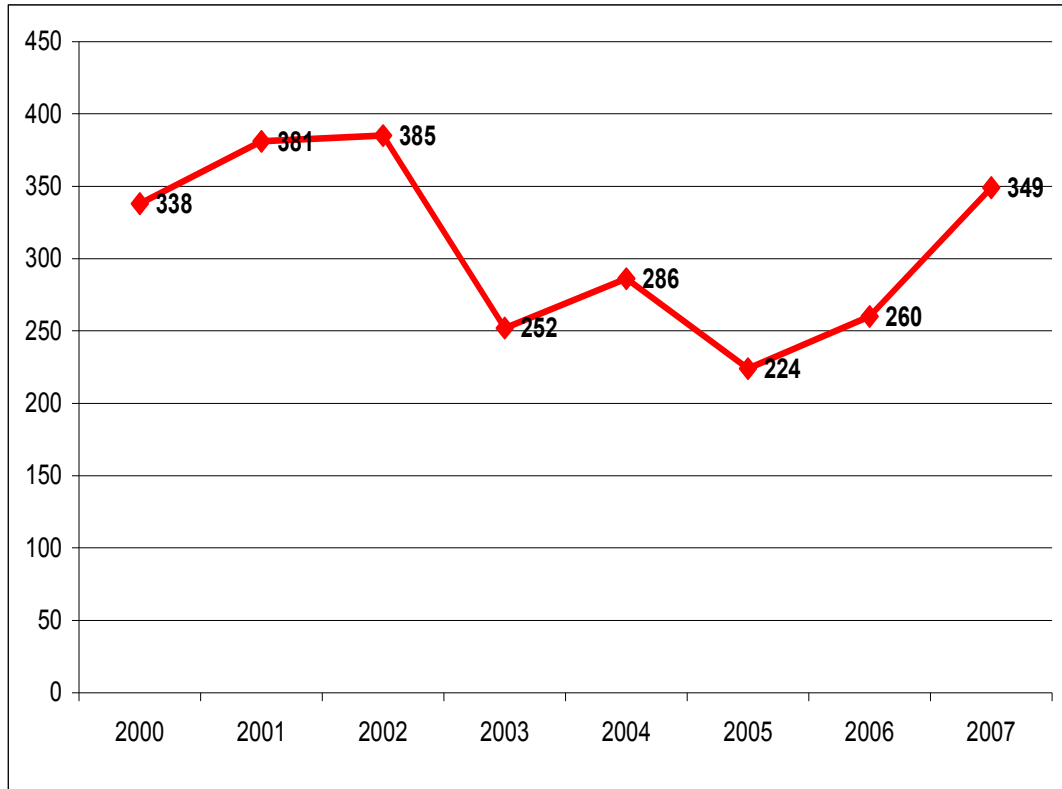
Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Emniyet Genel Müdürlüğü arasında yürütülen bir çalışma ile oluşturulan “Aranan Kültür Varlıklarımız” isimli proje kapsamında kayıp ve çalıntı konumunda olup, Türkiye’den yurt dışına kaçırılma ihtimali bulunan eserlerin envanter bilgi ve fotoğrafları KOM Daire Başkanlığı intranet sitesinden

yayımlanmaktadır. Bu çerçevede, eski eser kaçakçılığına karşı gerek önleyici polis hizmetleri gerekse adli görevler itibariyle mücadele devamlı ve kararlılıkla yapılmaktadır (KOM D.B. 2007 Raporu, 2008: 77).

Polisin sorumlu olduğu bölgede 2000-2007 yılları arasında meydana gelen olaylar Şekil-3’de, yakalanan şüpheli sayısı Şekil-4’de, yakalanan sikkeler şekil-6’da, yakalanan eski eserler ise şekil-5’te gösterilmiştir.

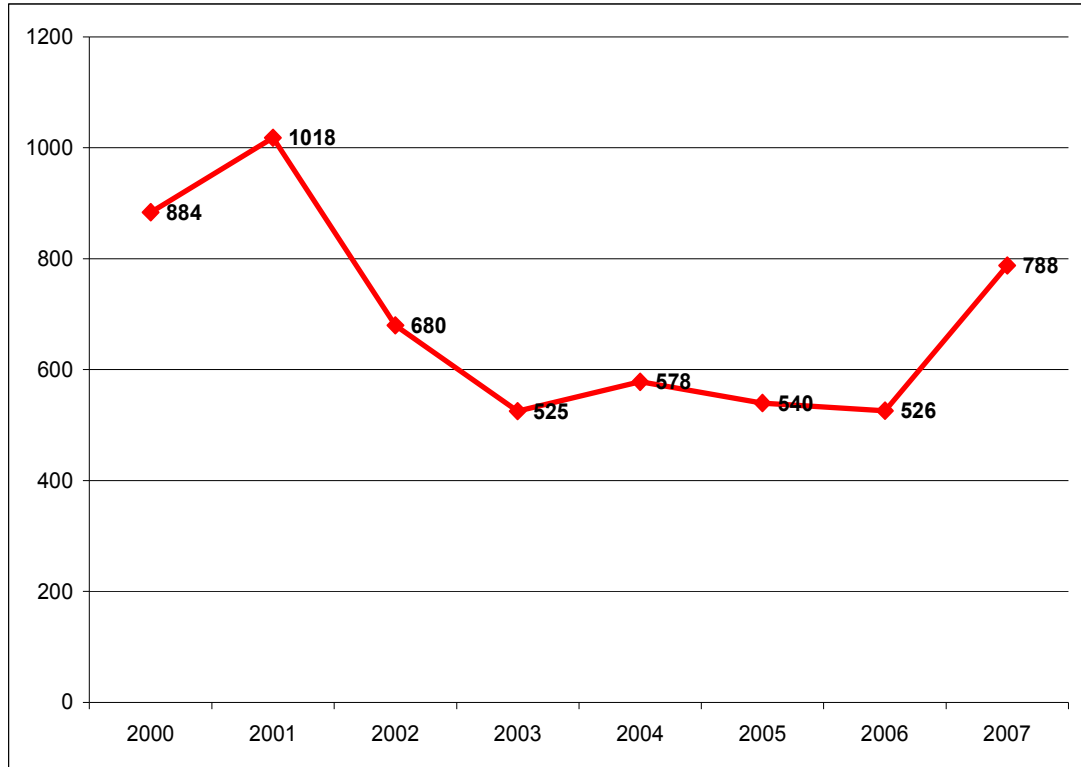
2000-2007 yılları arasında polis bölgesinde Şekil-3’te de görüldüğü üzere, 2000 yılında 338, 2001 yılında 381, 2002 yılında 385, 2003 yılında 252, 2004 yılında 286, 2005 yılında 224, 2006 yılında 260, 2007 yılında 346 eski eser kaçakçılığı olayı meydana gelmiştir.

Şekil-3: Eski Eser Kaçakçılığı Olaylarının Yıllara Göre Dağılımı (2000-2007)

Kaynak: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2004 ve 2007 Raporu

Şekil-4: Yakalanan Şüpheli Kişilerin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2007)

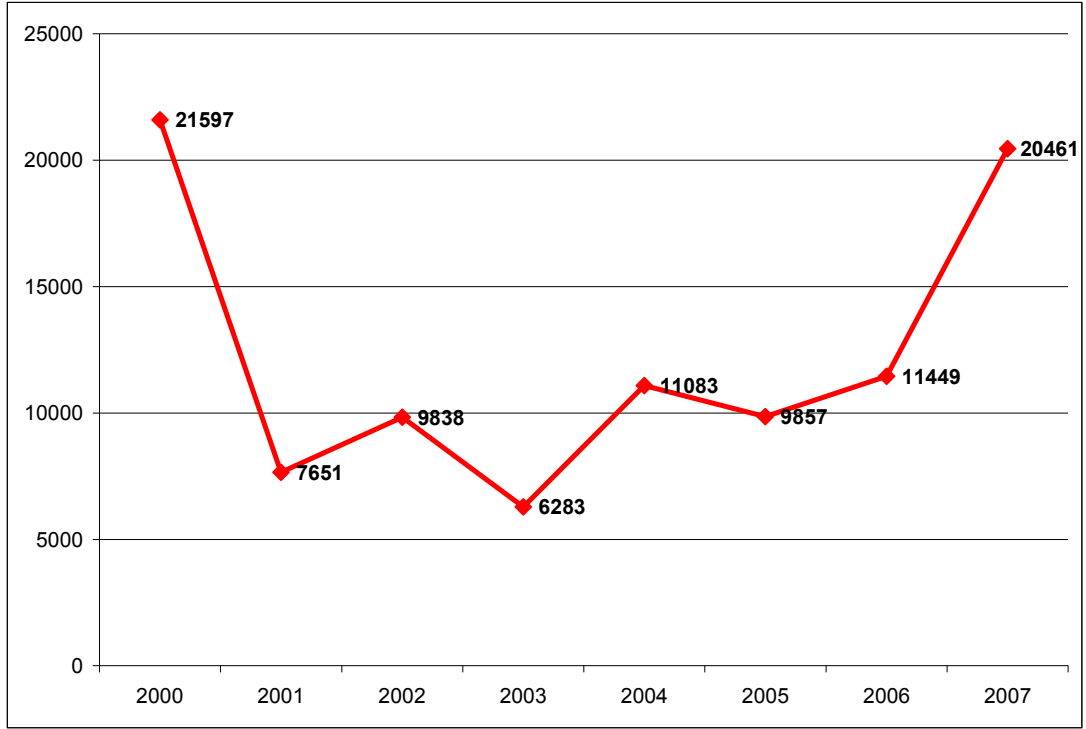
Kaynak: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2004 ve 2007 Raporu

2000-2007 yılları arasında polis bölgesinde Şekil-4'te de görüldüğü üzere, 2000 yılında 884, 2001 yılında 1018, 2002 yılında 680, 2003 yılında 525, 2004 yılında 578, 2005 yılında 540, 2006 yılında 526, 2007 yılında 788 şüpheli yakalanmıştır.

2000-2007 yılları arasında Şekil-5'te görüldüğü üzere 2000 yılında 6223, 2001 yılında 5805, 2002 yılında 3423, 2003 yılında 6283, 2004 yılında 11083, 2005 yılında 9057, 2006 yılında 11449, 2007 yılında 20461 adet tarihi eser yakalanmıştır.

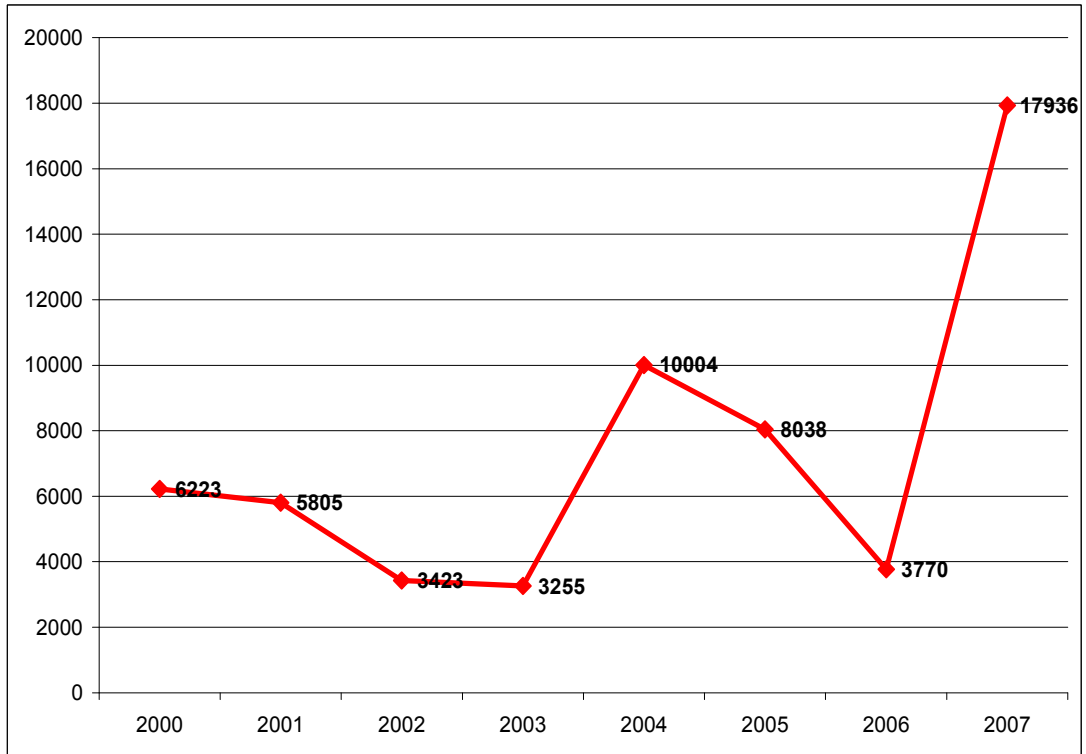
2000-2007 yılları arasında Şekil-6'da görüldüğü üzere 2000 yılında 21597, 2001 yılında 7651, 2002 yılında 9838, 2003 yılında 3255, 2004 yılında 10004, 2005 yılında 8038, 2006 yılında 3770, 2007 yılında 17936 adet sikke yakalanmıştır.

Şekil-5: Yakalanan Tarihi Eserlerin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2007)

Kaynak: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2004 ve 2007 Raporu

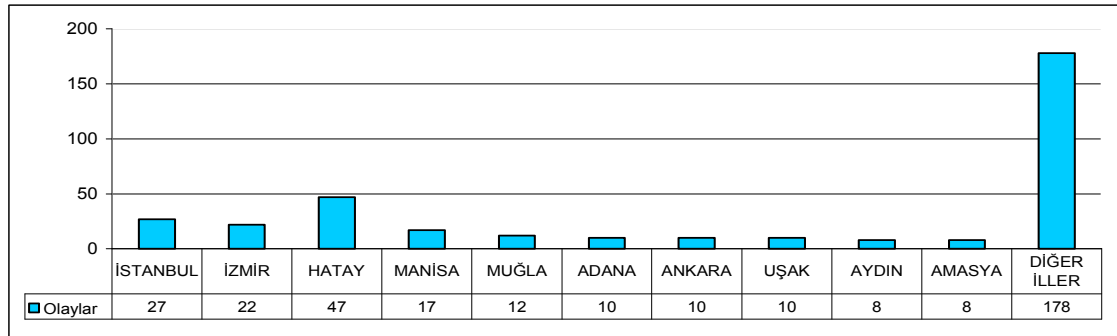
Şekil-6: Yakalanan Sikkelerin Yıllara Göre Dağılımı (2000-2007)

Kaynak: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2004 ve 2007 Raporu

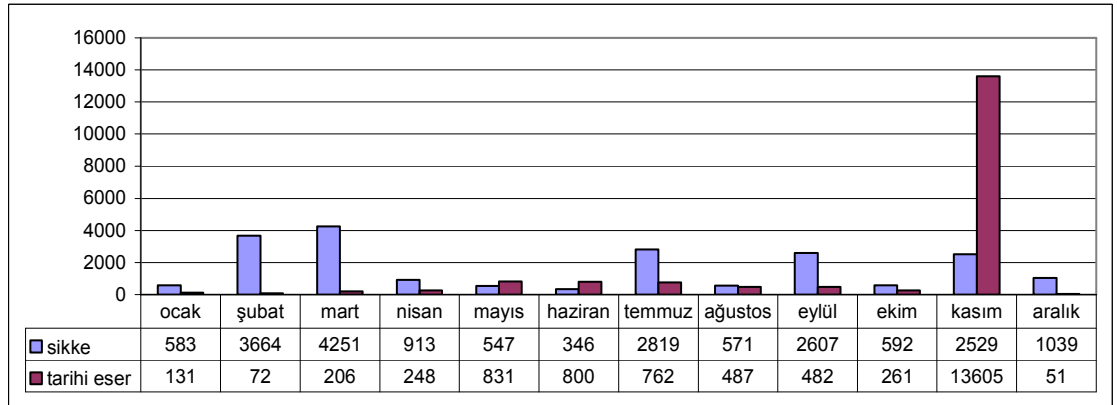
2007 yılında meydana gelen eski eser kaçakçılığı olaylarının illere göre Şekil-7’de, yakalanan eski eserlerin aylara göre dağılımı Şekil-8’de gösterilmiştir. Şekil-7’de görüldüğü üzere en çok olayın meydana geldiği illerin değerlendirilmesi yapıldığında, 2007 yılında Hatay’da 47, İstanbul’da 27, İzmir’de 22 olay meydana gelmiştir.

Şekil-7: 2007 Yılında Meydana Gelen Eski Eser Kaçakçılığı Olaylarının illere Göre Dağılımı

Kaynak: EGM Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2007 Raporu

Şekil-8: 2007 Yılında Yakalanan Eski Eserlerin Aylara Göre Dağılımı

Kaynak: EGM Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı 2007 Raporu

2007 yılında yakalanan eski eserlerin aylara göre dağılımı ile ilgili tablo-8’de görüldüğü üzere en çok tarihi eser Kasım, Mart, Şubat aylarında ele geçirilmiştir.

2007 yılında meydana gelen tarihi eser kaçakçılığında olay, şüpheli ve yakalanan eser ile sikke sayısında önceki yıllara göre artışın kaydedilmesinde, Türkiye’de tarihi eserlerin korunmasında giderek artan bilinçlenme ile yabancı

lkelerle teknik düzeyde işbirliğinin sonuçları olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte “Aranan Kültür Varlıklarımız” isimli intranet sisteminin Emniyet Genel Müdürlüğüne bağlı KOM birimlerince güncel olarak sorgulanabiliyor olmasının suçla mücadelede önemli payının olduğu kuşkusuzdur (KOM D.B. 2007 Raporu, 2008: 78).

4.3.2.2. İnterpol-Europol-Sirene Daire Başkanlığı

Eski eser kaçakçılığının ülke içerisinde boyutu genellikle el değiştirme ve konu olan eserin satılması veya saklanması şeklinde olurken, özellikle yurt dışına yasal olmayan yollardan pazarlanması olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde bu suç münferit olmaktan çıkarak organize bir şekilde yürütülmektedir.

Kültürel Varlıkların Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin nlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle ilgili 14.11.1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi Türkiye’nin eski eserlerin iadesine yönelik girişimlerinin temelini oluşturmaktadır.

Uluslar arası alanda en büyük işbirliğinin hukuki belgesi olan UNESCO Sözleşmesinin 6. maddesinin b bendinde “...ilgili devletler için yürürlüğe girmesinden sonra alınıp ithal edilmiş kültür varlıklarına, ilgili taraf Devletin başvurması üzerine el koymak ve bu varlıkları iyi niyetli alıcı sıfatı ile edinmiş olan sahibine hakça bir gideri ödemesi kaydı ile geri vermekle ykmldrlere. El koyma ve geri verme için başvurmalar diplomatik kanaldan yapılmalıdır. Başvuruyu yapan Devlet el koyma ve geri verme isteğinin haklılığını ispatlayacak delilleri sağlamak ve bunun gerektirdiği masrafları karşılamakla yükümlüdür...” hükmü bulunmaktadır.

UNESCO sözleşmesi çerçevesinde eski eser kaçakçılığı suçları ile ilgili ele geçirilen eserlerin devletlerarası iade edilme işlemleri yapılmaktadır. Uluslar arası seviyede suçların önlenmesi, suçu işleyen kişilerin izlenmesi, yakalanması, tutuklanması ve iade edilinceye kadar varan işlemlerin yapılması, devletler arası işbirliğinin gerçekleştirilmesi amacı ile 1923 yılında Uluslararası Kriminal Polis

Teşkilatı (INTERPOL) kurulmuştur. Üye ülkelerin çalınan kültür varlıklarının, çalıntı eşya bültenleri ile arattırılmasını ve bulunduğu takdirde iadesini sağlamaktadır. Türkiye, İnterpol'ün kuruluş çalışmaları sürecinde önemli rol oynamakla birlikte resmi olarak Atatürk'ün imzasını taşıyan 08.01.1930 tarih ve 8761 sayılı Kararname ile üye olmuştur. Bu tarihten itibaren de İnterpol içerisinde aktif olarak yerini almıştır (Emniyet Genel Müdürlüğü [web], 2008).

Komplike ve organize bir şekilde yürütülen uluslar arası eski eser kaçakçılığı konusunda çalışmalar Emniyet Genel Müdürlüğü İnterpol-Europol-Sirene Daire Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Daire Başkanlığı bulundukları yerlerden çalınan veya kaçırılan eserlerin yurt dışına çıkarılmış olabilme ihtimaline karşılık İnterpol'e üye 181 ülkeyi bilgilendirmektedir.

Türk İnterpol yetkilileri ile yapılan görüşmede, çalınan eserler ile ilgili süreç hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir:

“Polisiye işbirliği çerçevesinde kurulan İnterpol, üye ülkelerde çalınan veya kaybolan sanat eserleri için 1947 yılından beri “Objets Vole/Stolen” adı verilen “İnterpol Çalıntı Sanat ve Tarihi Eserler Bülteni” yayınlamaktadır. Ancak bu uygulama, 1999 yılında sona erdirildiği “Jouve-France” isimli şirketle yapılan anlaşma çerçevesinde çalıntı sanat eserleri CD ortamına alınarak üye ülkelere yılda en az 4 aylık dönemler halinde gönderilmektedir.

İnterpol Genel Sekreterliği tarafından CD'ler hazırlanarak İnterpol'e üye ülkelerin Milli Merkez Bürolarına, UNESCO'ya ve Uluslararası Müzeler Konseyi'ne (ICOM) dağıtılmaktadır.

Eserlere ait bilgilerin ayrıca ülkelerin sorgulamalarına data bazında açık ASF “Automatic Search Facility” kayıtlarına alınmaktadır. Bu CD'ler içerisinde her üye ülkenin uluslararası alanda arattırdığı eserler arasında değişik kriterlere göre (resim, ülke, eserin özellikleri vs.) tarama yapılabilir.

4.3.2.3. İl Emniyet Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü (Mali Büro Amirliği) ve Mali Şube Müdürlüğü

Günümüzde sürekli artan ve çeşitlenerek devam eden suç trafiğinde eski eser kaçakçılığı önemli bir yer tutmaktadır. Eski eser kaçakçılığı konusunda Türkiye'nin zengin tarihi ve kültürel mirasa sahip olması suçun ülke içerisinde yapılması ve uluslar arası bir boyut kazanması yeni bir bakış açısını oluşturmaktadır.

Türkiye'de polisin görev yaptığı sorumluluk bölgesinde eski eser kaçakçılığı suçları İl Emniyet Müdürlükleri bünyesinde Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü (Mali Büro Amirliği) ile oluşumu sadece İstanbul Emniyet Müdürlüğü bünyesinde kurulu olan Mali Şube Müdürlüğü ekiplerince takip edilmektedir.

4.3.3. Jandarma Genel Komutanlığı²

Jandarma Genel Komutanlığı, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olup, Silahlı Kuvvetlerle ilgili görevleri, eğitimi ve öğrenim bakımından Genelkurmay Başkanlığı'na, emniyet ve asayiş işleriyle diğer görev ve hizmetlerin ifası yönünden İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır. Ancak, Jandarma Genel Komutanı, İçişleri Bakanına karşı sorumludur (Yaşar, 2002: 22).

Türkiye'de bulunan kültür varlıklarının büyük bir bölümü Jandarmanın sorumluluk bölgesinde bulunmaktadır. 1998 yılında Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı kurulmuştur. 2001 yılında ise 81 İl J.K.lığında Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Şube Müdürlükleri oluşturulmuştur (Evren, 2005: 156).

Jandarma'nın eski eser kaçakçılığını önleme konusundaki görevleri arasında;

---

² Bu bölüm Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisi ile yapılan mülakat sırasında verilen bilgi notları ve istatistiki verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

- a) “Jandarma sorumluluk bölgesindeki ören yerlerinin, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ve tabiat varlıklarının yerinin tespitini yapmak ve bunları devriyelerle sık sık kontrol etmek,
- b) Ortaya çıkan her hangi bir eseri kontrol altına alarak tahribine ve yağmalanmasına meydan vermemek,
- c) Tarım, inşaat ve değişik kazılarda bu tür eserlere rastlanıp rastlanılmadığı konusunda devamlı haber toplamak,
- d) Eski eser kaçakçılığının men ve takibinden doğrudan sorumlu bakanlık personeli ile devamlı işbirliği yapmak,
- e) Eski eser kaçakçılığı konusunda bölgedeki müze müdürlüğü ile koordinasyonda bulunmak,
- f) Şüpheli, sabıkalı kuyumcu, antika satıcıları ve koleksiyoncuları sürekli takip etmek” bulunmaktadır (JGK-Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu, 2002: 26).

4.3.3.1. Jandarma Genel Komutanlığının Eski Eser Kaçakçılığı İle Mücadelede Genel Prensipleri:

- a) “Yakalanan Eski eserlerin 2863 sayılı yasa kapsamında olup, olmadığına dair eser, sikke, vb. taşınır kültür varlıkları için en yakın müze müdürlüğünden bilirkişi raporu almak,
- b) Camiler, türbeler vb. yerlerde bulunan “Teberrukat Eşyaları” sayılan halı kilim, şamdan, levha gibi taşınır kültür varlıklarından çalınan eserlerin büyük çoğunluğu Vakıflar Genel Müdürlüğünün sorumluluğunda bulunduğu için, Vakıflar Genel Müdürlüğüne veya en yakın Bölge Müze Müdürlüğüne bilgi verilerek Vakıflar Genel Müdürlüğü ile müze uzmanlarının müşterek incelemeleri sonucu eserin Vakıflarla ilgisi olup olmadığına dair rapor almak,
- c) Kaçak kazı yaptığı tespit edilen kişi ya da kişiler hakkında 2863 Sayılı kanuna muhalefetten işlem yapmak,
- d) Eski eser kaçakçılığı ile ilgili yakalanan eserlerin bir fon üzerinde net ve yakından çekilmiş renkli fotoğrafları ile önemli ve büyük kaçakçılık olaylarının video kayıtlarını Jandarma Genel Komutanlığına göndermek,

e) Sit alanları ve diğer eski eserlerin bulunduğu bölgeler zaman zaman devriyelerle kontrol edilerek, kaçak kazıların yapılmasını önlemek,

f) Tüm İl Jandarma Komutanlıklarının sorumluluk bölgesinde bulunan özel mülkiyet sahipleri, koleksiyonerler, kuyumcular ve eski eser ticareti ile meşgul olan kişi ve kişilerin faaliyetleri takip edilerek kontrol altına almak,

g) Sit alanları ve diğer eski eserlerin bulunduğu bölgelerde yapılan yol inşaat ve şantiye gibi çalışmalar takip edilerek çalışma esnasında ortaya çıkabilecek eski eserlerin tahrip edilmesi ve çalınmasının önlenmesi amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyon kurularak gerekli tedbirleri almak,

h) Eski eser kaçakçılığı ile mücadelede istihbari çalışmalara ağırlık verilerek, bölgedeki Müze Müdürlüğü ve Vakıflar Genel Müdürlüğü ile koordineli hareket etmek” olarak sayılabilir (JGK- Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu, 2000: 5-7).

Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce Jandarma Genel Komutanlığı’na bildirilen kayıp veya çalıntı eserlere ait envanter kayıtlarının dijital ortama aktarılması maksadıyla Kayıp/Çalıntı Tarihi Eser İşlemleri programı Jandarma Genel Komutanlığı tarafından hazırlanmıştır. 1998-2006 yılları arasında çalındığı bildirilen 2624 esere ait bilgiler programa aktarılarak bilgi bankasının kurulması sağlanmıştır.

Doğal ve tarihi varlıkların korunması amacıyla Jandarma Genel Komutanlığı’na kurulmuş Çevre Timleri, görev yaptığı bölgelerde Kültür ve Müze Müdürlükleri ile işbirliği içerisinde çalışmalarına devam etmektedir. Kazı ve kurtarma izni verilen antik kent ve ören yerlerinin listesi Müze ve Kültür Müdürlüklerinden temin edilerek, izin alınmadan yapılan kaçak kazı olaylarına engel olunmaktadır (JGK verileri, 2007).

Jandarma Genel Komutanlığı tarafından belirli periyotlarla personele yönelik KOM (Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele) Temel Kursu düzenlenmekte olup, tarihi eser kaçakçılığı dersleri Kültür ve Turizm Bakanlığı uzman personeline verilmektedir (Evren, 2005:158).

4.3.3.2. Kaçak Kazılarda Jandarmanın Yapacağı İşlemler

Olay Faili Meçhul İse;

a) Kaçak kazı yapıldığı olayını haber alan Jandarma yeterli devriye kuvveti ile olay yerine gider. Olay yeri tespit tutanağı tutar. Tutanağa, olayın bölgesini, olayın ne şekilde işlendiğini (kazma, kürek, kepçe veya dozer) belirtir. Olay yerinde her hangi bir iz ve delil varsa tutanağa geçer. İz tespiti yapar. Olay yeri krokisi çizer, olayın yerinin fotoğrafını çeker, olay yerinde ve olay mahallinde geniş bir araştırma yapar.

b) Olay mahallinde istihbari çalışma yapar. Bütün bu çalışmalarını tutanağa geçer.

c) Olay tutanakları yapılan araştırma çalışmaları bir üst yazı ile Mahalli Cumhuriyet Savcılığına gönderilir.

ç) Olay hakkında Jandarma bir dosya açar, tahkikat ve araştırma çalışmaları zaman aşımına kadar devam eder” (JGK-Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu, 2002: 23).

4.3.3.3. Kaçak Kazı Yapan Şahıslara Karşı Jandarmanın Hareket Tarzı

“Kaçak kazı yapıldığını haber alan Jandarma;

a) Olayı mahallin Cumhuriyet Savcılığına ve İl Jandarma Komutanlığına telefonla haber verir.

b) Yeterli kuvvet ile olay yerine gider, gerekli emniyet tedbirlerini aldıktan sonra varsa sanık/sanıkları yakalar, üst aramalarını yapar, tesirsiz hale getirerek, olay yerinde bulunan kazı malzemelerine varsa eski eser veya define ile diğer delillere el koyar. Yapılan işlemler, faillerin kimlikleri, el konulan malzemeler ve deliller tutanağa geçirilir.

c) Olay yerinin krokisi çizilir, fotoğraf makinesi ve video ile sanıklar, kazı yapılan yer ve ele geçirilen malzemelerin fotoğrafı çekilir veya görüntü kaydı yapılır.

ç) Kazıda ele geçirilen eski eser mahiyetinde bir madde varsa tutanağa geçirilir.

d) Ekspertiz raporu düzenlenmesi için Müze Müdürlüğünden bilir kişi talep edilir.

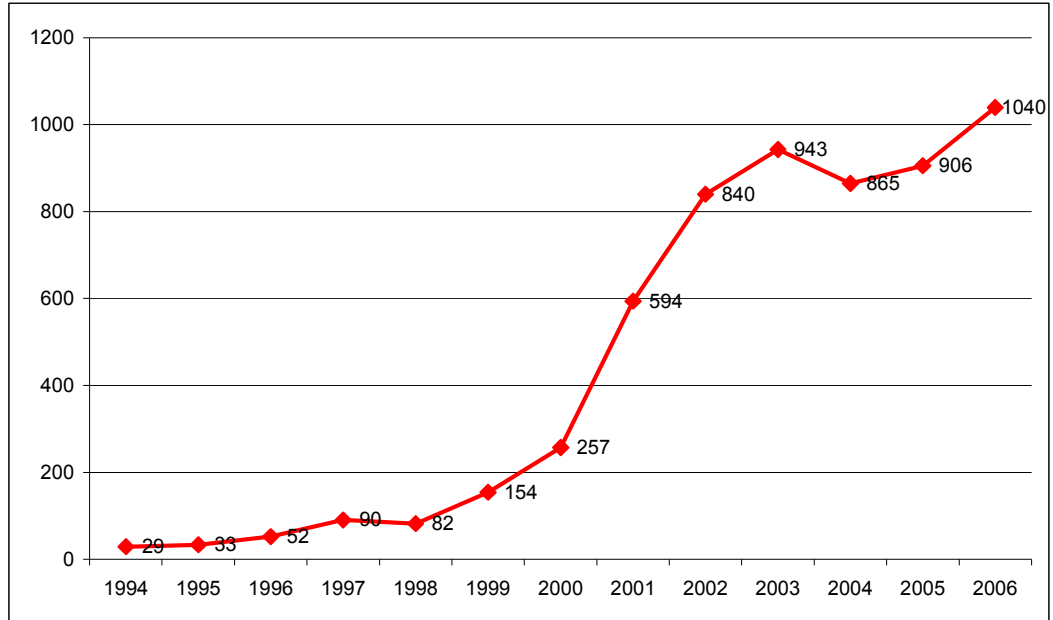
e) Yakalanan sanıkların ifadesi alınır.

f) Gecikmesinde sakınca bulunan haller hariç arama kararı ile sanıkların evleri ve müştemilatları aranır.

g) Olay yerinde ele geçirilen kazı malzemeleri, sanıklar ve müze müdürlüğünden alınan bilirkişi raporu ve eski eserler olayın mahalli Cumhuriyet Savcılığına bir yazı ile gönderilir (Eski eser mahiyetindeki malzemeler Cumhuriyet savcısına bilgi verilerek senet karşılığı Müze Müdürlüğüne teslim edilir.)” (JGK-Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu, 2002: 24).

1994-2006 yılları arasında Jandarma sorumluluk bölgesinde eski eser kaçakçılığı olayları Şekil-9’da gösterilmiştir. Şekil-9’dan da anlaşılacağı üzere 2000’li yıllardan itibaren eski eser kaçakçılığı olaylarında büyük bir artış gözlenmektedir. Yakalanan şüpheli ve eski eser sayısının artması Jandarmanın yaptığı başarılı operasyonların sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Şekil-9: Jandarma Sorumluluk Alanında Meydana Gelen Kaçakçılık Olayları (1994-2006)

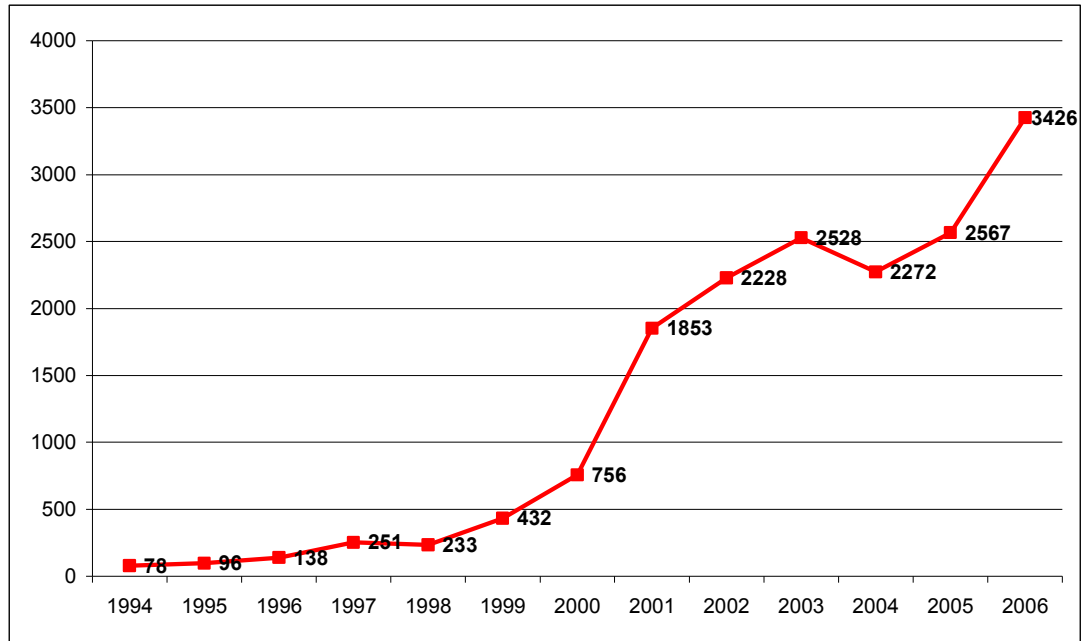

Kaynak: Jandarma Genel Komutanlığı Verileri, 2007

Eski eser kaçakçılığı olaylarında meydana gelen artışın, ekonomik sebeplerden dolayı kolay para kazanma amacı içindeki kişilerin artması ve buna bağlı olarak kaçak kazıların yoğunlaşması ile birlikte yakalanan şahıs ve ele geçirilen eski eserler ile malzemelerin niteliksel olarak artması jandarma personelinin açılan kurs, seminerler ile eğitim seviyesinin yükselmesinden kaynaklanmaktadır (Evren, 2005: 176).

Jandarma Sorumluluk bölgesinde 1994-2006 yılları arasında meydana eski eser kaçakçılığı olaylarında yakalanan şüpheli sayısı Şekil-10'da gösterilmiştir. Şekil-10'dan anlaşılacağı üzere 2000'li yıllardan itibaren jandarmanın ortaya çıkardığı eski eser kaçakçılığı olaylarında büyük bir artış gözlenmektedir.

Şekil-10: Jandarma Sorumluluk Bölgesinde Eski Eser Kaçakçılığı Olaylarında Yakalanan Şüpheli Sayısı (1994-2006)

Kaynak: Jandarma Genel Komutanlığı Verileri, 2007

Jandarma tarafından 2000-2006 yılları arasında eski eser kaçakçılığı olaylarında yakalanan malzemeler Tablo-10'da gösterilmiştir. Tablo-10'da da görüldüğü üzere en çok yakalanan eserler arasında sikke, bronz sikke, altın sikke, muhtelif eski eser, gümüş sikke ve süs eşyaları gelmektedir.

Tablo-10 : Jandarma Tarafından Yakalanan Eserlerin Dağılımı (2000-2006)

MALZEME	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	GENEL TOPLAM
Sikke (Diğer Madenlerden)	9.124	11.517	9.207	11.489	22.379	8.318	7.704	79.738
Bronz Sikke	2.135	3.472	5.310	4.644	5.399	11.605	4.725	37.290
Muhtelif Eski Eser*	1.531	8.775	1.230	10.889	4.497	3.445	3.123	33.490
Altın Sikke	12.241	268	153	785	1.729	7.153	508	22.837
Gümüş Sikke	1.243	2.413	1.543	4.028	4.538	3.432	1.900	19.097
Süs Eşyaları	603	505	1.162	1.482	1.365	1.002	4.766	10.885
Bakır Sikke	109	302	1.206	1.293	379	501	800	4.590
Çanak Çömlek	406	473	1.976	812	1.159	358	672	5.856
Taş Eserler	119		184	535	2.381	400	169	3.788
Mühür	57	240	1.216	109	142	81	1.118	2.963
El Yazması Kitap	133	339	138	86	628	61	204	1.589
Mermer Heykel	157	196	265	128	190	150	93	1.179
Sütun	38	23	54	44	55	43	810	1.067
Tarihi Değeri Olan Silahlar	63	61	122	85	107	51	59	548
Kandil	66	77	50	97	60	134	41	525
Madeni Heykel	44	61	61	125	96	69	70	526
Mezar Taşı	24	77	76	50	42	42	39	350
Dini Eserler	2	6	46	74	38	29	38	233
Tablo	2	20	33	12	63	19	29	178
Kilim	14	3		137	10	6	1	171
Ahşap Eser	2		47	58	5	3	6	121
Rölyef	6	13	44	9	4	2	29	107
Halı	5	10	1	44		1	1	62
Toplam	28.124	28.851	24.124	37.015	45.266	36.905	26.905	227.190
(*) Ele Geçirilme Tarihinde Tasnifi Yapılamayan Eski Eserler								

Kaynak: Jandarma Genel Komutanlığı Verileri, 2007

4.3.4. Vakıflar Genel Müdürlüğü³

27.02.2008 tarih ve 26800 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu’nun 1. maddesinde “...vakıfların yönetimi, faaliyetleri ve denetimine, yurt içi ve yurt dışındaki taşınır ve taşınmaz vakıf kültür varlıklarının tescili, muhafazası, onarımı ve yaşatılmasına, vakıf varlıklarının ekonomik şekilde işletilmesi ve değerlendirilmesinin sağlanmasına ilişkin usûl ve esasların belirlenmesi; Vakıflar Genel Müdürlüğünün kuruluşu ile Genel Müdürlüğün teşkilât,

³ Bu bölüm Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisi ile yapılan mülakat sırasında verilen edilen bilgi notları ve Genel Müdürlüğün web sitesinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

görev, yetki ve sorumluluklarının düzenlenmesi...” ile 29. maddesinde ise “Vakıflara ait taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları; Genel Müdürlük, (Vakıflar Genel Müdürlüğü) ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kullananları tarafından korunur.” hükmü bulunmaktadır. Kanunda belirtilen hüküm çerçevesinde Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde 2002 yılında Kaçakçılıkla Mücadele Bürosu kurulmuştur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü sorumluluğundaki çalınma riski taşıyan taşınır kültür varlıkları arasında arşiv eserleri ve teberrukat eşyaları bulunmaktadır. Arşiv eserleri; Osmanlı Devrinden günümüze kadar varlıklarını devam ettiren vakıfların her türlü bilgilerini içeren belgeler (vakfiye defterleri, ferman, berat vb.) gibi eserlerdir. Bu eserlerin tasnifi ve mikrofilm çekimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yapılmıştır. Eserler izin almak kaydıyla, yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından inceleme imkanı sağlanmıştır.

Dini yapılarda mevcut olan, hayırsever kişi veya kuruluşlar tarafından bağışlanmış her türlü eşyaya "teberrukat eşyası" denilmektedir. Türkiye genelindeki vakıf kökenli cami ve mescitlerde bulunan teberrukat eşyasının tamamına yakını fotoğraflı envantere sahip olup, geçmiş yıllarda toplatılan onbin (10.000) civarındaki eser, Vakıflar Genel Müdürlüğü’ne ait İstanbul’da dört müzede ve Ankara’daki bir Daimi Halı-Kilim Sergisinde, bir kısmı da depolarda muhafaza edilmektedir.

Vakıf eserler çalındığında, Vakıflar Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan "Kaçakçılıkla Mücadele Bürosu" vasıtasıyla;

- Çalınan eserlere ait düzenlenen envanter fişlerinin İngilizce çevirileri hazırlanmakta,
- Hazırlanan bilgiler, emniyet birimleri, gümrükler, valilikler gibi ilgili kurumlara duyurulmakta,

- Bulunan eserler olduğunda, arattırmanın durdurulması için yeniden ilgili birimler haberdar edilmekte ve eserin geri alınması sağlanmaktadır.

Mahalli emniyet birimlerince ele geçirilen ve tarihi eser olup olmadığı hakkında tereddüt bulunan çalıntı eşyaların en yakın müzede incelettirilmesi, bu eserlerin antik değerde olup olmadıkları veya Vakıflara ait olup olmayacağı konusunda, tespiti yapılmaktadır.

Vakıf abidelerden, cami ve mescitlerden çalınmış olup, mahalli emniyet birimlerine ihbarı yapılan eserlerin arattırılabilmesi ve yurt dışına çıkarılmalarının önlenmesi için derhal Vakıflar Bölge Müdürlüklerine, mümkün olduğu takdirde Vakıflar Genel Müdürlüğüne haber verilmektedir (Vakıflar Genel Müdürlüğü [web], 2007).

Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Osmanlı İmparatorluğu zamanından bu yana süregelen vakıflarla ilgili bulunan her türlü belgenin orijinal görüntülerini muhafaza etmek, gelecek nesillere bozulmadan intikalini sağlamak, bu belgelerde yer alan bilgileri kamuoyu ile paylaşmak amacıyla, “Vakıflarla ilgili belgelerin derlenip bilgisayar ortamına alınması Vakıf Arşiv Yönetim Sistemi (VAYS)” adı altında bir proje başlatılmıştır.

Bu proje ile Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce vakıflarla ilgili tüm belgeler önce mikrofilm ortamına aktarılarak dijital kopyaları alınacaktır. Tüm belgelerin aidiyet ve yer bilgileri (katalog bilgileri) çıkarılacak belge türü; vakfiye, zeyl vakfiye, ilam, hüccet, berat, ferman, emir, hüküm, ahkam kayıtları, hudutname, kayd-ı hakani, ilmuhaber, her türden temessük (senet) kayıtları, mahkeme, şûrâ, encümen, meclis ve komisyon kararları, tafsil, hurûfat, atik şahsiyet (hazine esas kaydı) ve yeni şahsiyet kaydı olanlardan Arapça olanların Türkçe’ye çevirisi ile Osmanlıca olanların Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından transkripsiyonları yapılması planlanmaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü [web], 2007).

Genel M¼d¼rl¼k tarafından vakıf taşınmazların envanterinin çıkarılarak Coğrafi Bilgi Sistemine (CBS) aktarılması ve sorgulanmasını kapsayan proje ile,

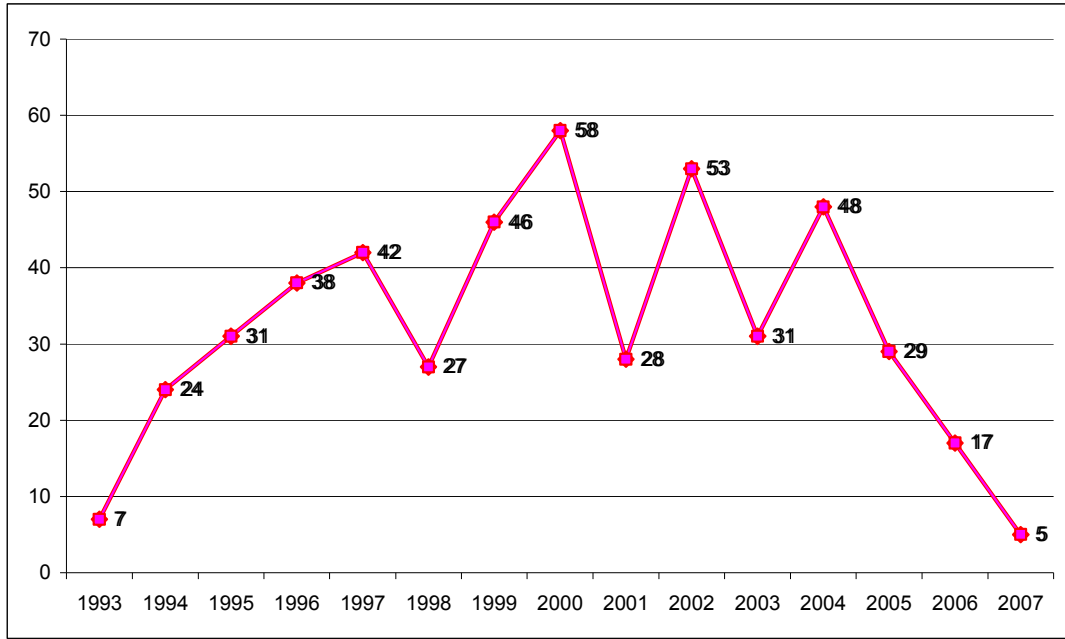
- “Vakıflara ait akar taşınmazların en iyi şekilde değerdendirilmesi ve elde edilecek gelirler ile vakfiyelerdeki hayır şartlarının yerine getirilmesi,
- Vakıf eski eserlerin restorasyonlarının yapılarak daha iyi şartlarda yaşatılmasının sağlanması,
- Vakıf taşınmazların Yap/Restore Et-İşlet-Devret sistemleri ile daha iyi şekilde değerdendirilmesinin sağlanması
- Ve vakıf taşınmazlara yapılacak müdahalelerin anında tespit edilerek önlemlerin alınması hedeflenmektedir” (Vakıflar Genel M¼d¼rl¼ğ¼ [web], 2007).

Vakıf eserlerinin korunmasına ve gelecek nesillere ulaştırılmasını hedefleyen çalışmaların yanında bu eserlerin muhafazasına yönelik emniyet tedbirleri Genel M¼d¼rl¼kçe alınmaktadır.

Vakıflar Genel M¼d¼rl¼ğ¼’ne ait yerlerden 2002-2007 yılları arasında çalınan taşınır k¼lt¼r varlıkları arasında (teberrukat eşyaları) 18 ahşap eser, 3 alem, 2196 çini, 103 hat levha, 2 kandil, 29 metal eser, 7 saat, 1 sakal-ı şerif, 85 şamdan, 17 taş eser, 6 tekstil, 437 yaygı, 20 yazma eser olmak üzere toplam 2924 eser çalınmıştır (Vakıflar Genel M¼d¼rl¼ğ¼ [web], 2008).

Alınan önlemlere rağmen 1993-2007 tarihleri arasında Vakıf eserlerinde meydana gelen hırsızlık olaylarının yıllara göre dağılımı şekil-11’de gösterilmiştir. Şekil-11’de gör¼leceğ¼ üzere 2000, 2002 ve 2004 yılları arasında meydana gelen olaylarda kısmi bir artış gör¼lse de 2004 yılından itibaren olaylarda belirgin bir düş¼ş gözlenmektedir.

Şekil-11: Vakıf Eserlerdeki Hırsızlık Olaylarının Yıllara Göre Dağılımı (1993-2007)

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü Verileri, 2007.

4.3.5. Sahil Güvenlik Komutanlığı

2692 sayılı kanun gereğince Türk karasularında her türlü yasa dışı faaliyetle mücadele görevi Sahil Güvenlik Komutanlığına aittir. Bu kapsamda; su altındaki kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve Kültür Bakanlığı tarafından çalındığı bildirilen tarihi eserlerin deniz yolu ile kaçırılmasına karşı önlemler alınması da bu kanun ve bu kanunun atıf yaptığı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu gereğince Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın görevleri arasındadır.

Bir kolluk kuvveti olan Sahil Güvenlik Komutanlığı denizde icra ettiği her türlü görevde ve denetimde gerek Kültür ve Turizm Bakanlığından gerekse diğer kolluk kuvvetlerden gelen bilgiler paralelinde denizde yaptığı kontrollerde (özellikle yurt dışına kaçırılma ihtimaline karşı) tespit edilen her türlü tarihi ve kültürel varlığı ilgili birimlere bildirmekte olup, gerek görüldüğünde ilgili birimlerin sorumluluk sahasına göre müşterek operasyonlar düzenlenmektedir.

Bu çerçevede yapılan kontroller sırasında Sahil Güvenlik Komutanlığınca 28 Eylül 2007 tarihinde İl Jandarma Komutanlığı ile Tekirdağ'da gerçekleştirilen müşterek operasyonda 2 adet 29 ve 33 cm. büyüklüğünde Roma dönemine ait heykel ve antik değeri ve özelliği tespit edilemeyen 2 adet toprak testi ile 1 adet mermer oymalı su kapı ele geçirilmiştir (Sahil Güvenlik Komutanlığı, 05.12.2007 tarihli Bilgi Edinme Başvurusu).

4.3.6. Gümrük Müsteşarlığı

13.07.1993 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 485 Sayılı Gümrük Müsteşarlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 19/06/1994 - KHK - 541/1 maddesi ile değişik 2. maddesinin 1. fıkrasının g bendinde “Kara hudutlarındaki gümrük kapıları ile pasavan kapılarında, gümrük teşkilatı bulunan hava ve deniz limanlarında ve serbest bölge ve çeşitli antrepo ve iç gümrük sahalarında ve gümrük bölgelerinde gümrük muhafaza görevleri ile kaçakçılığın men, takip ve tahkik görevlerini yerine getirmek ve h bendinde ise Diğer yer ve sahalarda da gerektiğinde ilgili kuruluşlarla işbirliği yaparak kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek” hükümleri ile anılan bendlerde bulunan alanlarda her türlü kaçakçılığın men ve takibinden sorumlu olarak Gümrük Müsteşarlığı görevlendirilmiştir.

Eski eser kaçakçılığı suçlarının men ve takibi Gümrük Müsteşarlığı’na bağlı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında yer almaktadır. Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında:

- a) “Müsteşarlığın sorumluluğunda bulunan yer ve sahalarda münhasıran, diğer yer ve sahalarda da gerektiğinde ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmak suretiyle kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek,
- b) Kişi, eşya ve taşıtların gümrük işlemleri bitirilmeden gümrüklü yer ve sahalardan çıkmalarını önlemek, gümrüklü yer ve sahaların takip ve muhafazasını sağlamak,
- c) Deniz ve hava limanlarıyla, kara hudutlarındaki gümrük kapılarında giriş ve çıkış yapan kişi, eşya ve taşıtların muhafazası ile gümrüğe sevk edilmesini sağlamak,

gümrük işlemleri yapılan yer ve sahalar ile gümrük bölgesinde gümrük muhafaza hizmetlerini yürütmek,

- d) Kuruluşun soruşturma görevine yardımcı olacak araştırma laboratuvarları kurmak ve çalışmalarını düzenlemek,
- e) 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu çerçevesinde, karasularımızda su ürünleri avcılığının kontrol ve gözetim altında bulundurulması, bu kapsamda yasak yöntemlerle su ürünleri avcılığının önlenmesi, denizlerimizin kirletilmesine karşı koruma ve devriye faaliyetlerinin yürütülmesi,
- f) 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkında Kanun, 2313 Sayılı Uyuşturucu Maddelerin Murakabesi Hakkında Kanun ile 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu muvacehesinde, anılan madde ve eşyaların kaçakçılıklarını men ve takip edilip, el konulan olaylarda ele geçirilen zanlı, silah, uyuşturucu madde ve tarihi-bedii değeri olan kültür ve tabiat varlıklarını adli mercilere sevk ve intikalinin sağlanması da Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğünün görevleri arasında önemli yer tutmaktadır.
- g) Müsteşarlıkça verilecek benzeri görevleri yapmak” bulunmaktadır (Gümrük Müsteşarlığı [web], 2007).

Adli Kolluk yönetmeliğinin 3. maddesinin 3. fıkrasında “Adlî kolluk sorumlusu: İçişleri Bakanlığına bağlı Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ile Gümrük Müsteşarlığı tarafından atamalarındaki usule göre görevli adlî kolluğun komutanını/âmirini” hükmü ile Gümrük Müsteşarlığı’nın görevli personelinin adli yönden işlem yapabilme yetkisi verilmiştir.

Resmi Gazetede 07.11.2003 tarihli ve 25282 sayılı ile yayımlanan Gümrük Muhafaza Görev Yönetmeliği’nin Tarihi Eser, Kültür ve Tabiat Varlıkları başlıklı 106. maddesinde “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa göre yurtdışında geçici olarak sergilenmek üzere Bakanlar Kurulu Kararıyla izin verilenler dışında kalan kültür ve tabiat varlıklarının yurtdışına çıkarılamayacağı hükmüne aykırı olarak yurtdışı edilmek istenilirken yakalanıp el konulan söz konusu varlıklar el koyularak olaya ilişkin şüpheliler Cumhuriyet Savcılığına sevk edilir. Yakalanan

tarihi eser ve tabiat varlıklarının ekspertiz raporları, mahallin müze veya üniversitelerinin arkeoloji bölümleriyle irtibata geçilerek temin edilir. Tarihi eser, kültür ve tabiat varlığı olduğu anlaşılan maddeler Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzelere tutanakla teslim edilir.

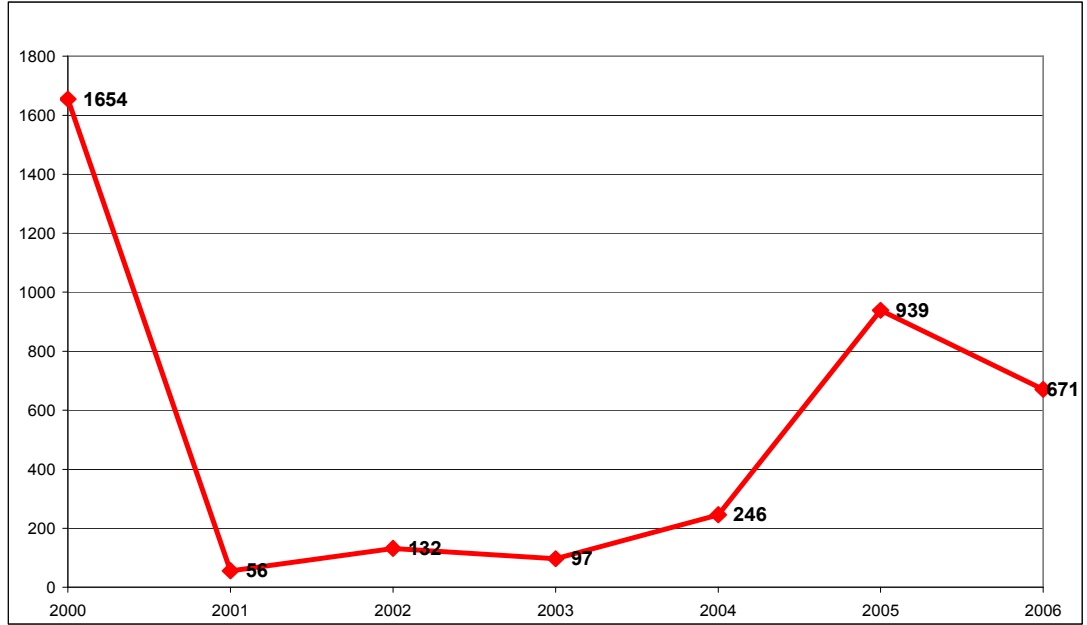
Büyük çoğunluğu Vakıflar Genel Müdürlüğünün sorumluluğunda bulunan cami, türbe gibi yerlere ait “teberrukat eşya” sayılan halı, kilim, şamdan, levha gibi kültür varlıkları için Vakıflar Genel Müdürlüğüne veya bağlı taşra birimine bilgi verilerek anılan kurum elemanlarının müze uzmanlarıyla birlikte müşterek olarak yapılacak inceleme sonucunda, eserlerin tarihi ve kültür varlığı olup olmadığına dair rapor temin edilerek sonucuna göre işlem yapılır.” hükmü bulunmaktadır.

ABD’de Oklahoma City’de Türkiye’den kaçırılan 133 adet eserin ele geçirilmesi üzerine, 1.6.1998 tarihinde Adana’da gerçekleştirilen operasyonda dört sanıkla birlikte, Adana İncirlik Hava Üssü’nde görevli Amerikalı bir binbaşı yakalanmıştır (Sabah, 1998).

Topkapı Müzesi’nden teşhir salonundan çalındığı 2.11.2000 tarihinde tespit edilen, Hicri 484 (1091-1092) tarihli, altın işlemeli bir adet el yazması Kur’an-ı Kerim de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde bulunan Ercan Havalimanı’nda 27.3.2000 tarihinde yapılan operasyonda ele geçirilmiştir (Karaduman, 2007: 68-69).

Görüldüğü üzere eski eser kaçakçılığında her türlü yolun uygulandığı ülkemizde Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü’nün sorumlu olduğu Kara hudutlarındaki gümrük kapıları ile pasavan kapılarında, gümrük teşkilatı bulunan hava ve deniz limanlarında ve serbest bölge ve çeşitli antrepo ve iç gümrük sahalarında ve gümrük bölgelerinde denetim ve kontrollerinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. 2000-2006 yılları arasında Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü ekipleri tarafından yakalanan eski eserler ile ilgili istatistiki veriler Şekil-12’de gösterilmiştir.

Şekil-12: Gümrük Ekipleri Tarafından Yakalanan Eserlerin Yıllara Dağılımı (2000-2006)

Kaynak: Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü [web], 2007

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü yetkilisi ile yapılan görüşmede gümrüklerde yapılan kontroller hakkında aşağıdaki bilgileri vermiştir:

“Eski eserlerin yurtdışındaki değeri Türkiye’den daha fazla olduğundan, yurtdışına kaçırılma durumunun yüksek olmaktadır. Ancak yasal mevzuat içerisinde ve mahkeme kararı ile kontrollerin yapılmakta olup, tek tek araçların kontrollerinin yapılmadığı ve yapılmasının da mümkün değildir.

Yurtdışından Türkiye’ye giriş yapıldığında yapılan kontrollerin, yurtiçinden yurtdışına yapılan çıkışlarda yapılan kontrollerden daha ayrıntılı şekilde yapılmaktadır.”

5. ESKİ ESER KAÇAKÇILIĞININ ÖNLENMESİNDE ORTAYA ÇIKAN SORUNLARIN ANALİZİ

Kaçakçılık olayları ülkelerin ekonomik ve sosyal yapısını olumsuz etkilemekte olup, eski eser kaçakçılığı ile ayrı bir boyut kazandığı, bir ulusun tarihi ve kültürel değerlerini bazen maddi değerlerle ölçülemeyecek kayıplara yol açtığı olgusu günümüzde daha iyi anlaşılmaktadır. Bu olgu içerisinde kaçakçılık olaylarından en çok zarar gören ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır.

Bu bölümde Türkiye’de eski eser kaçakçılığının önlenmesinde yasal, yapısal, kurumsal ve vatandaşlar kapsamında mevcut durum değerlendirilerek ortaya çıkan sorunlar incelenmiştir.

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunların kategorileri, çalışmada yapılan literatür incelemeleri, kurum yetkilileri ile yapılan mülakatlar ve istatistiki veriler neticesinde elde edilen veriler ışığında oluşturularak analiz edilmiştir.

5.1. Kurumlar Arası İşbirliği Sorunları

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunun 10. maddesinin 1. fıkrasında “Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.” hükmü bulunmaktadır.

Kanunun ilgili maddesi gereğince kültür varlıklarının korunmasından Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkili bulunmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı ve kanunda yazılı diğer kurumlar sorumluluklarında bulunan tarihi ve kültürel eserleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile koordineli olarak korumaktadırlar.

29 Nisan 2003 tarih ve 25093 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu'nda yer alan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görevleri arasında, “Yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almak” bulunmaktadır. Anılan Bakanlık içerisinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Kaçakçılık ve İstihbarat Şube Müdürlüğü eski eser kaçakçılığına yönelik çalışmaları diğer kamu kuruluşları ile işbirliği halinde devam ettirmektedir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, idaresinde ve denetiminde bulunan vakıflara ait taşınmaz kültür varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane,  eşme ve benzeri kültür varlıklarının korunmasından 2863 Sayılı Kanun'un 3386 sayılı Kanun ile değişik 10. maddesinin 4. fıkrasına göre sorumludur. Bu yapılardan cami ve mescitlerin büyük bir bölümünün kullanımı Diyanet İşleri Başkanlığı'na aittir.

Eski eserlerin korunmasından sorumlu olan kurum ve kuruluşların ayrı mevzuatları olduğu gibi 2863 sayılı kanun hükümleri doğrultusunda mevzuata uygun farklı idari uygulamaların olduğu bilinen bir gerçektir. Eski eser kaçakçılığı suçunu önlemeye yönelik İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ile Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü ekipleri tarafından çalışmalar yürütülmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrük Muhafaza Genel Müdürlüğü'nün eski eser kaçakçılığı ile ilgili özel bir birimleri bulunmamaktadır. Buna karşılık polis teşkilatları arasında sadece sanat eseri ve antika eser hırsızlığı konularında Kanada, Fransa, İtalya ve ABD'de uzmanlaşmış bölümler bulunmaktadır (Prott & O'keefe, 1992'den akt. Akipek, 1999: 81).

Ankara Üniversitesi tarafından 30.01.1989-02.02.1989 tarihleri arasında düzenlenen “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu” kuşkusuz bu konuda çok önemli faaliyet olmakla beraber sempozyum akademik personelin katılımı ile sınırlı kalmıştır.

Sayıştay Başkanlığı’nın 2004 tarihli “Vakıflar Genel Müdürlüğünün Sorumluluğundaki Tarihî Eserlerin Korunması Hakkında Sayıştay Raporu” nda Türkiye’de tarihi ve kültürel zenginliğin korunması, yaşatılması ve geleceğe aktarılması yönünde kullanılabilecek kaynakları kullanmakla yetkili kurumlar arasında da eşgüdüm eksikliği yaşandığı belirtilmiştir (Sayıştay [web], 2008).

T.B.M.M. tarafından 28.06.2006 tarihinde kabul edilen 9. Kalkınma Planı’nın (2007-2013) Beşeri Gelişme ve Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi başlıklı Kültürün Korunması, Geliştirilmesi ve Toplumsal Diyalogun Güçlendirilmesi bölümünde bulunan 270. maddesinde “Kültür alanında nitelikli insan gücü ve ihtiyacının karşılanması, ilgili kurumlar arasında koordinasyonun sağlanması ve tanıtımla ilgili eksikliklerin giderilmesi konuları önemini korumaktadır.” hükmü bulunmaktadır.

Anılan bölümün 325. maddesinde “Kolluk kuvvetleri arasındaki koordinasyon eksikliği, suçun oluşmadan önlenmesi amacıyla yürütülmekte olan istihbarat faaliyetlerinde ilgili kurumlar arasında yeterli eşgüdümün sağlanamaması ve delilden sanığa ulaşılmasına önemli girdi sağlayan kriminal altyapısının güçlendirilerek ülke geneline yaygınlaştırılmaması önemini korumaktadır.” hükümleri ile “Etkili bir asayiş hizmeti sunumu amacıyla koruyucu ve önleyici bir kolluk hizmeti esas alınacak ve ilgili birimler arasında koordinasyonun temini ve ortak veri tabanının oluşturulması için gerekli düzenlemeler hayata geçirilecektir.” hedefi çerçevesinde eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik kurumların farklı mevzuat hükümlerine tabi olmasına rağmen arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin artırılmasının önemi üzerine vurgu yapılmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı [web], 2008).

Akipek'e göre (1999: 77) kültür mallarının çalınması ve kaçakçılığının önlenmesi, malikin, komisyoncunun, müzayedecinin, koleksiyoncunun, arkeolog ve antropolog gibi uzmanların konu ile ilgili resmi kurum ve kuruluşların çalışanlarının işbirliğini gerektirmektedir. Akipek'in vurguladığı işbirliği konusunda toplumda yaşayan bütün fertlerin yardımına ve desteğine de ihtiyaç vardır. Ancak ekonomik ve sosyal problemler ile kısa yoldan zengin olma hırsı, sahip olunan tarihi ve kültürel değerlerin kaçırılmasına veya zarar görmesine neden olabilmekte veya tamamen tarih sahnesinden temsil ettiği uygarlığın izlerinin silinmesine yol açmaktadır.

Kültürel varlıkların kaçakçılığının önlenmesine yönelik Fransa'da kurumlar arası işbirliği çalışmalarında farklı bir yöntem takip edilmektedir. Fransa Adli Polis Merkez Müdürlüğü bünyesinde kurulan Kültürel Varlıkların Kaçakçılığına Karşı Mücadele Merkez Ofisi; Ulusal Jandarma Teşkilatı, Gümrük İdaresi, Kültür Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı adına da görev yapmaktadır. Bu ofis suçun ülke içerisinde önlenmesi, eğitim, uluslar arası işbirliği ve arşivleme görevinin yanı sıra Avrupa Birliğine üye devletler arasında ulusal hazinelerin yasadışı trafiğine ilişkin olarak Fransa adına irtibat noktası olarak görev yapmaktadır (Fransa Adli Polis Müdürlüğü Organize Suçlarla Mücadele Birimi Notları, 2005: 42).

Türkiye'de insan ticareti ile mücadele konusunda devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları arasında yapılan işbirliğine örnek bir girişim olarak değerlendirilebilir. Dışişleri Bakanlığı'nın eşgüdümünde Adalet Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Uluslararası Göç Örgütü Türkiye Temsilciliği, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı ve Kadın Dayanışma Vakfı yetkililerinin katılımı ile 2006 yılı Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Raporu hazırlanmıştır. Raporda, insan ticareti ile mücadele alanında alınan yasal ve idari önlemler, uygulamalara ilişkin bilgiler ve 2006 yılına ait istatistiki veriler bulunmaktadır (2006 Yılı Türkiye İnsan Ticareti ile Mücadele Raporu, 2007: 4).

Ülkede iç güvenliğin sağlanması ve korunması kolluk kuvvetleri tarafından yerine getirilmektedir. Kolluk kuvvetleri bu görevlerini yerine getirirken kendi aralarında güçlü bir koordinasyonun bulunması, suçların aydınlatılması, suçlunun

yakalanması birlikte toplumun huzurun sağlanması ve devam ettirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığı mücadele eden güvenlik kuvvetleri ve kamu kuruluşları arasında gerek Sayıştay Başkanlığı'nın 2004 tarihli raporunda gerekse T.B.M.M tarafından 2006 yılında kabul edilen 9. Kalkınma Planında işbirliği eksikliği ifade edilmektedir.

Kurumlar arası işbirliği sorunları ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

"Kurumlar arasında işbirliğinin en üst düzeyde olmasının suçun önlenmesi açısından önemi büyüktür. Bu çerçevede, kurumların kendi birimleri içerisinde yapmış oldukları eğitim faaliyetlerine ilgili kurumların yetkilileri ile uzman personelin davet edildiği bilinmektedir.

Kurumlar arasında seminer ve panel gibi etkinliklerin düzenlenmesi ile yapılan çalışmalar hakkında görüş alışverişinde bulunmak üzere genel değerlendirme toplantılarının organize edilmesi gerekmektedir."

Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin yanıtı şöyledir:

"Emniyet Genel Müdürlüğü ve diğer kurumlar ile aramızda kaçırılan eski eserlerin takip edilmesi ve bulunması konusunda verimli çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Bununla birlikte birçok eser tekrar ülkemize kazandırılmıştır. Ancak bu çalışmalar belli bir süreci kapsamaktadır.

Bu suçla adli ve idari yönden mücadele eden kurumlar arasında kazanılan tecrübe ve bilgi birikiminin paylaşılabilmesi amacıyla belirli zaman aralıkları ile değerlendirme toplantılarının yapılması gerekmektedir."

Sahil Güvenlik Komutanlığı yetkilisinin bu konudaki düşünceleri şöyledir:

“Ülkemizde eski eser kaçakçılığına karşı adli ve idari yönden görevli kuruluşlarca özverili çalışmalar yapılmaktadır. Yapılan çalışmaların daha iyi bir düzeye çıkarılması için kurumlar arası iletişim ve koordinasyonun arttırılmasının faydalı olacağı şüphesizdir.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin konuya bakışını şöyle belirtmiştir:

"Ülkemizde eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunlar arasında kurumlar arası işbirliğinin yeterli düzeyde olmaması gelmektedir. Bu konunun üzerinde durulması gerekmektedir.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise konu ile ilgili değerlendirmeleri aşağıdadır:

"Kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon eksikliğinin giderilmesi ülke içinde bu suçla mücadeleyi kolaylaştıracaktır. Kamu kuruluşları ile üniversiteler arasında bilimsel anlamda yeterli düzeyde iletişimin olmadığı bir gerçektir. Ancak yakalanan eserlerin incelenmesinde yoğun bir işbirliği vardır.”

Kurumlar arası işbirliği sorunlarının varlığı görüşme yapılan kamu görevlilerinin ortak fikirleri arasında yer almaktadır. Sorunun çözümüne yönelik iletişim ve koordinasyonun arttırılmasının eski eser kaçakçılığının önlenmesinde önemli katkı sağlayacağı paylaşılmaktadır.

5.2. Suçun Önlenmesine Yönelik Toplumda Yaşayan Bireylerdeki Kültürel Bilincin Yeterli Düzeyde Olmaması

Kültür, sözlük anlamı ile “Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren

araçların bütünü”, bilinç ise “insanın kendisini ve çevresini tanıma yeteneği”dir (Türk Dil Kurumu [web], 2008). Toplumu oluşturan bireylerin, varlığını sürdürdüğü topraklarda geçmişten günümüze kadar üretilen tarihi ve kültürel değerleri anlama ve koruyarak gelecek kuşaklara aktarabilme sorumluluğu taşıması kültürel bilincin temelini oluşturmaktadır.

Türkiye’de oluşan kültür bilincinin tarihsel gelişiminde Türk Ocakları ve Halkevlerinin önemli bir yeri vardır. Bir sivil örgütlenme olarak Türk Ocaklarının 1912-1931 yıllarında yaptığı faaliyetler kültürel bilincin toplumda yerleşmesine katkıda bulunmuştur.

Türk Ocaklarının yerine devlet desteğinde kurulan, Halkevleri de 1932-1951 yıllarında Atatürk İlke ve İnkılapları çerçevesinde toplumsal aydınlanmayı hedeflemiş, açılan müze ve sergiler ile müze ve kültür bilincini toplumda yaşayan fertlere benimsetilmeye çalışılmıştır (Karaduman, 2007: 188). Ancak yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Bu topraklarda daha önce yaşamış medeniyetlere ait olan tarihi ve kültürel zenginliklerin gelecek nesillere aktarılması ve çıkarıldıkları veya bulundukları ortamın kültürel bütünlüğü içerisinde korunmasını gerektiren bilinç, Türkiye’de henüz tam olarak yerleşmemiştir (Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü, 2003: 25).

Türkiye’de bulunan diğer medeniyetlere ait kültür varlıklarının toplumda tam sahiplenilememesi ve bir kısmının “gavur eseri” olarak nitelendirilmesi, kültür bilincinin toplumda gelişmesine engel olmakta, yaşanan coğrafyaya karşı toplumu yabancılaştırmaktadır. Ortaya çıkan bu kültürel ikilem, uzun yıllar Türk toplumunun kafasını meşgul etmiştir.

Arık’a göre (1991: 23) toplumda yaşayan insanları, çağdaş bir medeniyete ait kültür ve sanat ile tarihi eserin önemini kavramış aydın birer ferdi haline getirmek için genel bir eğitimden geçirmek gereklidir. Bununla birlikte eski eserleri koruma, onarım değerlendirme konularında karar ve uygulama yetkisi kazandırılacak toplum bireyleri için özel eğitim programlarının düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Tarihi ve kültürel eserler konusunda bilgi veren sanat tarihi derslerine, orta öğretimde ortak genel kültür dersleri arasında yer verilmemiştir. Alanı sanat (resim) olan liselerin 10. ve 11. sınıflarında seçmeli ders olarak okutulmaktadır. Alanı Türkçe-matematik, fen bilimler ve yabancı dil olan liselerde ise bu ders, seçmeli de olsa konmamıştır (MEB Tebliğler Dergisi).

Orta öğretim kurumlarının bazılarında seçmeli ders, bazılarında ise seçmeli olduğu halde müfredata konulmaması öğrencilerin meydana gelen olayları ve olayların yaşandığı toplumsal çevreyi yeni anlamaya başladığı dönemde Türkiye'nin tarihi ve kültürel zenginlikleri hakkında yeterince bilgiye sahip olamamalarına neden olmakta, ailelerinden konuya yönelik davranış değişikliği kazanmadığı durumda eski eserlere ve bunları koruma olgusuna yabancılaşmaktadırlar. İlköğretim müfredatı içinde yer almayan kültürel mirasın tanınması ve korunması olgusu modernleşme ile beraber küreselleşme kısılcığında olan Türkiye'de yüzyılların birikimi olan değerlerden gittikçe uzaklaşmaktadır (Karaduman, 2007: 49).

Özgünel'e göre (2007: 47-52) kültürel mirasın korunmasına yönelik en önemli adım, çocukluktan itibaren başlayan tarihsel ve kültürel eğitimin hayata geçirilmesidir. Türkiye'nin kalkınma planlarında bir veya iki cümle ile ifade edilen ve maalesef gündem bile teşkil etmeyen kültürel varlıkların korunarak gelecek nesillere aktarılma anlayışının henüz yerleşemediği bir gerçektir.

Bütün olumsuzluklara rağmen çocuklara ve gençlere kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik çalışmalar vardır. Anadolu Medeniyetleri Müzesi tarafından Müzeler Haftası kutlamaları çerçevesinde gerçekleştirilen 5. Çocuk Şenliği 18 Mayıs 2007 tarihinde Eğitim Atölyesi ve Müze bahçesinde, Çocuk Olimpiyatları ise Roma Hamamı Açık Hava Müzesi ve ören yerinde düzenlenmiştir. Atölye çalışmalarında müzelerin sevdirilmesine yönelik geçmişte yaşayan uygarlıkların tanıtılmasını amaçlayan çalışmalar yapılmıştır. Çocuk olimpiyatlarında ise yastık güreşi, halat çekme, kaşıkla yumurta taşıma, ördek yürüyüşü, topaç çevirme, kil çalışması, köpükle

balon yapma, origami, kostüm giydirmе, frizbi atma gibi aktiviteler ile kukla ve tiyatro gösterileri gerçekleştirilmiştir.

Müze-okul işbirliği çerçevesinde Anadolu Medeniyetleri Müzesi Eğitim Bölümü rehberliğinde Salı ve Perşembe günlerinde okul gruplarına müze gezdirilmekte ve atölye etkinlikleri düzenlenmektedir. Ayrıca Müze Orta Salonunda Anadolu Medeniyetleri Müzesinin Türkçe ve İngilizce tanıtım DVD’si izlettirilmektedir. Bu işbirliği çerçevesinde İDV Bilkent İlköğretim Okulu sınıf öğrencileri ile 2006-2007 yılları arasında “ocukların Gözüyle Anadolu Medeniyetleri Müzesi” konulu broşür hazırlanmış ve “2006-2007 Müze ocuk şenliği” etkinlikleri düzenlenmiştir.

Müze, Okul ve Vakıf İşbirliğinde gerçekleştirilen proje tabanlı çalışmalar kapsamında; Eğitim Gönüllüleri Vakfı Nusret Arsel Etimesgut Eğitim Parkı ile birlikte gerçekleştirilen, 2004 yılında “Benim Gözümlle Anadolu”, 2005 yılında “Arkeolojik Kazıdan Bir Gün”, 2006 yılında “ocuk Elinden Antik Dönem Takıları”, 2007 yılında ise “ocuk Düşüyle Mozaik alışması” gibi faaliyetler yapılmıştır.

TUBİTAK Bilim-ocuk tarafından Ankara’da düzenlenen 6. Buluş şenliğine Anadolu Medeniyetleri Müzesi Bilim Atölyelerinden 2-3 Haziran 2006 tarihinde “Arkeolojiyle Uğraşalım” teması ile katılmıştır. Atölye çalışmalarında çocuklar, kilden tabletler yaparak üzerlerine çivi yazısını denemiş, hazır alçı kalıplarından kendilerine heykel, kolye ve anahtarlıklar yapmışlardır.

11-14 yaş arası çocuklara yönelik “Senden Önce Anadolu” adlı 16 kitapçıktan meydana gelmesi planlanan “Anadolu Uygarlıkları Eğitim Seti Projesi” Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nin diğer üniversitelerle işbirliği neticesinde temelleri 2006 yılında atılan önemli bir yayın faaliyeti arasında yer almaktadır (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Müze Haberleri Dergisi, 2008: 26-37).

Kiraz’a göre (2005: 25-17) müzelerde, ilk ve orta öğretim okulları ile diğer ziyaretçilere yönelik hazırlanmış sürekli bir eğitim programı bulunmamakla birlikte

çeşitli kurum ve kuruluşların İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde gerçekleştirdiği projelerin münferit eğitim çalışmaları olarak değerlendirilebileceğini vurgulamıştır. Son beş yıl içinde İstanbul Arkeoloji Müzeleri, çeşitli grupların müze eğitimi uygulamaları gerçekleştirdikleri bir müze haline gelmiştir.

Öğrencilerde kültür bilincinin oluşturulmasını hedefleyen Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı tarafından yürütülen ve Avrupa Topluluğu / Euromed II tarafından finanse edilen TEMPER (Akdeniz'de Tarih Öncesi Eğitim, Öğretim ve Planlama) Projesi, Türkiye'de bu döneme ait yerleşmeleri ve kültür mirasını sahiplenme ve koruma konularında ilköğretim 8-12 yaş grubuna yönelik olarak, tarih öncesi dönemlere ilişkin bilgiyi öğrencilere öğretmek suretiyle kültürel bilinç ve duyarlılık kazandırmaya yönelik çalışmaların başında gelmektedir.

2003-2004 Eğitim-Öğretim Yılında Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı tarafından gerçekleştirilen Kültür Karıncaları Projesinin amacı, ilköğretim çağındaki çocuklara kültür bilincini aşlamak, içinde yaşadıkları değerleri tanımalarını, sevmelerini ve korumalarını sağlamak olan projenin hedeflerinin başında, Türkiye'nin kültür değerlerini tanıtmaktır. İstanbul arkeoloji müzeleri de bu proje kapsamında gezilen müzeler arasında bulunmaktadır.

Turist Rehberleri Birliği tarafından 2003 yılında başlayan Çocuk ve Müze Projesi ile 2004 yılının Şubat-Mayıs aylarında ilköğretim öğrencisi 2400 çocuğun İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve Miniaturk'ü ücretsiz olarak gezmesi sağlanmıştır. Soros Vakfı ve Açık Toplum Enstitüsü tarafından desteklenen bu projenin amacı; ilköğretim okulu öğrencilerinin Türkiye'nin sahip olduğu tarihi ve kültürel zenginliğin farkına varmalarını sağlamak, onlarda tarih ve kültür bilincinin yerleşmesine katkıda bulunmayı sağlamaktır (Rehber Dünyası, 2004).

Tatar'a göre (1991: 32) kültürel zenginliği korumada en önemli unsur, kamuoyudur. Eski eser kaçakçılığı ile mücadelede en güçlü ve en etkili silah hareketli ve duyarlı kamuoyu olacaktır. Çünkü yasaları yapan da onları uygulayan da

insanlardır. İnsanlar çevre, kültür ve doğa varlıklarına karşı duyarlılığını davranış haline getirdiği takdirde sorun büyük ölçüde çözümlenmiş olacaktır.

Toplumda yaşayan insanlarda kültürel bilincin gelişmesine yönelik TRT-2 kanalında tarihi ve kültürel konuları içeren yayınlar yapılmakla birlikte bazı özel televizyon kanallarında da benzer konularda yapımlar izlenebilmektedir.

2008 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından çıkarılan Müze Kart uygulaması Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının müze ve ören yerlerine 1 yıl boyunca 20 YTL vermek suretiyle kendilerine verilecek kart ile ziyaret etmesinin sağlanması amacı ile sadece eserleri görmek değil, aynı zamanda kültürel yaşam alanların olmasını sağlayacak bu uygulamanın kültürel bilincin gelişmesinde önemli bir rol oynayacağı beklenmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2008).

Suçun önlenmesine yönelik toplumda yaşayan bireylerdeki kültürel bilincin yeterli düzeyde olmaması ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“Toplumda yaşayan bireyleri eski eser kaçakçılığı suçuna iten en büyük nedenlerin başında yeterli düzeyde kültür bilincine sahip olamamaları ve ekonomik problemler gelmektedir. Özellikle kırsal alanda ikamet eden ve maddi sıkıntı içerisinde olan bireylerin bu suça yöneldiği gözlemlenmektedir.

Yaşadığı topraklar üzerinde eski eser bulunduğunu bilen ve haber alan vatandaşların bir dedektör almak ile birlikte maddi değeri çok yüksek olan kültürel varlıkları bulmak için yasal olmayan yollardan kazı yapmaktadırlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın Türkiye’nin genelinde eski eserler konusundaki toplumsal kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik uygulanan ortak bir eğitim çalışmasının bulunmamasıyla birlikte

müzelerin, bulundukları illerdeki kuruluşlarla veya Bakanlıkla münferit çalışmalar yapılmaktadır.”

Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin yanıtı şöyledir:

“Toplumda yaşayan fertlerde kültürel bilincin hiç olmadığını düşünüyorum. Buna yönelik eğitimin olmadığını hepimiz biliyoruz. Örnek vermek gerekirse evinde bulunan antik veya eski eser olduğuna inanan vatandaşlar bu eserleri müzelere veya ilgili kuruluşlara teslim etmek yerine ekonomik kaygılar nedeniyle satmaktadırlar.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise bu konudaki değerlendirmeleri aşağıdadır:

“Türkiye’nin oldukça zengin bir kültüre sahip olmasına rağmen kültürel bilincin aynı düzeyde olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülkemizde kültür bilincinin yeterli bir düzeyde olmaması bireyin ekonomik ve sosyal durumunu ilgilendiren bir konudur.

Kültürel bilinç eğitim ve duyarlılıkla orantılıdır. Eski eser kaçakçılığının ve tahribatının artmasında ekonomik sebepler ile toplumdaki kültürel bilincin yeterli olmamasının büyük rolü vardır.

Eğitim alanında sadece orta öğretim kurumlarında yeterli olarak gösterilmemekle birlikte toplumumuzda eski eserlere karşı gavur eserleri olarak bakılması ve değerlendirilmesi, kültürel bilincin gelişmesini engellemiştir.

Ülkemizde müze sayıları ve müzelerde çalışan personel sayıları da oldukça az olup, müze ve eski eser tanıtımının yazılı ve görsel basında yer almaması toplumda yaşayan fertlerdeki kültür merakının ve bilincinin gelişmesinde olumsuz bir rol oynamaktadır.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin konu ile ilgili düşünceleri şöyledir:

“Ülkemizde yaşayan vatandaşlarda yeterli düzeyde kültürel bilincin olmaması, tarihi ve kültürel varlıkları korunmasını engelleyen bir unsurdur.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin ise bu konuda aşağıdaki görüşlerini belirtmiştir:

“2006 yılından bu yana Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı arasında yapılan mutabakat ile Ankara ilinde bulunda 60 Sosyal Bilgiler öğretmenine müze eğitimi verilmektedir.

Ankara ilinde 32 köye gidilerek Jandarma ile birlikte köy odalarında kültürel varlıkların korunması konusunda bilinçlendirme toplantıları yapılmıştır. Yapılan çalışmalar Anadolu Medeniyetleri Müzesinin projeleridir. Kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik çalışmaların geliştirilmesi ve arttırılmasına yönelik faaliyetlerin yapılması gereklidir.”

Türkiye’de eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik toplumda yaşayan bireylerde kültürel bilincin yeterli olmaması, görüşme yapılan kamu görevlileri tarafından paylaşılmakta olup, ekonomik sorunların bazı vatandaşların bu suça yönelmesine neden olduğu belirtilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik ortak bir eğitim programı bulunmamakla birlikte müzelerin, bulundukları illerdeki kuruluşlarla veya Bakanlıkla münferit çalışmalar yaptığı ifade edilmektedir.

5.3. Eski Eser Kaçakçılığının Önlenmesinde Kitle İletişim Araçlarının Üzerine Düşen Sorumluluğu Yerine Getirmede Yetersiz Kalması

Kitle iletişim araçlarının etkilerinin en fazla olduğu 21. yüzyılda eski eserlerin korunmasına yönelik medyaya düşen sorumlulukların yerine getirilmesinin önemi

yadsınamaz. Tulay’a göre (2007: 50) yazılı ve görsel basının eski eserler ile ilgili haberleri abartılı olarak vermesi toplumda olumsuz etkiler yapmaktadır.

Herhangi bir şekilde bulunan veya yakalanan birkaç eski eser için “Paha Biçilmez Eser” veya “Milyon YTL’lik Eser” gibi başlıklarla yapılan haberler insanların aklını karıştırmaktadır. Bu şekildeki haberler suç işlemeye eğilimli bazı kişileri kaçak kazılara, hırsızlık ve soygunculuğa teşvik etmektedir. Gazete ve televizyonda birkaç YTL’lik eseri paha biçilmez olarak gören kişi, eline kazma küreği alarak eserlerin bulunduğu ifade edilen yere tahrip edip zarar vermektedir. Herşeyi göze alarak kanunun yaptırımlarından korkmayanlar ise müze soygunlarına, ören yerlerinde hırsızlığa kalkışmaktadır.

Medyada yapılan bu tür haberlerin geçim sıkıntısı içerisinde bulunan veya suç işleme potansiyeli olan vatandaşların eski eserler ile ilgili işlenen suçların içine bilerek veya bilmeyerek girme ihtimali olabilmektedir.

Özyiğit’e göre (1991: 29) eski eser kaçakçılığını önleme konusunda alınacak tedbirler arasında, ele geçirilen eserlerin basın ve televizyonda abartılarak verilmemesini vurgulamaktadır. Özyiğit’in belirttiği konuya aşağıdaki haber örnek olarak gösterilebilir:

“Keskin’de Tarihi Eser Kaçakçılığı

Keskin’de, jandarma ve emniyetin ortaklaşa yürüttüğü operasyonla tarihi eser kaçakçıları yakalandı.

Eski Roma dönemine ait 100 bin Amerikan Doları değerinde olduğu tahmin edilen bronz kabartma rölyeflerle birlikte D.U ve M.Ö. adlı kişiler gözaltına alındı.

Zanlılar jandarma tarafından adliyeye sevk edildi” (Kent Haber [web], 2008).

Haberin içeriği incelendiğinde yakalanan eserlerin cinsi ve adedi net ifade edilmemekle birlikte tahmin edilen değeri hakkında herhangi bir uzmanın görüşünün

bulunmaması dikkat çekicidir. İhtimali olarak söylenen miktarların eski eser kaçakçılığına karışmış veya potansiyel niyeti olan kişilerin iştahını kabartmaktadır.

Gazeteci Saygı Öztürk'ün “Tarih yağmalanıyor” adlı bir haberinde özetle, en büyük soygunun koruma altında müzelerde olduğu, son yıllarda 2387 tarihi eserin çalındığını, çalınan eserlerin yaklaşık yüzde 80'ini müzelerden çalınan eserlerin oluşturduğunu, eski eser kaçakçılığının önemli bir kısmının Adana, Antalya, Aydın, Balıkesir, İstanbul, İzmir, Manisa ve Muğla'da yapıldığını, İçişleri Bakanlığı'nın bu kaçakçılığın önlenmesine yönelik gerekli önlemler konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı uyarmasına rağmen hiçbir olumlu adım atılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından eski eser kaçakçılığının Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından alınması gerekli önlemler açıkça belirtilmiştir. (Sabah Gazetesi [web], 2008).

Haberde eski eser kaçakçılığının durumu ve müzelerdeki boyutunun değerlendirildiği görülmektedir. Eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik sorunlara İçişleri Bakanlığı tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığına gönderilen çözüm önerileri suçla mücadele eden birimleri doğrudan ilgilendirdiğinden, suça eğilimli kişi ve kişiler tarafından kullanılabileceği değerlendirilmektedir. Anılan haberde eski eser kaçakçılığının yapıldığı illerin isim isim belirtilmesi, ekonomik ve sosyal problem yaşayan bu bölgedeki insanlar ile potansiyel olarak suçu işlemeye hazır olanların dikkatlerinin bu illere çekeceği düşünülmektedir.

Tulay (2007: 51) medyanın yaptığı bu haberlerde tamamen basın çalışanlarını itham altında bırakmalarının doğru olmadığını belirtir. Basın görevlilerine yetkili kişilerce doğru ve kesin bilgiler verilerek, abartılı ve yanlış haberlerin önü alınacaktır. Milet Müzesi'nden çalınan eserler arasında iki altın haçın olduğu tüm basın organlarında yer almıştır. Ancak Milet Müzesi soygunu ile ilgili olarak abartılı haber yapan, eserlerin paha biçilmez olduğunu kamuoyuna duyuran yerel bir muhabire neden böyle bir haber yazdığı sorulduğunda şöyle özetliyordu: “Müdür Bey, hiç kimseden doğru haber alamadığım için tahmini olarak böyle yazdım.!” şeklinde ifade etmiştir.

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde kitle iletişim araçlarının üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmede yetersiz kalması ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

"Suçun önlenmesine yönelik kamuoyunu bilinçlendirmek ve kültür bilincinin artırılmasına yönelik yayınlar yapması gereken medyanın konuya gereken ilgiyi göstermediği bilinen bir gerçektir.

Bazı medya kuruluşlarının hükümet politikalarını beğenmediği durumlarda kültürel değerler bakımından zengin olan ülkemizde eski eser kaçakçılığı suçu ile mücadele kurum ve kuruluşlar hakkında olumsuz haberler yayınlamaktadır. Haberin gündem oluşturup oluşturmayacağı anlayışı içerisinde medya yayın yapmaktadır. Haberlerin sanat tarihi uzmanı veya arkeolog olan basın mensupları tarafından yapılmasının daha iyi olacağını düşünüyorum.

Kaçakçılıkça mücadele konusunda menfaat odaklı yayınların yapılması yerine toplumsal ve kültürel duyarlılığa sahip fertlerin oluşumuna yönelik çalışmaların yapılmasının gelecek nesillere bırakılabilecek en büyük hazinedir."

Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin değerlendirmeleri şöyledir:

"Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesinde medyanın eğitici bir rol üstlenmesi gerekir. Medya toplumda yaşayan bireylerin kültürel bilincinin oluşmasında ve geliştirilmesinde aktif olarak katkıda bulunmalıdır.

Medya yazarlarının eski eser ve arkeoloji konularında yeterli bilgiye sahip olduklarını düşünmüyorum. Örnek olarak bir tarihi eserin fiyatı hakkında çok abartılı rakamlar vermek suretiyle bazı kötü niyetli kişi ve grupların iştahını kabartarak çıgırtkanlık yapmaktadırlar.

Korunması zayıf olan eseri fahiş bir fiyat olarak gösterip çalınmasına sebep olabilmektedir.

Medyanın etik ve korumacı değerlerin üzerinde durması ve bu yönde yayın yapmasının elzem olduğundan hareketle ülkenin para ve itibar kaybetmesine neden olacak manşet atılması yerine doğru ve objektif gözlemlere dayalı haberlerin verilmesi kamuoyunun sağlıklı bilgilere ulaşmasını sağlayacaktır.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise bu konudaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde medyanın yaptığı haberler yeterli değildir. Konunun derinlemesine incelenmesinden ziyade enformasyondan ileriye gidememektedir. Medya kültürümüzü tanıtıcı, öğretici ve eğitici bir kimliğe bürünmelidir. Çünkü halkımız günümüzde yazılı metin okumaktansa öğrenmesi daha kolay olan görsel basını tercih etmektedir.

Görsel basın halkı kültürel değerlerin korunmasına yönelik teşvik edici yayınlar yapması toplumu oluşturan fertlerin üzerinde yaşadığı topraklarda kendisine ait olsun veya olmasın her türlü kültür varlığına sahip çıkacağına ve eski eser kaçakçılığının da azalacağına inanıyorum.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin konu ile ilgili düşünceleri şöyledir:

“RTÜK tarafından TV kanallarına geçici süreli yayın durdurma cezası verildiğinde bu süre zarfında ceza alan kanalda maalesef müzeleri tanıtım filmleri gösterilmiştir. Bu yaklaşımın vatandaşları tarihi ve kültürel değerlere meraktan uzaklaştıracağını ve yayını durdurulan bir kanalı izleyeceğini sanmıyorum.

Türkiye'nin sahip olduğu bu zengin mirasın bir bölümünün bulunduğu müzelerin tanıtılmasına yönelik yazılı ve görsel basında istenilen düzeyde yayının olmadığını düşünüyorum. Kültürel değerlerimiz ile bunların bulunduğu mekanları gösteren bir TV kanalının kurulmasının gerekli olduğunu düşünüyorum.”

Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesinde medyanın gereken ilgiyi göstermediği ve kültürel bilincin arttırılmasına yönelik yayınların yeterli olmadığı, görüşme yapılan yetkililer tarafından ifade edilmektedir. Medyanın toplumda yaşayan bireylerin kültürel bilincinin oluşmasında ve geliştirilmesinde aktif ve eğitici bir rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

5.4. Para ve Hapis Cezalarının Caydırıcılıktan Uzak Olması ve Uygulanmasına Yönelik Mevzuatta Yetersizliklerin Olması

Eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik yasal mevzuatta yer alan para ve hapis cezaları, tarihi ve kültürel eserlerin korunması ile suçun toplumda yaşayan fertlere ilişkin caydırıcılık taşıması bakımından önem arz etmektedir.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu'nun 65. maddesinde kaçak kazılar, eski eserlerin tahrip edilmesi ile yurt dışına eser kaçırma fiillerine ilişkin verilen hapis cezaları “ağır hapis cezaları” olarak düzenlenmiştir. 2863 Sayılı Kanuna muhalefet edenlere anılan kanunun 65-75. maddelerinde belirtilen cezalar tatbik edilmektedir.

Karaduman'a göre (2007: 100) hapis cezaları yeterli olmasına rağmen, para cezalarının enflasyona göre caydırıcı özelliği bulunmamaktadır. 2863 sayılı Kanun ile verilen para cezalarının yetersiz olması nedeniyle, mahkemelerde para cezalarının artırılması yönüne gidilmiş, TCK'nun Ek 1. ve 2. maddeleri gereğince para cezaları yükseltilmiş, ancak TCK'nun 72. maddesine göre para cezalarının 2-3 milyon TL tutarında olduğu tespit edilmiştir. 5226 sayılı Kanun, 65. maddedeki para cezalarını arttırmış, ancak kanunlar arasındaki çelişkiyi ortaya çıkarmıştır.

Cezaların suçun önlenmesinde yetersiz kalmasına Muğla’da meydana gelen sikke hırsızlığı örnek olarak gösterilebilir. Hukuki mevzuattaki boşluklardan yararlanan eski eser kaçakçıları kaçırıldıkları eski eserlerle yakalansalar bile “Yeni buldum, müzeye teslim edecektim” diyerek ceza almaktan kurtulabilmektedirler (Özgür, 1992). Emniyet Genel Müdürlüğü’nden bir yetkili ile yapılan görüşmede Özgür’ün belirttiği gibi görüşünü şöyle ifade etmiştir:

“Eski eser kaçakçılarının en sık kullandığı suçtan kaçınma yöntemlerinin başında ‘Yeni buldum ve müzeye teslim edeceğim’ ifadesidir. Bunu kullanarak suç işlemediklerini beyan etmektedirler.”

Kanunlar arasında suçun önlenmesi ve suçu işleyenlere verilen adli hapis ve idari para cezaları konusu ile tatbik edilmesinde çelişkilerin bulunması Türkiye’nin tarihi ve kültürel zenginliklerine zarar veren kişi veya örgütlerin işine gelmektedir.

2863 sayılı Kanun’un Cezalar başlıklı 65. maddesinde, “Bu Kanunun 9 uncu maddesine aykırı hareket edenler:

a) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya adli para cezasıyla cezalandırılırlar.

Bu fiiller korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise yukarıda belirtilen cezalar bir kat artırılır.

b) (Değişik bend: 14/07/2004 - 5226 S.K./14.mad) Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar plânlarına ve koruma bölge kurullarınca belirlenen koruma alanlarında öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşaat ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

c) Bu Kanunda belirli usuller dışında usulsüz yıkma veya imar izni verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası, ayrıca beş milyar liradan on milyar liraya adli para cezası ile cezalandırılırlar.

d) (Ek bend: 14/07/2004 - 5226 S.K. /14.mad) Bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerden bu Kanunun 57 nci maddesinin altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca izin almaksızın veya izne aykırı olarak tamirat ve tadilat yapanlar ile izinsiz inşaa ve fizikî müdahale yapanlar veya yaptıranlar bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve üç milyar liradan altı milyar lira ya kadar adli para cezası ile cezalandırılırlar.

Yurt Dışına Çıkarma Yasağına Aykırı Hareket Edenler:

Madde 68 - Bu Kanunun 32 nci maddesinin birinci fıkrasına aykırı davrananlara, beş yıldan on yıla kadar ağır hapis, yüzbin liradan üçyüzbin liraya kadar adli para cezası hükmolunur.

Ayrıca kültür ve tabiat varlığına el konularak müzeye teslim edilir.

Bu fiillerin işlenmesi sırasında kullanılan her türlü eşya ve araçlara el konulur. Kamu kuruluşlarına ait eşya ve araçlar bu hükmün dışındadır.

İzinsiz Araştırma, Kazı Ve Sondaj Yapanlar:

Madde 74 - Ruhsatsız sondaj ve kazı yapanlara, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar adli para cezası; izinsiz define araştıranlara da bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yirmibeşbin liradan yüzbin liraya kadar adli para cezası; izinsiz araştırma yapanlara ellibin liradan ikiyüzbin liraya kadar adli para cezası verilir. Bu fiilleri yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla yaptıkları anlaşılanlar ve bu fiili işleyenler kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler ise bu maddede yazılı cezanın iki katı verilir. Bu kişilerin ellerinde bulunan kültür varlıkları, bedel ödemeksizin alınıp, ilgili müzelere teslim edilir” (23.07.1983, 18113 sayılı RG). 1983 yılında yapılan düzenlemeler ile suça verilecek cezaların ertelenmesi ve para cezasına çevrilmesi mümkün değildir.

647 sayılı Ceza İnfaz Kanun’un bazı maddelerinde 07.12.1988 tarih ve 3506 sayılı Kanun’la değiştirilmiştir. Kanun’un 6. maddesinde “Adliye mahkemelerince para cezasından başka bir ceza ile mahkum olmayan kimse, işlediği bir suçtan dolayı ağır veya hafif para veya bir yıla kadar (bir yıl dahil) ağır hapis veya iki yıla kadar

(iki yıl dahil) hapis veya hafif hapis cezalarından biriyle mahkum olur ve geçmişteki hali ve suç işleme hususunda eğilimine göre cezanın ertelenmesi ileride suç işlemekten çekinmesine sebep olacağı hakkında mahkemece kanaat edinilirse, bu cezanın ertelenmesine hükmolunabilir. Bu halde erteleme sebebi hükümde yazılır.” hükmü bulunmaktadır. 1988 yılında yapılan değişiklikle cezaların ertelenmesine imkan sağlamıştır. Bununla birlikte eski eser kaçakçılığı suçunu işleyenler veya suçu işlemeye eğilimli olanları kanun değişikliği cesaretlendirmiştir (Karaduman, 2007: 100).

Efe'nin incelemesinde (2004: 43) gazeteci Özgen Acar'ın Cumhuriyet Gazetesinde 1992 yılında eski eser kaçakçılığı yapan Sami Gülenler ile yaptığı röportaj, cezaların müeyyidesinin düşüklüğü ve yapılan suçlama açısından ilginçtir. Sami Gülenler şunları söylemiştir:

“Ben Türkiye’de 2863 sayılı yasadan yargılanan ve en uzun tutukluluk süresi geçiren insanlardan biriyim. Yasa der ki: 2863 yasaya muadil olan malları bulundurma cezası bir yıldır. Ben bulundurmaktan ceza yedim. Bulundurmak ağır ceza mahkemesinin işi değildir. Asliye ceza mahkemesinin işidir.

Ben ağır ceza mahkemesinde yargılandım. Önce hakkımda kaçakçılığa teşebbüsten dava açıldı. Ama birinci celseden itibaren savcının sürekli tahliye isteğine rağmen heyet beni tahliye etmedi. Ancak yedi ay gibi uzun tutukluluk süresinden sonra tahliye etti.

İlk ifademde bile, evet ben bunu yaptım, eski eser bulundurdum, çıktığımda fırsat bulursam bir daha bulundurmaktan da çekinmiyorum, dedim. Ben bu suçu işledim. Mahkemeye karşı hiçbir oyalayıcı ifade vermedim. Suçumu kabul ettim, cezasının verilmesini istedim. Suçumun cezası bir seneydi. Yürürlükte bulunan infaz yasasına göre yedi ay yedi ay hapis yattığı için dört ay on gündür benim cezam” (Özgür, 1992).

Anılan olayda görüldüğü gibi Sami Gülenler eski eser bulundurmaktan cezalandırılmış, fakat devlet koleksiyonculuğu özendirmek için yasa çıkarmıştır. Sami Gülenler eski eser kaçakçılığından tutuklanmışsa da verilen cezanın caydırıcılığı düşündürücüdür.

Cezaların paraya çevrilerek ertelenmesi, cezaların caydırıcılığını azaltmaktadır. Günümüzde kaçakçı ve soyguncular şirketleşmiş şekilde, örgütlü olarak teknolojinin imkanlarından istifade etmektedirler. Soygunculuğu ve hırsızlığı meslek edinen bir kişinin verdiği ifadesinde “Şimdiye kadar 900 eserin yurtdışına kaçırılmasında rol oynadım.” diyebilmesi, bu kişilerin yasalardan korkmadan iş yapabildiklerini ortaya çıkartmaktadır (Acar, 1995).

2863 sayılı Kanunun 34. maddesinde “Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı ören yerleri ve müzelerdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.” hükmü uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı’ndan izin almayanlara herhangi bir cezanın anılan Kanun’da yer almaması, bu tür eserlerin kontrolsüz olarak üretilmesini, çeşitli ortamlardan geçirilmek suretiyle tarihi eser görüntüsü verilerek iç ve dış piyasaya sürülmesini gündeme taşımıştır (Karaduman, 2007: 11).

Para ve hapis cezalarının caydırıcılıktan uzak olması ve uygulanmasına yönelik mevzuatta yetersizliklerin olması konusu ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

"Mevzuat çerçevesinde verilen cezalar caydırıcı olmadığı gibi kötü niyetli kişilerin eski eser kaçakçılığı suçlarına eğilimini arttırmaktadır. Suçun önlenmesine yönelik caydırıcı ve önleyici tedbirleri alacak şekilde mevzuatta düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir."

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin bu konudaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

"Eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik mevzuatın yeniden ele alınması gerekir. Çünkü mevzuatta verilen cezalar yetersiz ve komiktir.

Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda özel yöntemler ile takip etmenin serbest olduğu, teknik takip ve telefon dinleme yetkisi verilen bu suç ile yakalananların ceza almadan dışarı çıkması bağlamında 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu ile Ceza Muhakemeleri Kanununun uyumlu hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır."

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise konu ile ilgili düşünceleri şöyledir:

"Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunların başında suçtan yakalananlara verilen para ve hapis cezasının yetersizliğidir. Çünkü cezasını çeken kişilerin pek çoğu tekrar aynı suçtan dolayı yakalanmakta veya aranmaktadır.

Kolluk kuvvetlerinin yetkileri yeterli ama cezalar yetersizdir. Son yıllarda tarihi eser görüntüsü verilmiş emitasyon ürünlerin artış gösterdiği bir gerçektir."

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin konuya ilişkin düşünceleri şöyle ifade etmiştir:

Para ve hapis cezaları az olduğu gibi yakalanan eserler ile ilgili sahtesi ile gerçeğin birbirinden ayırmak o kadar zor."

Suçun önlenmesine yönelik mevzuatta bulunan para ve hapis cezalarının yetersizliği görüşme yapılan görevliler tarafından ifade edilmiştir. Sorunun

çözümüne yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

5.5. İkramiyelerin İhbar Mekanizmasını Çalıştırmada Yetersizliği

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde suçu ihbar eden vatandaş ile suçu işleyeni yakalayan kamu görevlilerine ikramiye ve ödül verilmesi toplumda yaşayan insanları suçla mücadeleye teşvik etmek açısından caydırıcı bir özellik taşımaktadır.

İngiltere’de yapılan bir araştırmada polise intikal eden suçların % 90’ını halkın ihbar etmesi ile % 10’nu ise polisin kendi çalışmaları neticesinde gerçekleştirmiştir (Kinsey Lea & Young 1986’dan akt. Kavgacı, 1997: 56). Türkiye’de ise ihbar mekanizmasının ciddi anlamda işlerliğinden söz edilememektedir. Suçu ihbar eden vatandaşın toplumun huzurunun sağlanmasına yönelik davranışı devlet vatandaş arasındaki işbirliği ve dayanışmayı güçlendireceği kuşkusuzdur.

İkramiyeler ile ilgili 2863 Sayılı Kanun’un “Kültür Varlıklarını Bulanlara Verilecek İkramiye” başlıklı 64. maddesinin e bendinde “Nerede olursa olsun yeni bulunup da 4 üncü maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı “Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun”da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.” hükmü doğrultusunda gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenlere ve bunları yakalayan kamu görevlilerine 1905 sayılı Kanun’a göre ikramiye oranları belirlenmiştir. Bu ikramiyeler; 5.000 liraya kadar %30, 25.000 liraya kadar (5.000 liradan yukarı olan kısmı için) %25, 50.000 liraya kadar (25.000 liradan yukarı olan kısmı için) %15, 100.000 liraya kadar (50.000 liradan yukarı olan kısmı için) %10, 100.000 liradan yukarı olan kısmı için % 7,5 olarak belirlenmiştir.

Bu oranlara göre verilen ikramiyeler, Karaduman'a göre (2007: 102) 1931 yılında çıkarılan Kanun ile kamu görevlilerine teşvik eden ve ihbar mekanizmasını harekete geçiren özelliğe sahiptir. Ancak günümüzde ise % 7,5 olan bu ikramiye miktarı yeterli olmamaktadır. Bununla birlikte ikramiyelerin mahkeme neticesine göre ödenmesi ve mahkemelerin uzun sürmesi, istenilen sonuca ulaşılmasını engellemektedir.

Anılan yönetmeliğin 4. maddesinde belirtilen haber verenler ile bunları yakalayan kamu görevlilerine ikramiyelerin ayrı ayrı ödeneceği belirtilmektedir. Madde kapsamında eski eserleri ele geçiren jandarma ekibi 4 kişiden oluşuyor ise, ikramiye bedeli ekip personeli arasında paylaştırılacaktır. Haber verenler de birden fazla ise belirlenen ikramiye bedeli bu kişiler arasında pay edilecektir. Bu durumda sayının artması ile kişi başına düşen miktar azalacaktır. 5. madde kapsamında nerede bulunursa bulunsun Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile Bakanlıkça daha önceden bilinen taşınır kültür ve tabiat varlıklarını haber verenler için ikramiye ödemesi yapılmamaktadır. Bu hüküm çerçevesinde, Afyon Müzesi soygunundan sonra çalman eski eserleri ve suçu işleyenleri ele geçiren polisler her hangi bir ikramiye verilememiştir. Yönetmelikte belirtilen ikramiye oranları ve ödeme şartları, ihbar mekanizmasını istenilen düzeyde çalıştırmaya elverişli değildir (Karaduman, 2007: 102).

İkramiyelerin ihbar mekanizmasını çalıştırmada yetersizliği ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“İhbar mekanizmasının yeteri kadar işlememesinin sebepleri arasında kültür varlıklarının değerinin çok yüksek olması gelmektedir. Kültürel varlıkların yoğun olarak bulunduğu kırsal kesimde yaşayan ve ekonomik problemleri nedeniyle geçim sıkıntısı içerisinde olan insanların suçu haber vermekten ziyade suça doğrudan temayül gösterdiğini düşünüyorum.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Uyuşturucu ve silah kaçakçılığını ihbar eden veya bu suçların faillerini yakalayan kolluk güçlerine ikramiyelerin yarısı dava açılınca diğer yarısı ise mahkeme sonuçlanınca verilmektedir.

Eski eser kaçakçılığı suçlarının ortaya çıkarılmasında ihbar eden vatandaşların veya kolluk gücü olarak görev yapan personelin ise ancak mahkeme sonuçlanınca ikramiyelerini alabilmektedir. Bu suçlar ile ilgili verilecek ikramiyeler için de aynı işlemlerin yapılması gerekmektedir.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise konuya ilişkin düşünceleri aşağıda belirtilmiştir:

“Yakalanan eserlerle ilgili ikramiyelerin zamanında verilmemesinin kolluk görevlilerinde olumsuz bir durum meydana getirdiğini düşünüyorum. Ele geçirilen eserler ile ilgili emniyet görevlilerine şimdiye kadar ikramiye ödenmemiştir. İkramiyelerin düzenlenmesi ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın çalışma yaptığı bilinmektedir.”

Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü yetkilisinin konu ile ilgili görüşleri şöyledir:

“Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ihbar mekanizmasının işlerlik kazandırılmasının büyük önem taşıdığına inanıyorum. Türkiye’de tam anlamıyla ihbar mekanizmasının kullanıldığı söylenemez. Kurumların vatandaşın kültürel bilincinin geliştirilmesinde hayati önem taşıyan bu konu hakkında yazılı ve görsel medya aracılığı ile bilgilendirme yapmasının gerekli olduğu kanısındayım.

Suçu haber veren vatandaşa ve suç işleyeni yakalayan güvenlik kuvvetlerine verilecek ikramiyeler ile ilgili yasal mevzuatın yeniden düzenlenmesinin eski eser kaçakçılığının önlenmesinde olumlu bir girişim olacağını düşünüyorum.”

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ikramiyelerin ihbar mekanizmasını çalıştırmada yetersizliği görüşme yapılan yetkililer tarafından ifade edilerek, eserlerin değerinin yüksek oluşu ve ekonomik problemlerden dolayı bireylerin haber vermekten imtina ettikleri gözlenmektedir. İkramiyelerin verilmesi konusunda mevzuattan kaynaklanan sorunların yaşandığı belirtilmiştir.

5.6. Eski Eserlerin Bulunduğu Müze ve Ören Yerlerinin Güvenliklerinin İstenilen Seviyede Olmaması

Geçmişte yaşayan uygarlıklara ait yaşam ve kültürün en güzel örnekleri müze ve ören yerlerinde sergilenmektedir. Gülersoy’a (2006: 23) göre müze ve ören yerleri kültürel yaşantının sistemli bir şekilde örneklenip sergilendiği mekanlar olarak ifade edilmektedir.

Serdaroğlu’na (2006: 42) göre her kuşak düşündüğü ve ürettiği nesne ile alışkanlıkları kendinden sonra gelecek çağın ve insanının hazırlanmasına katkıda bulunur. Bu birikim nesilden nesile bir miras olarak aktarılır. Bu mirasın bulunduğu ören yerleri ile müzelerin güvenliklerinin sağlanması eski eser kaçakçılığının önlenmesinde önemli unsurlardan biridir.

Evren’in incelemesinde (2005: 54-55) Eralp’in (1997: 84-85-86) belirttiği gibi tarihi ve kültürel eserlerin güvenliklerinin sağlanmasına yönelik yasalar 1869 tarihli nizamnameden bu yana incelendiğinde; eski eserlerin dış tehlikelere karşı güvenliğine yönelik bir hüküm bulunmadığı, güvenliğin nasıl ve kimler tarafından sağlanacağı, müzeler, sit alanları ve ören yerlerinde alınacak güvenlik konusunda bir açıklama ya da yönetmelik bulunmamaktadır.

Türkiye’de müzelerin güvenliği 21 Temmuz 1981’de kabul edilen ve 1992 tarihli değişikliklerle halen yürürlükte bulunan 2495 sayılı “Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkındaki Kanun” ile bu kanunun uygulanmasına ilişkin 27 Ekim 1981 tarihli yönetmeliğe göre yapılmaktadır. Bu yönetmelik çerçevesinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 21.03.2001 tarihli Bakanlık Onayı ile yürürlüğe giren Müzecilik Mevzuatı genelgesinde;

- a) “Müzelerde ve ören yerlerinde gece ve gündüz görev yapan güvenlik görevlilerinin nöbet sisteminin düzenlenmesi ve idare tarafından denetim ve kontrolünün yapılması,
- b) Müzelerde bulunan depo ve teşhir salonlarının güvenliğine yönelik yapılacak işlemlerin belirtilmesi,
- c) Müzelerin girişlerdeki güvenlik görevlilerinin dikkat etmesi gereken kurallar ve ziyaretçilerle ilgili hususlar,
- d) Kapalı devre TV, alarm cihazları ve müzenin korunmasına yönelik diğer cihaz ve sistemlerinin faaliyette olup, olmadığı ile müze güvenlik personelinin görevini kurallara uygun şekilde yapıp yapmadığının kontrol edilmesi,
- e) Müze teşhir salonları ve depolarındaki tüm eserlerin geriye dönük envanter çalışmaları ve fotoğraf çekimleri belli bir takvim oluşturularak en kısa sürede tamamlanması ve oluşturulan takvimlerin Bakanlığa bildirilmesi,
- f) Müze müdürlüğü sorumluluk sahasında bulunan il, ilçe, köy ve kasabalarda, özel ve tüzel konut, park, okul, cami, otel, motel, pansiyon, lokanta vb. ile özel veya resmi kuruluşlarda veya bahçelerinde süs ve benzeri fonksiyonlarda kullanılan taşınabilir kültür varlıkları ile ören yerleri ve sit alanlarında gelişi güzel duran, özellikle iskan bulunan alanlarda köy evi, ahır, bahçe duvarı, çeşme yapımlarında ve benzeri amaçlarla kullanılmış olan taşınabilir kültür varlıklarının müzelere naklinin esas olduğunu, ancak çeşitli nedenlerle taşınamaması halinde

nakledilene kadar; Fotoğraflı envanteri yapılarak gerekli durumlarda ilgili valilikten de onay alınarak müzenin uygun göreceği eserler korumaya elverişli yerlere taşınması, ayrıca kazı yapılan yerlerde kazı başkanları ile işbirliği sağlanabilir) ve mahalli yönetimlere zimmetlenmesi,

- g) Müze müdürlüğü sorumluluk sahasında bulunan taşınmaz kültür varlıklarının içlerinde çalınabilir nitelikte bulunan çini fresk, kabartma, ikona, mozaik, ve benzeri süsleme elemanlarının fotoğraflı envanteri çıkarılması,
- h) Yapılan tüm bu çalışmaların sonuçlarından Bakanlığa bilgi verilmesi,
- i) Kültür ve tabiat varlıklarının tespitini bakımını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtımını sağlamak, kaçırılmasını ve tahribatını önlemek amacıyla eğitim faaliyetlerine (mümkün olduğunca il güvenlik mensuplarına, ilgili kamu kurum ve kuruluşu personeline, öğrencilere, vatandaşlara seminer verilmesi) titizlikle devam edilecek, özellikle kaçak kazıların yoğun olduğu ören yerlerinin ilgili güvenlik görevlilerine tanıtımı sağlanması,
- j) Emniyet ve jandarma ile koordineli çalışarak, Müze ve Ören yerlerinin korunmasının sağlanması, İstihbarat faaliyetlerine ağırlık verilerek, eski eser kaçakçılığı ve gizli define arayıcılığı gibi konularda alınan her türlü duyum gereği için ilgili makamlara duyurulması, ayrıca Bakanlığa bilgi verilmesi,
- k) Meydana gelen kaçak kazı, eski eser kaçakçılığı gibi olaylar basın ve ihbarcılardan önce anında bildirilmesi, eski eser kaçakçılığı ile ilgili davaların takip edilerek, hazine avukatlarının bilgilendirilmesi, kaçak kazı ve eski eser kaçakçılığının nasıl yapıldığını, olayın mahkemeye intikal edip etmediği olaya karışan şahısların kimlikleri ile herhangi bir konuda (define kazısı, eser satışı, eski eser ticareti, koleksiyonculuk vb.) ilişkilerin olup olmadığı hususları araştırılarak, gelişmelerden ve sonuçlarından Bakanlığın bilgilendirilme işlemlerinin sağlanması” belirtilmiştir (Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2008).

2001 tarihli genelge ile müzelerde ve ören yerlerindeki güvenlik önlemlerinin sistematik şekilde düzenlenmesi, denetim ve kontrol yapan müze idarecilerinin hassasiyetinin artırılması, müze müdürlükleri sorumluluk sahasında kültür varlıklarının fotoğraflı envanter bilgilerinin çıkarılması, eski eser kaçakçılığına ve tahribatının önlenmesine yönelik eğitim programlarının düzenlenmesini, kolluk kuvvetleri ile işbirliğinin geliştirilmesini, eski eser kaçakçılığı ile ilgili mahkemelerde süren davaların takip edilmesi Bakanlıkça istenilmiştir. Genelgenin uygulanabilirliğinin müze ve ören yerlerinde sağlanması eski eser kaçakçılığının önlenmesi bakımından önemli bir girişim olarak değerlendirilmektedir.

Güvenlik birimi oluşturulamayan müze ve ören yerleri ile ilgili olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce yayıma hazırlanan ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bastırılan Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü adlı eserde; bakanlığa bağlı müze ve ören yerlerinde koruma, güvenlik görevlisi ve bekçi sayısı yetersiz olduğu, koruması yetersiz müzelerde, ören yerleri ve arkeolojik alanlarda yapılan hırsızlık ve tahribatların gün geçtikçe arttığı ifade edilmektedir. Ancak kadro eksikliği bakanlık tarafından talep edilmesine rağmen, Maliye Bakanlığı'ndan sağlanamadığı vurgulanmaktadır.

Müze ve ören yerlerine düşen güvenlik görevlisi sayısı ile güvenlik önlemleri yeteri kadar alınamayacağı gibi mevcut personel ile eski eser tahribatı ve kaçakçılığına karşı önlem alınabilmesi olanaklı görünmemektedir. Zamanın Genel Müdürlerinden birisinin bir gazeteciye şu demeci vermiştir:

“Müzelerimizdeki güvenlik önlemlerinin yetersizliği paha biçilmez değerdeki tarihi eserlerimizin kaçakçılar tarafından çalınmasına neden oluyor. Ödenek sıkıntısı nedeniyle güvenlik önlemlerini yeterince artıramıyoruz. Devletin mali desteğine ihtiyacımız var ” (Albayrak, 1990).

Tulay'a göre (2007: 44-46) personel sayısının azlığı eski eserlerin güvenliğini tehlikeye düşürmektedir. Bugün gündüz görevlendirilecek bekçisi olmayan müzeler vardır. Müzelerde gündüz görevinin de önemli olmasına rağmen, personelin azlığı ile

müzelerin alarm ve elektronik koruma sistemi eksikliği büyük problem teşkil etmektedir. Tanınmış birkaç müzenin dışında, tam bir elektronik güvenlik korumasının olduğu söylenemez. Bu olgu maddi imkanlara dayanmaktadır. Ancak soygun ve hırsızlık olayı meydana gelmesi durumunda ödenen karşılık daha fazladır.

Müzelerden eski eserlerin çalınma olaylarında alarm sistemlerinin kapalı tutulması ve müze bekçilerinin gerekli özeni gösterememeleri ağır ve telafi edilemez sonuçlar doğurmaktadır. Bununla birlikte müzede bulunan tümüyle envanter işlemlerinin tamamlanamaması ve yeterli sıklık ve ölçüde denetlenememesi bağlı hırsızlıklar insan unsurunun önemine işaret etmektedir.

O zamanki adı ile Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile Karşıyaka Belediyesi'ne İzmir Arkeoloji Müzesi'nce ödünç verilen ve açık hava parkında sergilenen dört parça mermer eserin çalındığı belirlenmiştir. Diğer bir olayda ise Erzurum Müzesinde altı yıldır görevli bir arkeoloğun eski bazı dönemlere ait tarihi eserleri müze dışına çıkararak sattığını ve ardından kaybolduğu saptanmıştır (ANTİK&DEKOR, 1996'dan akt. Akipek, 1999: 78).

19 Ağustos 2002 tarihli Milliyet gazetesinin “Müzeler Allaha Emanet” başlıklı haberinde;

“Yetersiz güvenlik önlemleri yüzünden müzeler tek tek soyuluyor. Arkeologlar ilgisizlikten yakınırken, Kültür Bakanlığı, ‘Bütçe yetersiz’ diyor.

Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi'nden çalınan sikkelerle birlikte, müzelerimizin yeterince korunamadığı gerçeği bir kez daha gözler önüne serildi. Son dört yılda müze ve ören yerlerinden çalınan 1925 tarihi eserden sadece 16'sı bulunabildi. Kültür Bakanlığı'nı suçlayan Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği yetkilileri, binbir zahmetle çıkarılan eserlere gerekli ilginin gösterilmediğini ileri sürdü.

Güvenlik önlemlerinin yeterli olmamasından Maliye Bakanlığı'nı sorumlu tutan Kültür Bakanlığı yetkilileri ise, Maliye Bakanlığı'nın tasarruf nedeniyle kadroları serbest bırakmamasının, bekçi ve kalifiye eleman alımını engellediğini söylüyor. Yetkililer, her müzeye kapalı devre kamera sistemi ve alarm yerleştirmek istense de buna bakanlığın bütçesinin el vermediğini vurguluyor” (Arkitera [web], 2008).

Eski eserlerin bulunduğu müze ve ören yerlerinin güvenlikleri ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede fikirlerini şöyle beyan etmiştir:

“Bakanlığa bağlı 97 müze bulunmakta olup, bu müzelerde 635 kadrolu bekçi ve 600 özel güvenlik görevlisi çalışmaktadır. Son yıllarda güvenlik hizmetinin satın alma metoduyla giderilmeye çalışılmaktadır. 61 müzede özel güvenlik hizmeti ile güvenlik sağlanmakta fakat kadrolu bekçiler de görev yapmaktadır.

Müzelerde son 5 yılda bu yana fotoğraflı envanter sistemi uygulanmaktadır. Kırsal alanda bulunan tümülüs, höyük ve ören yerlerinin güvenlikleri jandarma tarafından sağlanmaktadır.

Yeni düzenlenen 130 ören yerinde güvenlik önlemleri alınmakla birlikte bağlı olduğu müzeler tarafından denetim yapılmaktadır. Bakanlığa bağlı 97 müzeden; 32'sinde elektronik kamera sistemi, 49'unda mevcut sistemin revize edildiğini, 16 müzede ise kamera sisteminin bulunmamaktadır.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin konuya ilişkin yanıtı şöyledir:

“8222 sit alanı ve 99 müzede 559 bekçi ve özel güvenlik görevlisi çalışmakta olup, 14 sit alanı ve müze başına 1 kişi düşmektedir. Tarihi ve kültürel eserlerimizin korunmasında güvenliğin maksimum düzeyde olması gerekir.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin bu konudaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Müze, sit ve ören yerlerinde yeterli koruma görevlisinin bulunmaması ve kamera kontrol sisteminin yaygınlaşmaması eski eser kaçakçılığının artmasına neden olan sebepler arasında yer almaktadır.”

Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisi konu ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğu altında bulunan eski eserlerin korunmasına ve güvenliğine çok dikkat edilmektedir. Konu ile ilgili son yıllarda önemli çalışmaların neticesinde vakıf eserlerindeki hırsızlık oranlarında azalma görülmektedir.”

Tarihi ve kültürel eserlerin bulunduğu müze ve ören yerlerinin en üst düzeyde güvenliğinin temin edilmesi, görüşme yapılan görevliler tarafından eski eser tahribatının ve kaçakçılığının önlenmesini sağlayan faktörler arasında değerlendirilmektedir. 2000’li yıllardan sonra müzelerin güvenliğinin arttırılması, özel güvenlik hizmetinden yararlanılması ve elektronik kamera sistemlerinin yenilenmesi ile birlikte yeni gelişmeler gözlenmektedir. Ancak müzelerde hırsızlığın olduğu basından takip edilmektedir. Hırsızlığın azaltılması güvenlik konusunda alınan tedbirlerin uygulanması ve denetimine bağlı olmaktadır.

5.7. Koleksiyonerler ile İlgili Mevzuat Sorunları ve Yeterli Denetimin İstenilen Düzeyde Olmaması

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk başlıklı 26. maddesinde “ ... Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığınca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler. Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığına bildirmek ve yönetmelik gereğince,

taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar. Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri onbeş (15) gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığına haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.” hükmü yer almaktadır.

Kanun maddesi çerçevesinde Resmi Gazetede 15.03.1984 tarih ve 18342 sayı ile yürürlüğe giren “Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik” ile koleksiyon ve koleksiyoncuların denetimleri hakkında düzenlemeler getirilmiştir.

Yönetmelikte geçen koleksiyon deyimi, belirli bir sistem içinde sınıflandırılarak belirli şartlarda, belirli bir yerde saklanan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan gruba, Koleksiyoncu ise koruma, değerlendirme, yarar sağlama ve merakı tatmin amacıyla korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının koleksiyonunu yapan veya yapacak olan kişi veya kuruluşları ifade etmektedir.

Koleksiyonculuk yapmak isteyenler müze müdürlüklerine yönetmelikte belirtilen belgeleri tamamladıktan sonra başvururlar. Başvuru üzerine Müze Müdürlüğü ihtisas elemanlarına, koleksiyonun bulunduğu veya bulundurulacağı yerin eserlerin sağlıklı bir şekilde muhafazasına uygun olup olmadığı ve her türlü güvenlik tedbirlerinin alınıp alınmadığı hususlarını inceletir. İnceleme sonucu olumlu bulunduğu takdirde Müze Müdürlüğünce izin belgesi verilir.

Koleksiyoncular eserlerini belgelerinde gösterilen yerin dışında bulunduramazlar. Koleksiyoncular, koleksiyonlarına dahil eserleri Müze Müdürlüğünce verilecek iki nüsha envanter defterine müze uzmanlarının gözetimi altında kaydederler. Eserlerin sahiplerince usulüne uygun şekilde çektiirdikleri fotoğraflarını da ihtiva eden bu envanter defterinin bir nüshası müzede saklanır.

Koleksiyonlar, Bakanlıkça görevlendirilecek personel ile ilgili müze yönetici veya görevlendireceği uzmanlar tarafından, yılda bir defadan az olmamak üzere denetlenir. Bu denetlemelerde, eserlerin sağlığı ve güvenliği ile ilgili tedbirlerin alınıp alınmadığı, envanter defterine kaydedilmeyen eser bulunup bulunmadığı ve koleksiyonda noksanlık olup olmadığı gibi hususlar incelenir. Denetleme raporunun bir nüshası koleksiyoncuya verilir, bir nüshası ilgili müzede saklanır. Bir nüshası Bakanlığa gönderilir (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik).

1984 yılında çıkarılan Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik ile koleksiyonculuğun hukuki normlar çerçevesinde yapılması amaçlanmıştır.

Özdoğan’a göre (2001: 152-153) halkın eski eserlere teşvik eden bir koleksiyonculuğa tamamen karşı durmanın uygun olmadığıdır. Burada dikkat edilmesi gereken husus hangi eşyanın koleksiyonunun yapıldığıdır. Örneğin, halı veya kilim koleksiyonları insanları sanata özendirir. Halı ve kilim koleksiyonları olmasaydı, Anadolu kilimlerinden örnekleri bugün sergi salonlarında görülemezdi. Bu noktada dikkat edilmesi gereken, koleksiyonu oluştururken eski eserlerin tahrip edilmemesidir.

Raslantı sonucu bulunan eserlerin koleksiyonu normal karşılanabilir, ancak kişi koleksiyonunu geliştirmek için mezar kazması bu noktada en büyük zararı beraberinde getirmektedir. Pek çok koleksiyonerin savunması, “Biz koleksiyon yaparak, eserlerin yurt dışına çıkarılmasını önliyoruz.” şeklindedir. Bu bilimsel etiğe uygun olmayan davranış şeklidir.

Dünyanın neresinde bulunan bir koleksiyonda olursa olsun, konteksti bozularak, belgelenmeden kaçak olarak bir şeyin çıkartılması, bilimsel olarak tahribattır. Dünyada “menşei şahadetnamesi” (köken belgesi) denilen bir kontrol şekli uygulanmaktadır. Özdoğan’ın da ifade ettiği gibi koleksiyonlara yeni gelecek

arkeolojik nesneler için köken belgesi ve bunun denetlenmesi Türkiye’de yapılmamaktadır.

Koleksiyon yapmak isteyen vatandaşlara yasa ve yönetmelikte belirtilen gerekli belgeleri tamamlamaları halinde koleksiyoner belgesi verilmektedir. Tulay’a göre (2007: 30) eski eser kaçakçılığında, çalıntı eserlerin satılmasında kötü niyetle koleksiyon belgesi alan vatandaşların rolü büyüktür. Türkiye’de koleksiyon belgesi sahibi olan kişilerin % 80’ine yakını aldıkları belgeyi koleksiyon yapmaktan çok, yaptığı eski eser kaçakçılığına bir kılıf olarak kullanmaktadırlar.

Kişi yasal yollardan kendi adına belge alamıyorsa eşi veya başka bir akrabası adına belge alarak eski eser kaçakçılığına devam etmektedir. İlgili yönetmeliğin tam olarak uygulanmaması yüzünden bazı kötü niyetli koleksiyonerler, yanlarına belgelerinin aslını veya fotokopisini alıp eser toplamaya çıkmaktadır. Yakalandıkları zaman da belge sayesinde kurtulmaktadırlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde 1485 koleksiyoncu kayıtlı bulunmaktadır. Bu koleksiyonculara ait koleksiyonlarda 72.973 sikke, 109.618’i eser olmak üzere toplam 182.581 kayıtlı kültür ve tabiat varlığı bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007 Faaliyet Raporu [web], 2008: 46).

Koleksiyonerler ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“Koleksiyonculuk Avrupa kökenlidir. Ülkemizde 1983 yılında çıkarılan yönetmelik ile yasal düzenleme yapılmıştır.

Yönetmelik çerçevesinde koleksiyonculara eski eserleri muhafaza etmek üzere koleksiyonculuk belgesi ve alım-satımını yapmak üzere Bakanlık tarafından taşınır kültür varlığı ticaret belgesi verilmektedir.

Koleksiyoncuların en fazla olduğu iller arasında Ankara, İstanbul ve İzmir illeri gelmektedir. Koleksiyoncular koleksiyonlarına dahil eserleri bağılı oldukları müze müdürlüğüne verilen envanter defterine müze uzmanlarının gözetimi altında kaydederler. Koleksiyoncuların eserlerin yerinin değiştirilmesi ve yurtiçinde sergilemek için Müze Müdürlüklerinden izin almak zorundadır.

Koleksiyonculuk, dedektör kullanımı, define aranması ve eser alımı konularında yönetmelik çalışmaları devam etmektedir. Koleksiyoncuların eski eser suçlarına karışması ve yasal mevzuattaki zorunlulukları yerine getirmemesi nedeniyle koleksiyonculuk ve ticaret belgeleri iptal edilebilmektedir.

Koleksiyonerlerde de hırsızlık olabilmektedir. Yılda en az bir defa denetlenen koleksiyonerlerin takibinin çok iyi yapılması gerekmektedir.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin konuya ilişkin yanıtı şöyledir:

“Ankara’da 70 koleksiyoner ve bu koleksiyonerlerde 2000 dolayında eski eser bulunmaktadır. Ticaret belgesine sahip koleksiyoncuların menşe belirtilmeksizin eski eser alımı yapabilir ve bu eserleri aynı şekilde müzelere satabilir.

Aynı şekilde eski eser bulan vatandaşın menşe belirtmeksizin bakanlığa ve müzelere verebilmektedir. Koleksiyonerler yabancı ülkeden eser alabilmektedir.

Koleksiyoncular mevzuat çerçevesinde yükümlölüklerini yerine getirmemesi durumunda koleksiyonculuk veya ticaret belgeleri iptal edilebilmektedir.

Koleksiyonculuk yapmak isteyenlerde yasal olarak eğitim şartı aranmamaktadır. Koleksiyonculara yönetmelikte yapılacak değişiklikle eğitim zorunluluğunun getirilmesi gerekmektedir.

Koleksiyonculuk ile uğraşmak isteyenler için Bakanlık tarafından bir formasyon eğitiminin verilmesinin iyi olacağını düşünüyorum.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin ise bu konudaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Koleksiyonerlerin denetimi ve yaptırımlar konusunda ile ilgili mevcut yasal mevzuatın yeniden düzenlenmesi faydalı olacaktır.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisi konu ile ilgili düşüncelerini şöyle ifade etmiştir:

“Koleksiyonerler tarihi ve kültürel zenginliklerimizin korunmasında gerekli hassayeti göstermektedir. Ancak hukuki mevzuattaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmemesi konusunda gerekli denetimler belli zaman aralıkları ile yapılması gerekmektedir. Konunun maddi boyutu ele alındığında bireysel veya örgütsel suça yönelme riski her zaman vardır.”

Görüşme yapılan kamu görevlileri koleksiyonerler ile ilgili denetimin önemine dikkati çekmişlerdir. Eğitim şartı aranmayan koleksiyonerlerin Bakanlık tarafından formasyon eğitimi alınmasının faydalı olacağı belirtilmiştir.

“Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik” hükümleri çerçevesinde 2863 sayılı Kanun kapsamına girmeyen taşınır kültür varlıkları için belge alanların faaliyet süresi 3 yıl olup, anılan yönetmelik hükümlerine göre gerekli işlemler uygulanmaktadır. Eserlerin taşınması izne bağlıdır. İzinsiz taşınması suçtur. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007 Faaliyet Raporuna göre (2008: 46) Türkiye’de taşınır kültür varlığı ticareti yapanların sayısı 119’dur.

Dünyada uygulaması yapılan menşei şahadetnamesi (köken belgesi) olarak da ifade edilen kontrol şeklinin olmaması, koleksiyonerlerin eline geçen eski eserleri

tasarruf ederken devletin kontrolünün bulunmaması ve yılda bir defa denetlenmesinin eski eser suçları ile ilgili potansiyel bir şüpheli olarak düşünülebileceğinin unutulmaması gerekmektedir.

5.8. Eski Eserlerin Envanter Bilgilerinin Çıkarılma İşlemlerinin Devam Etmesi

Türkiye’de bulunan eski eserlerin gelecek kuşaklara güvenli olarak emanet edilebilmesi için tam olarak belirlenmesi ve ortaya çıkarılması gereklidir. Birçok medeniyetin yaşadığı Türkiye’de bu çalışmanın hemen bitirilmesi mümkün değildir. Ancak belli bir plan ve program dahilinde eski eserlerin tespit edilerek, envanter kayıtlarının yapılması gerekmektedir. Envanter kayıtlarının yapılması durumunda düzenli bir koruma çalışmasının yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Çeçener’e göre (1995: 202) envanterin bir amacı da yasal koruma kapsamına alınan eski eserlerin korunması için gerekli önlemlerin alınabilmesidir. Eski eser kaçakçılığı suçunun azaltılmasının tek yolu, bilinmeyen arayarak bulmak, tanıtmak ve muhafaza etmektir. Bugün varlığından haberdar olunmayan tarihi ve kültürel eserlerin, bilinenlerden fazla olduğu söylenebilir.

Envanter işlemleri ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun “Tespit ve Tescil” başlıklı 7. maddesinde “Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları gözönünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur.” hükmü yer almaktadır.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik'in 4. maddesinde "... Tescil: Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından, müzelere alınanların müze envanter defterine kaydı ile müzelere alınmayanların belge ve envanter listelerinin birer nüshasının müze dosyalarında muhafaza edilmesidir." 5. maddesinde; "Müze idarelerine getirilen varlıkların, öncelikle kültür ve tabiat varlığı olup olmadığına müze yetkililerince karar verilir. Bu karar derhal ilgisine bildirilir; kültür ve tabiat varlığı olmayanlar iade edilir. Müze yetkililerince kültür ve tabiat varlığı olduğuna karar verilen varlıklar karşılığında, müze idaresince getirenlere emanete alma belgesi verilir." ve 6. maddesinde ise "Varlıkların tasnifi, tescili, müzelere alınmalarını bilimsel esaslara göre yapmak ve müzelere alınacak kültür ve tabiat varlıklarının değerlerini takdir etmek üzere Değerlendirme Komisyonları kurulur." hükmü bulunmaktadır.

"Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik" in 2. maddesinde "... Etnografik nitelikteki kültür varlıkları; Halkın sosyal hayatını yansıtan insan yapısı araç ve gereçler dahil bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili taşınır varlıklarını, Tescil; Etnografik nitelikteki korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından müzelere alınanların müze envanter defterine kaydedilmesini, ifade eder." ve 3. maddesinde;

" ... a) Müzeye alınmayan etnografik nitelikteki taşınır kültür varlıkları, yurtiçinde alımının, satımının ve devrinin serbest olduğunu gösterir bir belge ile maliklerine iade edilir. Belgenin bir örneği ilgili müzede bulundurulur. b) Müzeye alınması uygun görülenler malikinin belirlenen değer takdirine razı olması halinde, müze tarafından satın alınırlar. Değer takdirine razı olunmaması halinde, yurtdışına çıkarılamayacağını gösterir bir belge ile maliklerine iade edilir. Belgenin bir örneği ilgili müzede bulundurulur. Etnografik nitelikteki kültür varlıklarının bir grubunu teşkil eden yazma ve tezhipli kitaplar Bakanlığa bağlı kütüphanelerce de usulüne uygun olarak alınabilir." ve 6. maddesinde ise;

"Yurtdışından taşınır kültür ve tabiat varlığı getirmek serbesttir. Bu kültür

varlıklarını getirenler, bunların her birinin niteliklerini (adı, cinsi, ölçüsü vb.) belirten fotoğraflı envanter listesini yurda girişlerinde beyan etmek ve bu listenin bir nüshasını ilgili müzelere vermek zorundadır. Müzayede amacıyla getirilen kültür varlıkları için müzayedenin yapılacağı yerdeki Müze Müdürlüğüne müzayede tarihinden en az bir ay önce başvurulur.

Yurtdışından getirilen taşınır kültür varlıklarından müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte görülenlerin satın alma hakkı öncelikle ilgili müzelere aittir. Müzelerce satın alınamayanların satışı yapılabilir. Yurtdışından getirilen taşınır kültür varlıklarının değerlerini takdir etmek üzere Değerlendirme Komisyonları kurulur. Değerlendirme Komisyonları; ilgili müzeden iki ihtisas elemanı, üniversitelerin ilgili bölümlerinden seçilecek iki temsilci ile taşınır kültür varlığı ticareti yapanlar adına katılacak bir temsilciden teşekkül eder.

Yurt dışından getirilen taşınır kültür varlıklarından yurt içinde satışı yapılanlara dair belge ilgili müzeye verilir. Yurda giriş sırasında yapılan envanter listesinden çıkarılır. Envanter listesinde bulunan, ancak satışı yapılamayanların yurtdışına çıkarılması serbesttir. Yurt içinde derlenen etnoğrafik nitelikteki taşınır kültür varlıklarının satışının yapılacağı müzayedelerde kültür varlıklarının kontrolü, ilgili müze müdürlüğüne yapılır.” hükümleri yer almaktadır.

Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik’in 9. maddesinde “ Özel müzede bulunan kültür ve tabiat varlıkları Bakanlıkça uygun görülecek ve noterden tasdikli iki nüsha halinde tanzim edilecek envanter defterlerine özel müze uzmanlarınca kaydedilir. (Değişik: 24/11/2006 tarih, 26356 sayılı Resmi Gazete) Bu defterlerden bir nüshası, özel müzenin denetim açısından bağlı olduğu müzeye verilir.” 10. maddesinde ise;

“ (Değişik: 24/11/2006 tarih, 26356 sayılı Resmi Gazete) Kültür ve tabiat varlıklarını öncelikli satın alma yetkisi Devlet müzelerine aittir. Özel müzelere yeni alınan kültür ve tabiat varlıkları en geç otuz günlük sürede her iki envanter defterinin devam eden sıra numarasına uyularak usulüne göre kaydedilir. Bir envanter

numarasına birden fazla kültür ve tabiat varlığı kaydedilemez. Özel müzeler, koleksiyonlarındaki her türlü taşınır kültür ve tabiat varlığını, Bakanlıktan onay almak ve koleksiyonun bütünlüğünü korumak şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilir. Satın almada öncelik Bakanlığa bağlı müzelere ait olup satış ve değiştirme işleminden on beş gün önce, denetim açısından bağlı bulunduğu müze müdürlüğüne konuyla ilgili kültür ve tabiat varlıkları hakkında satış veya devir sözleşmesi örneği gönderilerek haber verilir.” hükümleri bulunmaktadır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik’in 3. maddesinde “ ... Tescil: taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından korunması gerekli olanlarının koruma kurulu kararıyla belirlenmesini, ifade eder...” 6. maddesinde “ Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından Bakanlıkça tespiti yapılanlar, koruma kurullarınca değerlendirilerek tescil olunur. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tespiti yapılan taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları koruma kurullarınca değerlendirilerek tescil olunur. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tespiti yapıp, koruma kurullarınca değerlendirilerek tescil olunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür. Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa ait olup, bu alanlardaki uygulamalar konusundaki kararlar Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nce alınır.” 7. maddesinde;

“Tescil kararının ilgili kuruluşlara dağıtım kararı alan koruma kurullarınca yapılır. Tescil edilen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı il merkez ilçesinde bulunuyorsa valilikçe, ilçe sınırları içinde kalıyorsa kaymakamlıkça, tescil kararının valiliğe veya kaymakamlığa tebliğ tarihinden itibaren en geç 3 gün içinde ilan tahtalarına asmak, belediye hoparlörüyle duyurmak ve köy muhtarlığına

bildirmek suretiyle ilâna ait tutanak Bakanlığın o ildeki temsilcisine teslim edilir. Bu işlemler tamamlandıktan sonra, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı il merkez ilçesinde bulunuyorsa valinin, ilçe sınırları içinde kalıyorsa kaymakamın yazısı üzerine, tapu kütüğünün beyanlar hanesine, korunması gerekli taşınmaz kültür veya tabiat varlığı olduğuna dair kayıt konur.” ve

8. maddesinde ise “Bu Yönetmelik hükümlerine göre tescil edilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tescil kayıtlarının kaldırılması yukarıdaki maddelere uygun olarak yürütülür.” hükümleri bulunmaktadır.

2863 sayılı Kanunun yanısıra Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik, Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik ile Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde envanter işlemleri yapılmaktadır.

21.03.2001 tarihli Kültür ve Turizm Bakanının onayı ile yürürlüğe giren Müzecilik Kılavuzu adlı genelgede Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Müzelere Alınmaları, Envanteri, Korunması ve Ayniyat İşlemleri bölümünde;

“Varlıkların Müzeye Giriş Şekilleri: Varlıkların müzeye giriş şekilleri araştırma, sondaj ve kazılarda bulunarak müzeye nakli, satın alma bağış, zorolım ve devir yolu ile olur. Bu yollarla müzeye gelen kültür varlıklarının müze idaresince tasdikli envanter defterine kaydı yapılır. Ayrıca eser envanter fişleri düzenlenir. Kültür ve Tabiat Varlıkları ile ilgili her türlü işlem bu fişler üzerinden yapılır. Envanter defterleri sağlıklı bir ortamda saklanır.

Araştırma, Sondaj ve Kazı Yolu ile Gelenler: Araştırma, sondaj ve kazı sonucu ortaya çıkan, taşınır kültür ve tabiat varlıkları müzeye teslim edilirken, Kültür

ve Tabiat Varlıklarıyla ilgili olarak yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar hakkında yönetmeliğin 9. maddesinin (1) bendi gereğince işlem yapılır. Değerlendirme komisyonlarca müze envanterine kaydedilmesine karar verilen varlıkların değer takdiri yapılır ve ayniyat tesellüm makbuzu kesilir. Etütlük olanlar etütlük defterine kaydedilir.

Satın Alma Yolu ile Gelenler: Müze idaresine getirilen varlıkların öncelikle korunması gerekli kültür ve tabiat varlığı olup olmadığına müze müdürünün görevlendireceği yetkili uzmanlarca karar verilir, kültür ve tabiat varlığı olmayanlar iade edilir. Kültür ve tabiat varlığı olanların listeleri hazırlanarak, ilgisine emanete alma belgesi verilir. Varlıkların değerlendirme komisyonunca belirlenen değer üzerinden müzelere alınmaları Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Yönetmeliğe göre yapılır. Etütlük olanlar etütlük defterine kaydedilerek müzede saklanır. Etütlük olanlar değerlendirme komisyon raporunda ayrıca belirtilir.

Bağış: Özel müzeler, koleksiyoncular, gerçek ve tüzel kişiler ellerinde bulunan varlıkları müzelere bağışlayabilirler. Bağışlanan varlıklara envantere alma belgesi düzenlenir. Değerlendirme komisyonunca tasnifi yapılarak değer takdiri yapılır. Ayniyat/ambar memuru tarafından ayniyat tesellüm makbuzu kesildikten sonra, ilgili seksiyondan sorumlu ihtisas elemanına teslim edilir. Bilimsel değerlendirmesi yapılır, envanter defterine kaydedilerek varlığın tescili yapılır. Bağış yapana ayniyat tesellüm makbuzu örneği eklenerek bir teşekkür yazısı ile durum bildirilir.

Zoralm: Kaçak kazı, ihbar v.b. gibi nedenlerle ilgili mercilere (emniyet, adli makamlar) intikal edip müzeye yediemin olarak teslim edilen varlıklara emanete alma belgesi düzenlenir ve yediemin defterine kaydedilir. İlgili mercilere müzeye yediemin olarak bırakılan varlıkların bilirkişilik incelemesinin müzede yapılması esastır. Zorlayıcı durumlarda başka bir yere gönderildiğinde yediemin listesi ile birlikte eserler mühürlü torba içerisinde mahkeme tarafından görevlendirilen yetkiliye teslim edilir.

Ancak ilgili mercilere posta yolu ile zarf, koli v.b. şekilde bilirkişilik için müzelere gönderilen varlıkların tespiti müzede oluşturulan komisyonca açılarak ilgili ihtisas elemanına teslim edilir. Kesinleşmiş mahkeme kararına göre, zorralımına karar verilen varlıkların değerlendirme komisyonunca tasnifi yapılarak, değer takdiri yapılır. Ayniyat/ambar memuru tarafından ayniyat tesellüm makbuzu kesildikten sonra, ilgili seksiyondan sorumlu ihtisas elemanına imza karşılığında teslim edilir. Bilimsel değerlendirilmesi yapıp, envanter defterine kaydedilerek varlığın tescili yapılır. Etütlük varlıklar etütlük defterine kayıt edilir.

Devir: Kanunun 30. maddesi gereğince kamu kurumu ve kuruluşları (belediyeler ve il özel idareleri dahil), vakıflar, koleksiyoncular, gerçek ve tüzel kişiler ellerinde bulunan varlıkları müzelere devredebilirler. Müzelere devir olunan kültür varlıkları için Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre işlem yapılır.

Envanter İşlemleri: Envanter edilecek kültür ve tabiat varlıkları için öncelikle ayniyat tesellüm makbuzu kesilir, ayniyat/ambar memuru tarafından ilgili seksiyonun ihtisas elemanına imza karşılığı teslim edilir, müze ön envanter defterine kaydedilir. İhtisas elemanı tarafından Müzeler içi Hizmetler Yönetmeliği'nin 19. ve 20. maddeleri gereğince, yıllar itibariyle müteselsil sıra numarası verilir ve eserin türünü belirtmek için de Arkeolojik eser ise (A), Etnografik eser ise (E), sikke ise (S) harfleri envanter numarasının sonuna yazılarak (2001/1(A), 2001/1(E), 2001/1/(S) gibi), envanter kaydı yapılır, envanter fişleri hazırlanır.

Envanter işlemleri tamamlandıktan sonra, envanter numarası ayniyat/ambar memuruna bildirilerek tesellüm makbuzuna kaydedilmesi sağlanır. Ayniyat tesellüm makbuzunun tarihi ve seri numarası envanter defterindeki müzeye geldiği gün/tarih karşısına yazılır. Ayrıca repertuar defterine gerekli bilgiler kaydedilir. Envanter kaydı yapılmamış eserler teşhire konulmayacak ve depoda saklanacaktır.

Depo Tanzimi: Envanteri yapılan eserlerin üzerine envanter numarası yazılır. Kronolojik ve tipolojik tasnifleri yapılır. Dolaplar, vitrinler ve raflar numaralandırılır. Eserlerin konulduğu dolaplar, vitrinler ve raflar belirlenir. Depo tanzim listeleri

hazırlanır. Bu listelerde eserin envanter numarası eserin adı, cinsi eserin konulduğu dolap, vitrin, raf ve sıra numarası yazılır. Depo tanzim listeleri, dosyada, zimmetlisinde ve müdüriyette olmak üzere 3 nüsha olarak düzenlenir. Her dolabın ve vitrinin üzerine listeler asılır.

Eserin bulunduğu dolap, vitrin, raf, çekmece ve sıra numarası, envanter ile repertuar defterinin ve envanter fişlerinin “Müzedeki yeri” kısmına kurşun kalemle yazılır. Depoya tüm giriş ve çıkışlar depo giriş çıkış kontrol defterine kaydedilir. Depolar, periyodik olarak müze müdürü ve müdür yardımcısı tarafından kontrol edilir. Kontrol işlemleri, müze müdürlüğünce bastırılan ve üzerinde müze müdürlüğünün adı, tarih, kontrol eden, kontrol edilen ve açıklamalar kısmının bulunduğu kaşeyi, depo kontrol defterine basmak suretiyle gerçekleştirilir.

Kaybolan, Çalınan ve Yapılan Sayım Sonunda Bulunamayan Varlıklarla İlgili Olarak Yapılacak İşlemler: Müzelerde depo, kapalı ve açık teşhirde bulunan çalındığı tespit edilen varlıklar için tutanak düzenlenerek anında emniyete haber verilir. Durum ayrıntılı komisyon raporuna, varlıkların listesi, fotoğraflı kültür ve tabiat varlığı envanter fişleri eklenerek ivedilikle Bakanlığa bildirilir. Bakanlıkça derhal gerekli yasal işlemler başlatılır.

Yapılan soruşturma sonucuna göre idari, mali ve disiplin yönünden sorumlular hakkında gerekli yasal işlemler yapılır. Sayım sonunda kaybolduğu fark edilen veya bulunmadığı tespit edilen varlıklar için, önce müze idaresince oluşturulan bir komisyonca gerekli inceleme yaptırılır. Kesin olarak kaybolduğu anlaşıldığı takdirde, komisyon raporu, varlıkların listesi, fotoğraflı envanter fişleri ivedilikle Bakanlığa bildirilir.

Varlıkların Fiziksel, Kimyasal ve Organik Etkenler Sonucunda Kırılmaları, Bozulmaları, Tahrip Olmaları Halinde Kayıttan Düşme İsteğine İlişkin Yapılacak İşlemler: Envantere kayıtlı varlıkların envanterden düşme isteğinde bulunan müzeler en az üç kişiden oluşan değerlendirme komisyonu kurarak, varlıkların durumunu saptayan rapor düzenlerler. Bu raporla birlikte

envanterlik eser listesi, fotoğraflı envanter fişleri ile son durumunu belgeleyen fotoğrafları görüş alınmak üzere Bakanlığa gönderilir. Bakanlıkça gerektiğinde yerinde inceleme yapmak üzere, yeni bir üst komisyon kurulabilir. Komisyon kararına göre varlıkların envanterden düşürölüp, düşürölmeveceğine karar verilir. Bakanlık onayı ile envanterden düşürölülen varlıklar etütölüğe ayrılarak, depolarda saklanır. Envanter defterine ve varsa ayniyat tesellüm makbuzuna Bakanlık onayının tarih ve numarası yazılarak şerh düşölür.

Müzeler Arası Devir: İlgili müzelerin uygun görüşölü alınmak kaydıyla Bakanlık onayına bağılı olarak varlıkların müzeler arası devir yapılabilir. Varlıkların sağılıklı bir şekilde nakli için güvenlik önlemleri ilgili Valiliklerce alınır. Varlıkları devir eden müze, envanter defterine ve ayniyat tesellüm makbuzuna gerekli şerhi düşölür. Varlıkları devir alan müze ayniyat tesellüm makbuzu keserek, devreden müzeye ve Bakanlığa gönderir.

Yıl Sonu Sayımı: Her yılın sonunda oluşturulan sayım komisyonlarınca envantere kayıtlı varlıkların sayımı yapılır. Sayım sonucu bir tutanak ile tespit edilir ve Bakanlığa bildirilir.” hükümleri yer almaktadır.

Kanun ve yönetmeliklerde belirtilen hüküm çerçevesinde, Türkiye genelinde tescil edilmiş taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları içinde sit türleri içinde yeralan 7097 adet Arkeolojik Sit Alanı, 1009 adet Doğal Sit Alanı, 202 adet kentsel sit alanı, 138 adet tarihi sit alanı, 38 adet kentsel arkeolojik sit alanı, 379 adet diğler sit alanları olmak üzere toplam 8963’tür.

Türkiye genelindeki tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları arasında 50585 adet Sivil Mimarlık Örneğı, 7211 adet dinsel yapı, 7828 adet kültürel yapı, 1947 adet idari yapı, 907 adet askeri yapı, 2685 adet endüstriyel ve ticari yapı, 2430 adet mezarlık, 211 adet şehitlik, 5440 adet doğal varlık, 1537 adet kalıntı, 47 adet korunmaya alınan sokaklar olmak üzere toplam 81118’dır. 79 adet antik kent bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağılı 97 adet Müze Müdürlüğü ve bu

müdürlüklere bağlı 185 adet birim ve 130 adet ören yeri bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı [web], 2008).

Tarihi ve kültürel eserlerin korunmasına yönelik fotoğraflı kimlik bilgilerinin çıkarılarak bir havuzda toplanması ve ilgili kamu kuruluşlarının hizmetine açılması çalınmasını bir ölçüde etkileyecek unsurlarından başında gelmektedir. Bu eserlerin çalınması durumunda yurt içinde ve dışında arattırılabilmekte, bulunduğu taktirde bu envanter bilgileri ile kökeni ispat edilebildiği için iadesi de sağlanması mümkün olabilmektedir.

Uluslar arası kuruluşlar, çalınan eserin iadesinde, öncelikli olarak köken ülkeden esere ilişkin belgeleri talep etmektedir. Fotoğraflı envanter bilgileri, eserin kökenini ve kime ait olduğunu gösteren birer kimlik kartı gibidir. Eser ile ilgili yazılı ve görsel yayınlar da bir yerde kanıt olabilmektedir.

Türkiye’de bulunan müze ve ören yerlerinde, henüz envanter işlemleri tamamlanamamış ve bir kısım eserlerimiz ise fotoğraflanmamıştır. Eğer müzenin teşhirinde ve deposunda bulunan eserlerin fotoğraflı envanterleri yoksa ve periyodik kontrolleri yapılmıyorsa, çalındığı da fark edilememektedir. Fotoğraflı envanterleri varsa ve kontrolleri de gereği gibi yapılıyorsa, çalınan eserin farkına varılarak arattırılması yapılabilmektedir.

Topkapı Sarayı Müzesi’nin onarımı sırasında meydana gelen bir hırsızlık olayı, aradan iki sene altı ay geçtikten sonra, 08.11.1991 tarihinde hırsızın çaldığı 8 adet çiniyle birlikte yakalanmasından sonra tespit edilebilmiştir. Bilirkişi incelemesi için müzeye getirilen çinileri, uzmanlar tanımış ve hırsızlığın farkına varılmıştır. Onarım sırasında müzede çalışan sanık kalfa, duvardan söktüğü çinileri çantasına koyarak dışarı çıkarmıştır. Müze yönetiminin bu hırsızlık olayında durumu fark edememesinin nedeni, sarayın duvarlarında bulunan çinilerin fotoğraflı envanterlerinin yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla tespiti de mümkün olamamıştır.

Adana müzesinde 1992 yılında yapılan sayımda toplam 10588 adet eserin kayıp olduğu veya kayıtlarına uymadığı tespit edilmiştir. Eserlerin kayıtları dışında fotoğrafları ve ayrıntılı tanımları bulunmadığı için, yurt içi ve yurt dışında arattırılmamıştır. Bu nedenle, eserlerin bulunma imkanı tamamen ortadan kalkmaktadır (Karaduman, 2007: 173-174).

Tarihi ve kültürel eserlerin envanter işlemlerinin yapılmasına yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı Strateji Geliştirme Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda gerçekleşen, “Bilişim Teknolojileri ile Kültür Mirasımızın Korunması ve Türkiye'nin Tanıtılması” toplantısı yapılmıştır. Toplantıda Kültür ve Turizm Bakanlığı Müzeler Genel Müdürlüğü'nde görevli Uzman Yardımcısı Nurdan Atalan Çayirezmez tarafından Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ulusal Envanter Sistemi (TUES) Projesi ile koruma bölge kurulları aracılığıyla tescili yapılan eserlerin envanterlenmesine yönelik bir standardizasyon geliştirilmesi yönünde yapılan önemli adımlar anlatılmıştır. Çayirezmez proje hakkında;

“Bu çalışmaların paralelinde web tabanlı bir yazılımın geliştirilmesi, taşınmaz eserlere ilişkin her türlü bilginin burada depolanması ve sorgulanması hedeflendiğini bu arada coğrafi bilgi sistemleriyle uyumlu kullanıcı dostu bir sistem niteliğine sahip olacak yazılım taşınmaz eserlerin yönetilmesinde önemli çıkarımların yapılmasına yardımcı olacağını” ifade etmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Uzman Yardımcısı Cengiz Aydın ise yazma eserleri bilgi teknolojileri ile koruma yolunda kayda değer adımlar atıldığını belirterek,

“Yazma eserlerin sayısallaşma çalışmalarına 2004 yılında başladık ve 2007 yılı sonu itibarıyla 24 bin 700 adet yazma eseri sayısal ortama aktardık. Bu da yaklaşık 7 milyon sayfa yapıyor. Bu sayfalar bakanlığın web sayfasında yayınlanmaktadır. Bakanlığın tüm yazma eserleri tek web sayfasında www.yazmalar.org adresinde hizmete

açılmıştır. Şu anda bin 8 yüz adet yazma eserimiz kaldı. Bunu da bu yıl içinde sayısal ortama aktarmayı planlıyoruz.”

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdür Yardımcısı Semra Atınç ise,

“Genel müdürlük bünyesinde toplam 28 kütüphanede 165 bin 405 cilt yazma eser bulunduğunu, projenin ilk aşamasında yazma eserlerin sayfa sayfa bilgisayar ortamına aktarıldığını ve bir sayısal arşiv oluşturulduğunu” belirtmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma Eğitim Genel Müdürlüğü, Daire Başkanı Yener Altuntaş ise bilgi teknolojilerine yönelik yürüttükleri projeler hakkında;

“Birinci projemiz halk kültürü bilgi belge merkezinin sayısal ortama aktarılması. 1960’lı yıllardan bugüne saha çalışmaları sırasında elde edilen halk kültürü konulu verilerden, bilgi belge merkezimizde toplanmış 133 bin 982 adet belge mevcut. Halk kültürünün bütün alanlarında, bunların kümeleme çalışmaları yapılıyor, tasdikleri yapılıyor ve tasdikler yapıldıktan sonra sayısal ortama aktarılacak. Bunlar mevzuatın bize verdiği olanaklar çerçevesinde sayısal ortama aktarılarak özellikle üniversitede sosyal bilimler alanında çalışan öğrencilerin ve kültür konusunda çalışan araştırmacıların hizmetine sunulacak. Bunda son aşamaya gelmiş durumdayız.

İkinci projemiz bizim 2003 yılında UNESCO ile birlikte imzalanan sözlü kültürel mirasın korunması çalışmaları çerçevesinde somut olmayan kültürel mirasın envanteri çalışmaları. Bu envanter çalışmalarına da başlamış durumdayız. Bununla ilgili arşiv bilgi belge merkezimizde bir yazılımımız var. O yazılım üzerinden bu çalışmayı yürütüyoruz. Burada öncelikli olarak Mayıs ayı sonunda yapılacak Güneydoğu Avrupa Ülkeleri sözlü kültürel mirasın korunması ve

arşivlenmesi konusunda ki bilimsel toplantıya yetiştirilmesi hedefleniyor.” şeklinde yapılan çalışmalar hakkında bilgi vermişlerdir (Bt haber [web], 2008).

Türkiye’deki tarihi, arkeolojik, etnografik, ekolojik, mimari, sanatsal ve kültürel bütün varlıkların belgelenmesi, envanterinin çıkarılması, kurtarılması, korunması, onarılması, tanıtılması ile bu alanlarda bilimsel etkinliklerin, sanatsal ve kültürel yaratıcılığın ve yeni çalışmaların geliştirilmesi ve teşvik edilmesi ve bu zenginliklerin gelecek kuşaklara kalabilmesi için her türlü eğitim ve çalışmanın yapılması; bu amaçlar doğrultusunda ulusal ve uluslar arası kamuoyunun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi ve bu konuda faaliyet gösteren ulusal ve uluslar arası kuruluşlar ile işbirliği içerisinde kamu yararına hizmet vermeyi amaçlayan sivil toplum kuruluşları arasında Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı (TASK) gelmektedir.

“Türkiye kültür emanetlerinin korunması, her tür tahribatın önünün alınması ve bu değerlerin uluslararası kamuoyuna tanıtılması” ilkesinden hareketle kurulan TASK, amacına ulaşabilmek için, öncelikli olarak, kültürel varlıkların korunması için geliştirilecek ulusal strateji ve uygulamalar için gereksinim duyulan, TAY (Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri) Projesi’nin başlatarak, Türkiye’nin arkeolojik envanterinin tamamlanmasını hedeflemektedir. Koruma programlarının etkinliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesinde, bütün sosyal aktörlerin katılımını ve elde edilen bilginin ulusal ve uluslar arası düzeyde karşılıksız paylaşımını en önemli etken olarak kabul etmektedir (Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı TAY Projesi [web], 2008).

Eski eserlerin envanter bilgilerinin çıkarılma işlemlerinin devam etmesi ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“Yurt içinde çalınan eserlerin fotoğraflı envanter bilgileri, bakanlığa bağlı müze müdürlüklerine, özel müzelere, koleksiyonerlere, eski eser ticareti yapanlara ve müzayede evlerine gönderilmektedir.

Yurt dışına çıkışların önlenmesi amacıyla fotoğraflı envanter bilgileri Gümrük Müsteşarlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı'na gönderilerek tüm gümrük kapılarının uyarılmasının sağlandığı, eski eser kaçakçılığı yapanların yakalanması amacıyla Valilikler, Müzeler, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı birimleri ile koordinasyon sağlanmaktadır.

Ancak eski eserler ile ilgili henüz envantere kayıt işlemleri devam ettiğinden dolayı mevcut kayıtların kurumlar arasında intranet ağı ile paylaşılabilmesi nedeniyle bu suçla mücadelede bürokratik işlemler artmaktadır.

Taşınır ve taşınmaz bütün kültürel varlıkların tescil edilerek envanter işlemlerinin tamamlanması ve bu konuda sürdürülebilir politikaların devam ettirilmesi, dijital kayıtların oluşturulup arşivlenmesi gerekmektedir.”

Vakıflar Genel Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin yanıtı şöyledir:

“Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait tüm eserler tescilli, tapulu ve dijital kayıtları bulunmaktadır. Ülkemizde bulunan eserlerin envanter işlemlerinin yapılması eserin kaybolması veya çalınması halinde onu bulmamıza yönelik elimizdeki ön önemli delildir.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin ise bu konudaki düşünceleri aşağıda belirtilmiştir:

“Müzemizde bulunan eserlerin envanter işlemleri tamamlanmış ve yeni gelen eserlerle ilgili işlemler devam etmektedir. Envanter işlemi olmayan bir eserin yurtdışına kaçırılması durumunda o eseri ülkemize kazandırmak çok zordur.”

Tarihi ve kültürel eserlerin envanter işlemlerinin en kısa süre içerisinde tamamlanması görüşme yapılan kamu görevlilerin ortak görüşleri arasında yer almaktadır. Konuya ilişkin son yıllarda gerek Bakanlığın gerekse sivil toplum kuruluşlarının proje çalışmaları büyük önem taşımaktadır.

5.9. Define Aranmasına Yönelik İşlemlerde Mevzuat ile Uygulama Arasında Farklılıkların Olması

“Define toprak altına gömülerek saklanmış para veya değerli eşyalardır. Defineyi bulmak için kazı yapan veya yaptıran kimseye defineci denir” (Türk Dil Kurumu [web], 2008). Define arama Medeni Kanunun 696 ve 697’nci maddeleri ile Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına bir hak olarak verilmiştir. Define aramak isteyenler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile bu kanuna dayanılarak hazırlanan Define Arama Yönetmeliği hükümleri uyarınca define arayabilirler.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunun 50. maddesinde “Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir. Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır. Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir.” hükmü bulunmaktadır. Anılan kanun maddesi çerçevesinde Resmi Gazetede 27.1.1984 tarih ve 18294 sayı

ile yayımlanan Define Arama Yönetmeliği'nde ise Define aramak isteyenler, define arayacakları yerdeki mülki amirliğe bir dilekçe ile başvururlar (Madde 5).

Dilekçeye, define aranılacak yerin İl Bayındırlık Müdürlüğünden tasdikli, 1/500 ölçekli tesviye münhanili haritası veya krokisi, kroki çıkarılmayacak ev veya bunun gibi yerler ise, ada, pafta, parsel, çap numaralarını belirtir vaziyet planı, uzaktan ve yakından çekilmiş net fotoğrafları, sahipli ise, gerçek kişilerden, noterden tasdikli muvafakatname, tüzel kişilerden ise yetkili organlardan alınacak muvafakatname eklenir (Madde 7). Daha sonra müze uzmanı, sözkonusu yeri inceler (Madde 8). 2863 sayılı kanuna tabi bir yer olmadığına karar verirse, müze müdürlüğünce kişiye “Define Arama Ruhsatı” verilir. Define kazısı, müze uzmanı başkanlığında, define arayıcısının da katılımıyla, İçişleri Bakanlığı temsilcisi ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı temsilcilerinin nezaretinde yapılır (Madde 11).

Define aranacak yer 100 metrekareyi geçemez. Define arama ruhsatı bir yıl sürelidir. Define kazısı aralıksız en çok bir ay sürer (Madde 10). Define aramalarında her türlü masraf arayıcıya aittir. Define kazısı sırasında herhangi bir kültür varlığına rastlanması halinde, kazı durdurularak Bakanlığa haber verilir. O andan itibaren define kazısı, kurtarma kazısı şeklinde, müze müdürlüğünce yürütülür. Define arayıcısı bu konuda herhangi bir hak veya tazminat talebinde bulunamaz (Madde 16). Define aramasında çıkan buluntular, Bakanlıkça tayin edilecek en az üç kişilik bir uzman heyetine incelettirilir. Elde edilecek buluntular kültür ve tabiat varlığı iseler, müzelere, define iseler Maliye ve Gümrük Bakanlığına teslim edilir. (Madde 17). Bulunan definenin Maliye ve Gümrük Bakanlığı tarafından geçer akçe olarak değeri tespit edilir. Define, Hazineye ait arazide bulunmuşsa, % 50'si arayıcıya, özel ve tüzel kişilere ait arazide bulunmuşsa, %40'ı arayıcıya, % 10'u ise mülk sahibine verilir (Madde 18) hükümleri bulunmaktadır.

Kaçak kazı yapanların kullandıkları aletler arasında bulunan ve herhangi bir eser çıkarmasa da, kazma, kürekle sit alanlarında büyük ölçüde tahribata neden olan detektör kullanımı ile ilgili mevzuatımızda yasaklayıcı herhangi bir hüküm bulunmamaktadır.

Yargıtay Ceza Kurulu’nun dedektörler ile ilgili 18.04.1985 tarihli kararında, “Definenin kesin yerini saptamaya çalışan sanıkların eylemi, uygulama aşamasına varmayan hazırlık hareketi derecesinde kaldığından, definenin yerini saptamış olsalar bile, ileride neye yönelik girişimde bulunacakları belli olmadığından, olayda define arama suçunun unsurları oluşmaz.” kararı vermiştir (Yargıtay [web], 2008). Kararın dedektörlerin kullanımı ile ilgili olarak definenin tespit edilmesinin suç olmadığı, ancak tespit edilen yerde izinsiz kazı yapmaları halinde suçun unsurlarının oluşacağı değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla birlikte Türkiye’de dedektörlerin satılmasında herhangi bir yasal müeyyide bulunmamaktadır.

1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanununun amir hükümleri gereğince Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün 05 Nisan 2001 tarih ve 2902 sayılı genelgesi ile Valiliklerden, dedektör kullanımının yasaklanması istenmiştir. Bugüne kadar Türkiye genelinde 30 ilde dedektör kullanımı yasaklanmıştır. Jandarma Genel Komutanlığı tarafından 2001-2006 yılları arasında eski eser kaçakçılığı olaylarında ele geçirilen kaçak kazı malzemeleri tablo-8’de gösterilmiştir.

Tablo-12: 2001-2006 Yılları Arasında Eski Eser Kaçakçılığı Olaylarında Ele Geçirilen Malzemelerin Dağılımı

MALZEME	2001	2002	2003	2004	2005	2006	GENEL TOPLAM
MUHTELİF KAZI MALZEMESİ (KAZMA,KÜREK, VB:)	597	915	1.303	1.391	1.469	1.832	7507
DEDEKTÖR	75	99	142	153	212	216	897
FÜNYE	14				3	200	217
İŞ MAKİNASI	11	13	38	34	41	43	180
SANİYELİ FİTİL	121		4	7	1	1	134
DİNAMİT LOKUMU	16		4	9	44		73
JENERATÖR	2	2	8	15	16	28	61
GAZ MASKESİ	1	3	1		8	7	20

Kaynak: Jandarma Genel Komutanlığı Verileri, 2007

Dedektör kullanımına yönelik herhangi yasaklayıcı bir hüküm bulunmamasına karşın tablo-12’de görüldüğü gibi kaçak kazılarda ele geçirilen malzemelerin başında dedektör gelmektedir.

Define aranmasına yönelik işlemlerde mevzuat ile uygulama arasında farklılıkların olması konusu ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“Suçun önlenmesine yönelik herhangi operasyonel bir kolluk gücümüz bulunmamaktadır. Müzayedelerin ve yasal define kazılarının takibi, koleksiyonlardan çalınan eserlerin arattırılması, müzeler, ören yerleri, höyükler ve tümülüslerden çalınan eserlerle ilgili bakanlık ve ilgili kurum ve kuruluşlar arasında gerekli işlemlerin yapılmaktadır. Dedektörler ile ilgili Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yasal düzenleme çalışması devam etmektedir.”

Jandarma Genel Komutanlığı yetkilisinin konuya ilişkin düşünceleri şöyledir:

“Dedektör, kaçak kazılarda kullanılan malzemelerin müsaderesi ve koleksiyonerlerle ilgili denetim ve yaptırımlar konusunda aksaklıkların giderilmesi amacıyla yeni hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin ise konu ile ilgili değerlendirmeleri aşağıda belirtilmiştir:

“Yasaların uygulanmasında mevcut yasal düzenlemeler arasında koordinasyon yeterlidir, ancak zaman içerisinde değişen ve gelişen koşullar çerçevesinde yapılan hukuki normların yeniden oluşturulmasının faydalı olacaktır.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin konuya ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Türkiye’de eski eserlerin korunmasında en büyük sorun kaçak kazılardır. Kaçak kazıların önlenmesi için kesinlikle dedektörler ile ilgili düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Aksi halde birçok tarihi ve kültürel eserimiz zarar görecektir veya kaçırılacaktır.”

Dedektörler ile ilgili adli ve idari uygulamalarda farklılığın giderilmesine yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Mevzuat çalışmalarının en kısa süre içerisinde tamamlanması görüşme yapılan kamu görevlilerinin düşünceleri arasında bulunmaktadır.

5.10. Mali Kaynak Yetersizliği

Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesi mücadele eden kurumlara ayrılan bütçenin yeterli olması kültürel zenginliklerimizin orijinal haliyle gelecek kuşaklara aktarılması, suçun azaltılması ve toplumda kültürel bilincin geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2000-2008 yılları arasındaki Genel Bütçe içindeki payı tablo-4’de gösterilmiştir.(bkz. s.49)

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2000-2008 yılları arasında Genel Bütçeden aldığı pay % 0,37- % 0,48 arasında değişmektedir. Işık’a göre (2005: 6) Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın genel bütçe içindeki yeri % 0.2-0.3 oranlarında olması Bakanlığa ve bağlı birimlerindeki donanım, onarım vb. harcamalarda ve eski eser satın alımlarında yetersiz kalmaktadır. Yurt içinde yasadışı yollarla yüksek fiyat veren eski eser ticareti yapanların bulunması, yurtdışında eski eser pazarlarının bulunması ve kültür varlıklarının yüksek fiyatlara alınması, yurt içindeki vatandaşların müzelere eser getirmelerine mani olmaktadır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın diğer kamu kuruluşları ile birlikte 2007-2008 yılındaki genel bütçeden aldığı payı gösteren tablo-5’de gösterilmiştir.(bkz. s.50)

Tablo-5’de görüldüğü üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın 2008 yılında Genel Bütçeden aldığı ödenek miktarı 10.208.000 YTL daha fazla olmasına rağmen 2007 yılına göre yüzde olarak aldığı payda % 0,03’lük bir düşüş gözlenmektedir. 2007 yılındaki Genel Bütçedeki payı % 0,40, 2008 yılında ise % 0,37 olarak görülmektedir.

Mali kaynak yetersizliği konusu ile ilgili olarak farklı kamu görevlilerinin görüşlerine aşağıda yer verilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilisi ile yapılan görüşmede şu fikirleri beyan etmiştir:

“Eski eser kaçakçılığı ile mücadeleye yönelik Bakanlık bütçesinin yetersiz olup, personel ve araç-gereç takviyesinin öncelikli olarak yapılması gerekmektedir.”

Emniyet Genel Müdürlüğü yetkilisinin konuya ilişkin düşünceleri şöyledir:

“Koordinatör kurumun Kültür ve Turizm Bakanlığı olması nedeniyle bütçe yönünden eski eser kaçakçılığı ile en geniş kapsamda mücadele edecek şekilde bütçesinin ve personel sayısının artırılması gereklidir.”

Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilisinin ise bu konudaki görüşleri aşağıda belirtilmiştir:

“Bakanlığa ayrılan bütçenin yeterli olduğunu düşünmüyorum. Müzelerde çalışan görevlilerin müze dışındaki görevlerine rahat gidebilmesi için araç ve personel takviyesinin yapılması gerekmektedir.”

Görüşme yapılan kamu görevlileri Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesinin yeterli olmadığı görüşündedir. Bununla birlikte araç ve personel takviyesinin yapılmasının önemi vurgulanmıştır.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlk çağlardan günümüze kadar birçok uygarlığın yaşadığı ve medeniyetlerin birleşme noktası olarak kabul edilen Türkiye, tarihi ve kültürel mirası ile çevre değerleri bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. Bu ülkenin sahip olduğu eski eserler, geçmişte yaşayan insanların mirası ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken değerlerdir.

18. yüzyıldan itibaren Avrupa ve Amerika'da bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler çerçevesinde gerçekleşen Sanayi İnkılabı ile birlikte ülkelerin ekonomik refah seviyesi artmış ve insanların kendilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak imkanlar doğmuştur.

Ekonomik problemleri çözülen insanların bir kısmı eski eserlere ilgi göstermiş ve Osmanlı İmparatorluğu hakimiyetinde bulunan topraklar başta olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan tarihi ve kültürel eserleri önce görmek sonra yağmalamak suretiyle ülkelere götürmüşlerdir. Batı'da gelişen koleksiyonculuk ve müzecilik faaliyetlerine paralel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan eski eser kaçakçılığı imparatorluğun yıkılmasında en yüksek seviyeye çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda bugün kültür varlığı olarak da tanımlanan yapıtlar karşı çeşitli düzenlemeler getirilmiştir. Dinselliği ve gündelik hayatta topluma sağladığı işlev açısından eski eserlerin korunması anlayışı içerisinde özellikle vakıf kurumunun yaptığı katkılar ile birçok anıtsal yapı oluşturulmuş ve bu kurumun sağladığı imkanlar çerçevesinde bakım ve onarımları gerçekleştirilmiştir. 1846 yılında kurulan ilk müze olan İstanbul Aya İrini Kilisesi ile eski eserlerin korunması yönünde ilk adım olarak kabul edilmektedir.

İlk müzenin kurulması ile birlikte tarihi ve kültürel esere yönelik gelişen koruma bilinci, bugün için küçümsenmeyecek bir konuma gelmiştir. İlki 1869 yılında olmak üzere 1874, 1884 ve 1906 yıllarında Osman Hamdi Bey'in

öncülüğünde çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnameleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda eski eserlerin hukuki olarak korunmasında atılan önemli adımların başında gelmektedir.

Atatürk'ün önderliğinde yeni rejim Türkiye'de geçmişte yaşamış medeniyetlere ait eserlerin ortaya çıkarılması ve korunması konusunda gereken teşviki yapmıştır. 1920 yılında Türk Asar-ı Atıka Müdürlüğü'nün kurulması, 1922 yılında Müzeler ve Asar-ı Atıka Hakkında Talimatname başlıklı genelgenin çıkarılması, 1927 yılında Konya'da bulunan Mevlana Tekke ve Türbesinin müzeye çevrilmesi, 1928 yılında Etnoğrafya Müzesinin açılması, 1930 yılında anıtsal yapıların envanterinin hazırlanması, Cumhuriyet kurulmadan önce çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnamelerinin 1930 yılında revize edilmesi, eski eserlerin korunmasına yönelik çalışmalar yapan ve koruma ilkelerini belirleyen Türk Tarihini Tetkik Cemiyeti'nin 1931 yılında Atatürk tarafından kurulması ve 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını alması, 1935-1936 yıllarında ise Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin açılması genç Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında eski eserlerin korunmasına ve kaçakçılığının önlenmesine yönelik yapılan çalışmalar arasında yer almaktadır.

1930 yılında revize edilen çıkarılan Asar-ı Atıka Nizamnamesi 1973 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 1973 yılında çıkarılan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile Türkiye yeni ve düzenli bir yasaya sahip olmuştur. Bu yasa 10 yıl sonra yürürlükten kaldırılarak, yerine 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kabul edilmiştir. 1987 yılında çıkarılan 3386 sayılı Kanun ve 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kanun'un bazı maddeleri değiştirilmiştir. Yapılan bütün idari ve hukuki düzenlemelere rağmen eski eser kaçakçılığı ülkemizde halen varlığını sürdürmektedir.

Ulusal mevzuat ile uluslar arası mevzuat arasındaki ülkeden ülkeye varolan farklılar nedeniyle eski eser kaçakçılığında kaynak ülke konumunda bulunan Türkiye açısından problemler oluşturmaktadır. Uluslar arası imzalanan sözleşmeler ve anlaşmalar eski eserlerin korunmasına yönelik önemli girişimler olmasına rağmen ülke mevzuatlarının farklı olması nedeniyle yurtdışına yasadışı yollarla kaçırılan eserlerin ülkeye iadesinde zorluklar yaşanmaktadır.

Cumhuriyetin kurulduğundan bugüne kadar geçen zaman içerisinde yabancı ülkelerde bulunan eski eserlerin iadesine yönelik yapılan çalışmalarla, eserlerin bir kısmı Türkiye'ye tekrar kazandırılmıştır. Ancak yurtdışında eserin iadesine yönelik çalışmada temel alınması gereken unsurlardan birisi de eski eserlere ait fotoğraflı envanter çalışmalarının tamamlanmasıdır. Envanter çalışmalarının tamamlanması yönünde kurumların çalışmalarında son yıllarda önemli bir ivme kazandığı görülmekle birlikte henüz bitirilememiştir.

Kültürel varlıklara karşı işlenen suçlar ile ilgili adli işlemler İçişleri Bakanlığı (Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı) ve Gümrük Müsteşarlığı (Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü) tarafından yürütülmektedir.

Türkiye'de eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik adli ve idari yönden görev yapan; Kültür ve Turizm Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı'nın (Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü) eski eser kaçakçılığına yönelik gerek kurum içi mevzuat çalışmaları, dijital veri bankası ve envanter işlemlerinin tamamlanmasına yönelik faaliyetler, yabancı ülkelere iadesi talep edilen kültür varlıkları ile ilgili girişimler, yapılan operasyonlar suça karşı atılan en önemli adımlar arasında yer almaktadır.

Kolluk kuvvetlerinin sorumluluk bölgesinde ve özellikle Polis ve Jandarmanın görev alanında yapılan başarılı operasyonlar neticesinde birçok eski eser hırsızlığı ve kaçakçılığı olayı ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yurtdışından Dışişleri Bakanlığı ve Türk İnterpolü aracılığı ile bazı eserlerin yeniden ülkeye kazandırılmasındaki özverili çalışmaları suça karşı devletin mücadelesi bakımından önem teşkil etmektedir.

Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'nın istatistiki verileri incelendiğinde, 2000'li yıllardan sonra ele geçirilen eski eser, olaylarda kullanılan suç aleti ve yakalanan şüpheli sayısında önemli bir artış görülmekle

birlikte bu dönemde ortaya çıkan ekonomik problemlerin suçun artmasının nedenleri arasında gösterilmektedir.

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunlar arasında; kurumlar arası işbirliği sorunları, suçun önlenmesine yönelik toplumda yaşayan bireylerdeki kültürel bilincin yeterli düzeyde olmaması, eski eser kaçakçılığının önlenmesinde kitle iletişim araçlarının üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmede yetersiz kalması, para ve hapis cezalarının caydırıcılıktan uzak olması ve uygulanmasına yönelik mevzuatta yetersizliklerin olması, ikramiyelerin ihbar mekanizmasını çalıştırmada yetersizliği, koleksiyonerler ile ilgili mevzuat sorunları ve yeterli denetimin istenilen düzeyde olmaması, eski eserlerin envanter bilgilerinin çıkarılma işlemlerinin devam etmesi, define aranmasına yönelik işlemlerde mevzuat ile uygulama arasında farklılıkların olması, mali kaynak yetersizliği konuları tespit edilmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gümrük Müsteşarlığı (Gümrükler Muhafaza Genel Müdürlüğü), Vakıflar Genel Müdürlüğü, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ve Anadolu Medeniyetleri Müzesi yetkilileri ile yapılan mülakatlarda vurgulanan genel argüman kurumlar arasında koordinasyonun istenilen düzeyde olmadığıdır.

Kurumlar arası eşgüdüm ve koordinasyonun yetersiz olması Sayıştay Raporunda da belirtilmiştir. T.B.M.M. tarafından 28.06.2006 tarihinde kabul edilen 9.Kalkınma Planı'nda da (2007-2013) eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik kurumların farklı mevzuat hükümlerine tabi olmasına rağmen arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin artırılmasının önemi ifade edilmiştir.

Fransa'da kültürel varlıklara karşı işlenen suçlarla ilgili kurumlar arası işbirliği ile oluşturulan irtibat noktası görevini üstlenen Adli Polis Merkez Müdürlüğü'ne bağlı Kültürel Varlıkların Kaçakçılığına Karşı Mücadele Merkez Ofisi ile Türkiye'de kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları ile hazırlanan İnsan Ticareti ile Mücadele Raporunun suçla etkin mücadele etme

yönünde atılan adımlar olarak değerlendirilmektedir. Her iki çalışma Türkiye’de eski eser kaçakçılığına karşı kurumlar arası koordinasyonun sağlanması konusuna çok önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler arasında suçun önlenmesine yönelik olarak toplantı, seminer, panel ve diğer organizasyonların yapılmadığı kurumların kendileri tarafından hazırlanan faaliyetlerin kurum çalışanlarının dışına çıkmadığı gözlenmiştir. Ankara Üniversitesi tarafından 1989 yılında düzenlenen “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu” kuşkusuz bu konuda önemli faaliyet olmakla beraber sempozyum akademik personelin katılımı ile sınırlı kalmıştır.

Kurumların kendilerine ait kaçakçılığın önlenmesine yönelik dijital veri bankalarının oluşturulduğu ancak veri bankalarında bulunan bilgilerin ilgili tüm kurumların istifadesine açılmadığı ifade edilmiştir. Adli işlemler yapan kurumların dışındaki kurum ve kuruluşlarla yapılan resmi yazıların belli bir zaman aldığı üzerinde durularak suçun önlenmesine yönelik işlemlerin daha yavaş ilerlediği vurgulanmıştır.

Çağdaş bir toplum olmanın ve bu toplumu değerleri ile birlikte gelecek kuşaklara aktarabilmenin koşullarından biri de kültürel varlıkların insanlığın ortak mirası olduğu bilinciyle muhafaza etmektir. Türkiye’de yaşayan insanların kültürel değerler konusunda yeterli bilincin gelişmemesi yüzünden eski eser kaçakçılığı ile mücadele eden kurumlara yeterli haber desteği verilememektedir. Bu durum suç ile mücadele eden kamu kurum ve kuruluşlarını yalnız bırakmaktadır. Ayrıca eski eser kaçakçılığının bir ekonomisinin olması bu kaçakçılık ağının içine giren insanlara yasa dışı kazançlar getirebilmektedir. Özellikle düzenli geliri olmayan kaçakçılık bağlantılarına girmeyi başarabilen yoksul kimseler için bu durum cazip olabilmektedir.

Kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik son yıllarda kamu ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın

Müze Kart uygulaması, Anadolu Medeniyetleri Müzesinin ve bazı sivil toplum örgütlerinin özverili çalışmaları ile TRT-2 ve bazı özel televizyon kanallarında yapılan programların bireylerde oluşan kültür bilincin geliştirilmesine katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesi konusunda medyanın üzerine düşen görevini yerine getirmediği ve kamuoyunu bilgilendirmediği gerçeğinin uzmanlar tarafından paylaşılmasıdır. Medyanın haberin gündem oluşturup oluşturmayacağı anlayışı içerisinde yayın yapmasının doğru bir yaklaşım olmadığı gibi uzmanların görüş ve değerlendirmeleri alınmadan yakalanan eski eserlerin değerleri hakkında yazılı ve görsel basında abartılı haber yapılması kötü niyetli ve ekonomik yönden problemli kişiler ile yasadışı örgütlerin iştahını kabartmaktadır. Medyanın etik ve korumacı değerlerin üzerinde durması ve eski eserlerin korunması ile kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik eğitici programlar hazırlamasının gerektiği değerlendirilmektedir.

Eski eser kaçakçılığının önlenmesine yönelik suçla mücadelenin yanında özellikle son 30 yılda çıkarılan hukuki normlar bu suçla mücadeleye yönelik atılan adımların başında gelmektedir. Mevzuatın günün gelişen koşulları ve uluslar arası normlara göre yeniden düzenlenmesinin gerekli olduğu, ancak cezai yaptırımların istenilen düzeyde olmadığı ve suç işleyeni ıslah edici bir yanının bulunmadığının ortaya çıkmasıdır.

Eski eserlerin bulunduğu müzelerde 2000’li yıllardan sonra alınan güvenlik tedbirlerinin arttırıldığı gözlenmektedir. Elektronik kamera sisteminin kullanılması ve özel güvenlik hizmetinin sağlanması şüphesiz müzelerin güvenliği ve eserlerin korunmasını kolaylaştırmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün istatistiki verilerinde eski eser kaçakçılığı olaylarında azalma görülmektedir. Ancak eserler ile ilgili envanter çalışmalarının devam etmesi istatistiki değerlerin incelenmesinde gerçek bulgulara gidilmesini güçleştirmektedir.

Koleksiyonculuk ve eski eser alımı konusunda Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yönetmelik çalışmalarının olduğu bilinmektedir. Eğitim şartı aranmaksızın koleksiyonculara belge verilmesi düşündürücüdür. Kültürel varlıklar ile ilgili dünyada uygulaması yapılan köken belgesi olarak ifade edilen kontrol şekli Türkiye’de uygulanmamaktadır.

Eski eserlerin envanter işlemlerinin devam ettiği Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilileri ile yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Bakanlığın TUES (Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Ulusal Envanter Sistemi) projesi ile yazma eserlerin dijital ortama aktarılması çalışmalarının yanısıra sivil toplum kuruluşlarının Türkiye’de bulunan tarihi, arkeolojik, etnoğrafik, ekolojik, mimari, sanatsal ve kültürel varlıkların belgelenmesi, envanterinin çıkarılması, kurtarılması, korunması, onarılması ve tanıtılması ile ulusal ve uluslar arası kamuoyunun bilinçlendirilmesine yönelik girişimlerin eski eserlerin korunmasına önemli katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Dedektör kullanıma yönelik idare tarafından bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Ancak Yargıtay Ceza Kurulu’nun 18.04.1985 tarihli kararında dedektörlerin kullanımı ile ilgili olarak definenin tespit edilmesinin suç olmadığı, ancak tespit edilen yerde izinsiz kazı yapılması halinde suçun unsurlarının oluşacağı belirtilmiştir. Bu karar ile birlikte Türkiye’de dedektörlerin satılmasında yasal bir müeyyide bulunmamaktadır. Ancak Jandarma Genel Komutanlığı’nın 2001-2006 yılları arasında suç ile ilgili ele geçirilen malzemelerin istatistiği incelendiğinde muhtelif kazı malzemesinin dışında en çok dedektörün olduğu gözlenmektedir. Dedektör kullanımına yönelik yeni düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği kurum yetkilileri tarafından belirtilmektedir.

Eski eserlerin korunması ve kaçakçılığının önlenmesi ile mücadele eden kurumların başında gelen Kültür ve Turizm Bakanlığı b t cesinin yeterli olmadığı görüşünü ifade eden uzmanlar b t cenin artırılması ile birlikte personel ve araç-gereç takviyesinin yapılmasının faydalı olacağı sentezinde birleşmektedirler.

Bütün yapılan çalışmaların ışığında, Türkiye’de eski eser kaçakçılığına karşı alınan hukuki ve idari düzenlemelerin suçun önlenmesine yönelik faaliyetlere bir ivme kazandırdığı şüphesizdir. Günün gelişen koşullarına uygun şekilde suçla mücadelede; yeni yöntemlerin geliştirilmesi, yasal mevzuatın uyumlu hale getirilmesi, aynı konuda çalışan birimler arasındaki koordinasyonun etkinliğinin artırılmasının önemi büyük olacaktır.

Eski eserlerin fotoğraflı envanter işlemlerinin tamamlanması, müze ve ören yerlerinin güvenliğin personel ve araç-gereç yönünden takviye edilmesi, suçun önlenmesi ile ilgili toplumda bireylerin kültürel bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerinin hazırlanması, yazılı ve görsel basında haber ve programların yapılması, suçun ihbar eden ve suç işleyeni yakalayan kolluk kuvvetlerine verilecek ikramiyeler ile ilgili yapılacak hukuki düzenlemeler Türkiye’de eski eserlerin korunmasına ve kaçakçılığının önlenmesine katkı sağlayacaktır.

7. ÖNERİLER

(1) Türkiye'nin sahip olduğu yüzyıllar boyunca oluşan ve günümüze kadar uygarlıklar aracılığı ile ulaşan kültür varlıklarının tahrip edilmesini, çalınmasını ve yurt dışına kaçırılmasını önlemek için atılması gereken en önemli adım, mevcut veya kazı neticesinde bulunan eski eserlerin zaman kaybetmeksizin Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından uluslararası kriterlere uygun fotoğraflı envanter işlemlerinin tamamlanmasıdır.

(2) Birçok medeniyete ev sahipliğı yapan bu ülkede gerçekleştirilen arkeolojik kazılarda bulunan eski eserlere ait fotoğraflı envanter bilgilerinin Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından oluşturulacak dijital veri bankası sistemine aktarılmasıdır. Dijital veri bankası sistemi ile ilgili yapılacak yasal düzenlemeyle birlikte eski eser kaçakçılığını adli veya idari yönden sorumlu kurum ve kuruluşlar arasında intranet ağıının kurulması faydalı olacaktır. Bu çalışma ile çalınan veya kaybolan eserlerin elektronik ortamda veri girişı yapılarak, kurumlar arası bürokrasi azaltılacak olup, denetim ve kontrollerin daha etkin ve verimli yapılması sağlanmış olacaktır. Dijital veri bankası projesinin hayata geçirilmesine yönelik Bakanlığın personel ve malzeme ihtiyacının giderilmesi ve proje ile ilgili bütçeye ilave yapılması gerekmektedir.

(3) Yazılı ve görsel basının eski eser kaçakçılığının önlenmesindeki rolünün tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Toplumda yaşayan bireylerde oluşan kültürel bilincin geliştirilmesini sağlamaya yönelik devlet ve sivil toplum kuruluşlarının katkıları ile televizyon ve radyoda bir kültür kanalı açılmalıdır.

(4) Üniversiteler ile kamu kuruluşları arasında iletişimin arttırılması büyük önem arz etmektedir. Organize edilen sempozyum, panel ve toplantıların sadece organize eden kurumun yetkililerinin katılımı ile kalmayıp, eski eser kaçakçılığı konusunda çalışma yapan bütün kurumlar ve uzmanlar davet edilmelidir.

(5) Eski Eser Kaçakçılığının önlenmesine yönelik ulusal ve uluslar arası gelişmelerin değerlendirilmesi ve yeni stratejilerin geliştirilmesi konusunda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın organizesinde kolluk güçlerinin katılımı ile 6 ayda bir değerlendirme toplantısı yapılmalıdır.

(6) Lise düzeyinde seçmeli ders olarak okutulan sanat tarihi dersinin zorunlu hale getirilmesi ve kültürel varlıkların bulunduğu bütün müzelere ilköğretim öğrencilerinden başlamak üzere bütün öğrencilerin yılda en az bir defa da olsa ziyaret etmeleri teşvik edilmelidir.

(7) Eski eser kaçakçılığı ile mücadele eden kolluk kuvvetlerine kanunda ikramiye verilmesi ile ilgili hüküm bulunmasına rağmen Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı yetkilileri ile yapılan görüşmede şimdiye kadar herhangi bir ikramiye verilmediği konuya yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerinin mevzuat çalışmasının olduğunu belirtilmiştir. Tarihi ve kültürel zenginliğin korunması amacı ile eserleri bulanlara, haber verenlere ve yakalayan kolluk görevlilerine yapılacak mevzuat değişikliği ile birlikte ikramiyelerinin verilmesi ve ikramiye miktarlarının yükseltilmesi kültürel bilincin gelişmesine ve suçların azalmasına neden olacaktır.

(8) Karaduman'ın (2007: 46) önerdiği gibi kültür varlıklarını koruyacak olanlar, o kültür varlıklarının sahibi durumundaki toplumlardır. Toplumlar tarafından bu gerçekleştirildiği takdirde, eski eser tahribi ve kaçakçılığı da olmayacaktır. Ancak bu mümkün olmadığı takdirde eski eser kaçakçılarına karşı, toplum adına devletin, kültür ve tabiat varlıklarını koruma zorunluluğu vardır. Günümüzde bu görevi yerine getiren kamu kurum ve kuruluşları arasında gelişen ve değişen şartlar çerçevesinde gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

(9) Kültürel bilincin kazanılması konusunda aile ve okul ortamında yeterli eğitim ve öğretimi almayan gençlerin kültürel varlıkların korunması konusunda yeterince hassas davranamayacağı bir gerçektir. Kültürel mirasın korunması ve kültürel bilincin geliştirilmesine yönelik sivil toplum kuruluşların faaliyetlerinin

tabana yayılması ve kamu kuruluşlarının destek vermesi ülkenin sahip olduğu geçmişine ve zenginliklerine olan duyarlılığı artıracakı düşünülmektedir.

(10) Eski eserlerin korunmasında önemli bir vazife yürüten müzelerde görevli personel sayısının arttırılmasında fayda görölmektedir. Müzelerde güvenlik görevlisi sayısının arttırılması ve elektronik kamera sisteminin kurulması, eski eser hırsızlığı ve kaçakçılığının azalmasına neden olacaktır.

(11) Müzelere gelen ziyaretçilerin sayıları dikkate alınarak, ziyaretçi sayısının az olduğu müzelerin ziyaretçi sayısı fazla olan müzeler ile birleştirilmek suretiyle büyük merkez müzelerinin kurulması faydalı olabilir.

(12) Yalnız sanat eseri ve antika eser hırsızlığı konularında uzmanlaşmış bölümleri bulunan Kanada, Fransa, İtalya ve ABD gibi ülkeler gibi (Prott& O'keefe, 1992'den akt. Akipek, 1999:81) Türkiye'de eski eser kaçakçılığı ile mücadele eden kolluk güçlerinde bu suçla mücadelede ayrı bir birimin kurulması ve kurulacak birimde arkeolog, sanat tarihi uzmanlarının da görev alması gerekmektedir.

(13) Çalınan veya kaçırılan eski eserlerin ele geçirilmesinin güç olduğu, doğu ve batı arasındaki kaçakçıların çok iyi işbirliği içerisinde oldukları göz önünde bulundurularak kaçırılan eski eserler ile ilgili mücadelede küresel bir işbirliği ortamı yaratılmalıdır. Bu bağlamda, ulusal düzeyde uzmanlardan oluşan bir ekip oluşturularak, uluslararası işbirliğinin alt yapısı ve çerçevesi hazırlanmalı ve en etkin bir şekilde faaliyete geçirilmelidir.

(14) Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunların çözümüne yönelik gerekli yasal ve uygulamaya dönük düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Devlet, vatandaş, sivil toplum kuruluşları ile medya arasında oluşturulacak sinerjinin suçun önlenmesine yönelik çalışmalarda pozitif sonuçlar alınabileceği kuşkusuzdur.

(15) Tarihi ve kültürel mirasın korunması yasal çerçeve içinde devletin sorumluluğunun yanında toplumu oluşturan fertlerin katılımı ile sağlanması ülkenin sürdürülebilir kalkınmasının teminatı olacağı kuşkusuzdur. Bu bağlamda bireyin kültür bilincinin geliştirilmesi ve duyarlılığının artmasına yönelik devlet ve kurumları tarafından eğitici, öğretici ve uygulamaya dönük çalışmaların yapılması kültürel zenginliğe yönelik ilgi ve koruma duygusunun yerleşmesine ortam hazırlayacaktır.

(16) Eski eser kaçakçılığının önlenmesi ve azaltılmasına yönelik adımların atılması devletin kurumları ile vatandaş ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişimi geliştirecektir. Çözümün temel noktasında bulunan insan unsurundan Türkiye’de suçların önlenmesinde yeterince istifade edilemediği bir gerçektir. Özgünel’in vurguladığı gibi (2007: 47-52) kültürel mirasın korunmasına yönelik çocukluktan itibaren başlayan tarihsel ve kültürel eğitimin hayata geçirilmesinin en büyük önemli adım olacağı kuşkusuzdur.

(17) Suçun önlenmesinde temel nokta insan faktörüdür. Eski eser kaçakçılığı suçlarının azaltılması için ABD, İngiltere, Kanada ve Japonya gibi ülkelerde uygulamada olan ve ülkemizde 2006 yılında kurularak pilot olarak seçilen 10 ilde faaliyete geçen ve 2007 yılında ise 15 ilde daha polis sorumluluk bölgesinde görev yapan Toplum Destekli Polis Biriminin başarılı çalışmaları örnek gösterilebilir. Birimin amacı, Polisin sunmuş olduğu güvenlik hizmetlerinde toplumun katılımı ve desteğinin sağlanması amacıyla kurulan bu birim suça etki eden nedenleri ortaya çıkarılarak bunların ortadan kaldırılması için polisin dışındaki kişi ve kurumlarla birlikte hareket etme anlayışıdır. Birimin İçişleri Bakanlığı tarafından tüm illerde uygulamaya geçilmesi çalışmaları devam ederken, diğer kolluk güçlerinde de toplum destekli polis birimine benzer birimlerin oluşturulmasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

8.KAYNAKÇA

Akat, A. (1990), *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü Yayınları.

Akipek, S. (1999), *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, Ankara: Turhan Kitabevi.

Akkaya, M. (1993), “Eski Eser Tahribatı ve Defineciler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt:36, no.1-2, s: 287-291.

Akurgal, E. (1988), *Anadolu Uygarlıkları*, İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Akyay, Y. (1966), “Hecht Definesinde Perge Şehir Sikkeleri”, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, no.13-14, s.242-248.

Anadolu Medeniyetleri Müzesi Müze Haberleri Dergisi, (2008), s.26-37.

Arık, R. O. (1953), *Türk Müzeciliğine Bakış*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Arık, R. (1991), “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı, Tahribatı ve Korunması Sempozyumu”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no: 364, s.293-297.

Asgari, N. (2006), “Geçmişin Sömürüsü Eski Eser Kaçakçılığı”, *Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Görüşler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Aybay, A. (2004), “Çevre ve Hukuk”, *İnsan Çevre Toplum*, der. Ruşen Keleş, Ankara: İmge Yayınevi.

Berkok, N. (1991), “Eski Eser Kaçakçılığı”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no.364, s.325-329.

Bilget, N. B. (1991), “Eski Eser Kaçakçılığına Karşı Müzeler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* no: 364, s.343-348.

Boysan, B. (1999), “Aron Angel ile İstanbul, Prost ve Planları Üzerine Söyleşi”, *Mimarlık*, no.285-02/99, s.30-34.

Ceram, C. W. (1982), *Tanrılar Mezarlar ve Bilginler*, Çev. Hayrullah Örs, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çal, H. (1991), “Türkiye’de Cumhuriyet Devri Taşınmaz Eski Eser Tahribatı ve Sebepleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no.364, s.353-358.

Çambel, H. (1991), “Ülkemizin Geçmiş Yeryüzünden Silinme Aşamasında. Çözüm Ne Olabilir?”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no.364, s.382-385.

Çeçener, B. (1995), “Kültür Mirasımızı Koruma”, *İstanbul’un Kültür ve İmar Sorunları*, İstanbul: Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi Yayınları.

Dışişleri Bakanlığı, 2006 Yılı Türkiye İnsan Ticareti İle Mücadele Raporu, (2007), Ankara.

Deniz, B. (2000), *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yaygıları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, (2002), *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2001 Raporu*, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı, (2005), *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2004 Raporu*, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Emniyet Genel Müdürlüğü Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı (2008), *Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı 2007 Raporu*, Ankara: Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Dairesi Başkanlığı Yayınları.

Erel, A. (1991), “Eski Eser Tahribatı ve Korumasıyla İlgili Bazı Gözlemler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no.364, s.318-325

Erkanal, A. (1989), “Mezar Tahripleri”, *Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığın Önlenmesi Semineri Notları*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı ve Tabiat Varlıkları Koruma Başkanlığı Yayınları.

Fıratlı, Y. (1967), “Antika Kaçakçılığında Yeni Gelişmeler ve Önleme Çareleri”, *Türkiye Tarih ve Otomobil Kurumu Belleteni*, no.13-292, s.7-11.

Fransa Adli Polis Müdürlüğü ve Organize Suçlarla Mücadele Birimi Notları, (2005), (Les Notes De La Directions De La Police Judiciaire Et La Lutte Contre La Criminalite Organisée - France)

Gülekli, N. C. (1949), *Ankara Rehberi*, Ankara: Ankara Kulübü Yayınları.

Gülersoy, Ç. (2006), “Müzelerimiz ve Envanter Sorunları”, *Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Görüşler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Güterbock, H. G. (1946), *Ankara Bedesteninde Bulunan Eti Müzesi Büyük Salonunun Kılavuzu*, Çev.Nimet Özgüç, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

İnan, J. (1994), *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Jandarma Genel Komutanlığı, *Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu*, (2000), Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi Müdürlüğü

Jandarma Genel Komutanlığı, *Kültür Varlıkları Kaçakçılığı İle Mücadele Kılavuzu* (2002), Ankara: Jandarma Genel Komutanlığı Basımevi Müdürlüğü

Karaduman, H. (1999), “Eski Eser Kaçakçılığı”, *1998 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara: Plaka Matbaacılık.

Karaduman, H. (2007), *Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığı*, Ankara: Mert Basın Yayın.

Kavgacı, H. İ. (1997), *Demokratik Polislik Temel Yaklaşımlar*, İzmir: Maset Matbaacılık.

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (2005), *Çevre Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kiper, H. P. (2006), *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerin Korunması Türkiye – Bodrum Örneği*, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Koşay, H. Z. (1963), “Kral Hazretleri Fenni Mü’esseselerimizde”, *Etnoğrafya Müzesi Kılavuzu*, Ankara.

Koşay, H. Z. (1949), “Türk Tarih Kurumu Tarafından Alacahöyükte Yaptırılan Hafriyatta Elde Edilen Neticeler”, *II. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul.

Koşay, H. Z. (1974), “Define Arama Hastalığı”, *Makaleler ve İncelemeler*, s: 117-119.

Kültür Bakanlığı-YKY (2003), *Yitik Mirasın Dönüş Öyküsü*, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları.

Lloyd, S. (1997), *Türkiye’nin Tarihi*, Çev: Ender Varinlioğlu, Ankara: Pelin Ofset.

Madran, E. (2000), *Cumhuriyet Döneminde Kültürel Varlıkların Korunması*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı

Madran, E. (2002), *Tanzimattan Cumhuriyet’e Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler: 1800-1950*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.

Mansel, A. M. (1948), “Halil Edhem ve Sard Eserleri”, *Halil Edhem Hatıra Kitabı*, Ankara.

Mansel, A. M. (1996), ”Osman Hamdi Bey”, *Bilim ve Ütopya*, s: 52-53

Mumcu, A. (1969), “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, no.68, s.3-4, Ankara.

Ongan, A. (1947), *Türk Müzeciliğinin 100.Yıl Dönümü*, İstanbul.

Önder, M. (1990), “Atatürk ve Müzeler”, *Müze*, no.2-3, s.12-13.

Önge, Y. (1991), “Türk-İslam Devri Yapılarında Eski Eser Kaçakçılığı Tahribatı, Nedenleri ve Çareler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, no.364, s.421-422

Özel, S. (1998), “Kültür Varlığı Tanımı”, Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması, İstanbul: Alkım Yayınları.

Özdoğan, M. (2001), *Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özgünel, C. (2007), “Kültürel Mirasın Korunması Üzerine Düşünceler”, *Kent ve Planlama Geçmişi Korumak Geleceği Tasarlamak*, Editör Ayşegül Mengi, Ankara: İmge Yayınevi.

Öztürk, H. (1989), “Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıkları”, *Eski Eser Tanımı ve Kaçakçılığının Önlenmesi Semineri Notları*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özyiğit, Ö. (1991), “Eski Eser Tahribatı ve Kaçakçılık Nasıl Önlenebilir”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, no.52-53, s.29-32.

Paksoy, İ. G. (1993), “Bazı Belgeler Işığında Osmanlı Devleti’nin Kültür Mirası Politikası Üzerine Düşünceler”, *Osman Hamdi Bey ve Dönemi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Pasinli, A. (2002), “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu”, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Mevzuat*, Ankara: Anadolu Medeniyetleri Müzesini Koruma ve Yaşatma Derneği Yayınları.

Schliemann, H. (1881), *Ilios, Stadt und Land der Trojaner. Forschungen und Entdeckungen in der Troas und besonders auf der Baustelle von Troja*, Brockhaus, s.22-25, Leipzig. zikreden Ufuk Esin, (1991), *Henrich Schliemann, Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya*, s.18-21, İstanbul.

Schliemann, H. (1874), *Trojanische Alterthümer, Bericht über die Ausgrabungen in Troja*, Brockhaus, s.LII-LIV. Leipzig. zikreden Ufuk Esin, (1991),

Henrich Schliemann, Kazı Raporları ve Mektuplarından Seçme Parçalarla Troya, s.43, İstanbul.

Serdaroğlu, Ü., (2006), “Kültürel Varlık Sorunu ve Arkeolojik Sitler” *Toprağın Altındaki Geçmiş Arkeoloji Sorunlar, Öneriler, Görüşler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sezgin, H. (1994), “2000’e Doğru Kültürel Stratejiler, Koruma Politikaları ve Eğitim Boyutu”, *Ulusal Koruma Planlaması Semineri II*, Yıldız Teknik Üniversitesi, no:94, s. 19-23.

Su, K. (1965), *Osman Hamdi Bey’e Kadar Türk Müzesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Tatar, E. (1991) “Tarihsel Çevre, Yasalar ve Kamuoyu”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, no.50-51, s.31-32.

Temelkuran, T. (1969), “Ülkemizden Götürülen Tarih ve Sanat Hazinesi, İlk Eski Eserler Nizamnamesi”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, no.27, s.74-76.

Temelkuran, T. (1973), “1884 Eski Eserler Nizamnamesi ve Türkiye’den Dış Ülkelere Götürülen Eski Eserler III”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, no.64, s.39-44.

Tulay, A. S. (2007), *Eski Eser Yağması Soygun-Hırsızlık Kaçakçılık Olayları ve Bir Müze Soygunu*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

TUREB/Turist Rehberleri Birliği, (2004), *Rehber Dünyası*, no.36, s: 4-8.

Tümay, K. R. (1952), “Hitit Devletinin Hazinesi Memleketimizden Nasıl Aşırıldı? ”, *Resimli Tarih Mecmuası*, C.3, no.30, s:1542-1543.

Uçankuş, H. T. (2000), “Tarihi Çevre”, *Bir İnsan ve Uygarlık Bilimi Arkeoloji*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yaşar, Y. (2002), “Polis Vazife ve Selahiyet Tüzüğü”, *Polis Meslek Hukuku*, Ankara: Başkent Klişe Matbaacılık.

Yücel, E. (1999), *Türkiye’de Müzecilik*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Gazete Haberleri

Acar, Ö. (1995), “Antik Kenti Kamyonla Soydular”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Şubat 1995 Tarihli Haber.

Akyıldız, E. (1996), “Ege ve Akdeniz Koyları Tarihi Eser Kaçakçıları İçin Bir Cennet”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.05.1996 tarihli haber.

Arslan, S. (1999), “Sahte Define Dolandırıcıları”, *Sabah Gazetesi*, 17.4.1999 tarihli haber.

Karabağlı, H. (1996), “PKK Eski Eser Kaçakçılığına Başladı.”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 22.05.1996 tarihli haber.

Kızılkoyun, F. (2001), “Devleti kurtarmak için define avına çıktılar!”, *Milliyet Gazetesi*, 01.11.2001 tarihli haber.

“Müzeler Allaha Emanet”, *Milliyet Gazetesi*, 19 Ağustos 2002 tarihli haber.

Özgür, Ö. (1992), “Tarihi Eser Kaçakçıları Yasalardaki Boşluklardan Yararlanıyor.” *Cumhuriyet Gazetesi*, 26.06.1992 tarihli haber.

İnternet Verileri

<http://www.bthaber.com.tr/haber.phtm>. Erişim Tarihi: 07.03.2008

<http://www.kultur.gov.tr> Erişim Tarihi: 17.04.2008

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul.asp> Erişim tarihi:20.03.2008, 17.07.2008

<http://www.arkitera.com/v1/haberler/2002/08/19>. Erişim Tarihi: 27.02.2008

<http://kvmgm.kultur.gov.tr>. Erişim tarihi: 17.04.2008

<http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/> Erişim Tarihi:25.02.2008

<http://arsiv.sabah.com.tr/1997/06/26/r12.html> Erişim tarihi: 25.02.2008

www.sayistay.gov.tr/rapor Erişim Tarihi:12.02.2008.

<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/9> Erişim Tarihi:12.02.2008

<http://www.kultur.gov.tr/teftis>, Erişim tarihi:27.02.2008

<http://rega.basbakanlik.gov.tr> Erişim Tarihi.27.10.2007

www.kultur.gov.tr, Erişim Tarihi: 27.10.2007

www.kultur.gov.tr, Erişim Tarihi: 17.07.2008

<http://www.tayproject.org/tag.html> Erişim tarihi: 07.03.2008

<http://www.vgm.gov.tr/TasinirKulturVarliklari/>Erişim Tarihi: 05.05.2008

<http://www.egm.gov.tr/daire.interpol.asp>, Erişim Tarihi: 07.04.2008

<http://www.vgm.gov.tr/kacakcilik/kacakcilik.cfm> Erişim Tarihi: 21.12.2007

http://www.vgm.gov.tr/projeler/vays_son.cfm Erişim Tarihi: 21.12.2007

<http://www.vgm.gov.tr/projeler/gis.asp> Erişim Tarihi: 21.12.2007

www.gumruk.gov.tr, Erişim Tarihi: 08.01.2007

<http://kvmgm.kulturturizm.gov.tr/BelgeGoster.asp> erişim tarihi: 11.08.2008

www.mag.gen.tr/pdf/yargitay.pdf, Erişim Tarihi: 18.08.2008

www.kumid.org, Erişim Tarihi: 09.09.2008

www.tarihikentlerbirligi.org, Erişim Tarihi: 09.09.2008

www.cekulvakfi.org.tr, Erişim Tarihi: 09.09.2008

www.kulturbilinci.org, Erişim Tarihi: 09.09.2008

<http://taskvakfi.org>, Erişim Tarihi: 09.09.2008

Hukuki Veriler

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu

2559 sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu

15.04.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu

23.07.1983 tarihli Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

27.02.2008 tarihli Vakıflar Kanunu

1700 sayılı Dahiliye Memurları Kanunu

4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun.

2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu

2495 sayılı Bazı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkındaki Kanun

485 Sayılı Gümrük Müsteşarlığının Teşkilat Ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

1905 sayılı Menkul ve Gayrimenkul Emval ile Bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun

647 sayılı Ceza İnfaz Kanunu

485 Sayılı Gümrük Müsteşarlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

Adli Kolluk Yönetmeliği.

Gümrük Muhafaza Görev Yönetmeliği

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik

Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik

Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Bulanlara, Haber Verenlere ve Yakalayan Kamu Görevlilerine Verilecek İkramiye ile İlgili Yönetmelik

Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik.

Etnoğrafik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkındaki Yönetmelik

Define Arama Yönetmeliği

T.B.M.M. tarafından 877 Karar No ile 28.06.2006 tarihinde kabul edilen 9.Kalkınma Planı (2007-2013)

Kültürel Varlıkların Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin  nlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle ilgili 14.11.1970 tarihli UNESCO Sözleşmesi

Yayınlanmamış Tezler ve Projeler

Efe, T. (2004), “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığının  nlenmesinde evre Politikalarının İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal evre Bilimler Enstitüsü Sosyal evre Bilimleri Ana Bilim Dalı.

Efe, T. (2005), *Tarihsel Çevrenin Korunmasında Emniyet Teşkilatının ve Jandarma Genel Komutanlığının Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Ana Bilim Dalı Dönem Projesi.

Evren, M. (2005), “Türkiye’de Eski Eser Kaçakçılığının Boyutları Kaçakçılığı Önlemede Güvenlik Güçlerinin Rolü” Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

Kiraz, M, (2005), “Kültürel Miras Bilinci Oluşturulmasında Arkeoloji Müzeleri İçin Yöntem Geliştirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kürüm, N. (2005), “Uluslararası İlişkilerde Kültür Varlıklarının Korunması”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurum Verileri

Jandarma Genel Komutanlığı Verileri, (2007)

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Raporu, (2006)

Vakıflar Genel Müdürlüğü Verileri, (2007)

Diğer Veriler

Sahil Güvenlik Komutanlığı, (05.12.2007 tarihli Bilgi Edinme Başvurusu).

9- ÖZET

Tarihi çağlardan yaşadığımız yüzyıla ulaşabilen ve ülkelerin kültürel kimliğinin oluşumuna katkıda bulunan kültür ve tabiat varlıkları, gelecek nesillere bırakabilecek en büyük mirastır. Bir çok uygarlığın yaşadığı Türkiye'nin sahip olduğu zengin kültürel miras, sosyal ve ekonomik nedenler ile izinsiz şekilde çıkarılıp yasadışı yollarla yurtiçinde veya yurtdışına kazanç sağlamak amacıyla kaçırılmaktadır.

Eski eserlerin üretilmeyen meta oluşu, ticari kârlılığı, gelişmiş ülkelerde bulunan müzelerin ve koleksiyoncuların yüksek satın alma gücü, kaçakçılığı önlemeye çalışan kamu kuruluşları arasında yeterli koordinasyonunun sağlanamaması ve toplumda yaşayan fertlerdeki kültür bilincinin istenilen seviyede olmaması eski eser kaçakçılığının artmasına neden olmuştur.

Suçun önlenmesine yönelik geçen 150 yıllık süreç içinde yapılan ulusal ve uluslararası hukuki ve idari düzenlemeler olumlu sonuçlar vermiş olmasına rağmen bazı yetersizlikleri nedeniyle kaynak ülke durumunda Türkiye'de eski eser kaçakçılığı yapılmaktadır.

Eski eser kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunlara devlet, toplum ve vatandaş arasında kurulan iletişimin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi ile çözüm bulunacaktır. Çözümün herkes tarafından kabul edilebilir, politize edilmemiş evrensel değerleri içeren kültür politikalarının uygulanması ile mümkün olacaktır. Sosyal ve ekonomik problemleri çözülen, kültür bilinci olgusunu ve hukuki normlara saygılı olmayı günlük hayatında uygulayabilen bireylerin yaşadığı toplumların meydana getirdiği ulusların suçun önlenmesinde etkin rol oynayacağı gerçeği unutulmamalıdır.

10- ABSTRACT

Cultural and natural entities left from the ancient ages to the century that we live in and contribute to the formation of a country's cultural identity are the biggest heritage that can be left to the next generations. As the cradle of civilizations, Turkey has a rich cultural heritage that has been smuggled within the country and abroad to make profit for social and economic reasons.

The historical artifacts' being non-producible objects and having a commercial profitability; the collectors' higher purchasing power in the developed countries; the lack of coordination among institutions against smuggling and inadequate level of cultural consciousness of the individuals living in the society caused an increase in smuggling in historical artifacts.

Though in the past 150 years, national and international legal and administrative regulations to prevent crime have been successful, due to the lacks of these regulations, in Turkey as a source country, smuggling in historical artifact still continues.

The problems encountered during the prevention of smuggling in historical artifacts can be solved by improving and strengthening the current communication among government, society and citizens. The solution can only be possible by implementing cultural policies including universal values which are acceptable for everybody and which are not politicized. One should always remember that nations, formed by societies in which individuals can integrate the legal norms and cultural consciousness into their daily life, will play an effective role in preventing crime.

MÜLAKAT SORULARI

- 1) Eski Eser Kaçakçılığının en çok yapıldığı alanlar ve bunların bulunduğu iller hangileridir?
- 2) Eski Eser Kaçakçılığının önlenmesinde ortaya çıkan sorunlar nelerdir? Çözüm önerileri hakkındaki görüşleriniz hangileridir?
- 3) Eski Eser Kaçakçılığının önlenmesinde vatandaş ile yeterli işbirliği kurulabiliyor mu? Vatandaşlarda kültürel bilincin yeterli düzeyde olduğunu söylemek mümkün mü?
- 4) Eski eserlerin korunmasında ve kaçakçılığında medyanın rolü nedir? Ne olmalıdır?
- 5) Eski Eser Kaçakçılığının önlenmesine yönelik çalışmalar hakkında bilgi verebilir misiniz?
- 6) Eski Eser Kaçakçılığının önlenmesine yönelik kurumlar arası işbirliği konusundaki görüşleriniz nelerdir?